

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASÍ JOQARI HÁM ORTA
ARNAWLI TÁLIM MINISTRILIGI
ÁJINIYAZ ATÍNDAGÍ NÓKIS MÁMLEKETLIK
PEDAGOGIKALÍQ INSTITUTÍ**

**Qol jazba huqíqunda
UDK**

**TEMA: «PEDAGOGIKALÍQ DIAGNOSTIKA TIYKARÍNDÁ OQITIWSHINIŇ
KÁSIPLIK RAWAJLANIWIN TÁMIYINLEW USÍLLARÍ»**

**5A110901 - Pedagogika teoriyası hám tariyxı
Magistr akademiyalıq dárejesin alıw ushın jazılğan
DISSERTACIYASÍ**

Magistrant:

M. Jumanova

Magistratura bólimi baslıǵı:

dots.A.Embergenov

Kafedra baslıǵı:

dots. M.Pazilova

Ilimiy basshı:

p.i.k.prof. w.w.a. A.Nauruzbaeva

Nókis-2021 jil

Annotaciya

Tema : « Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqitiwshiniń kásiplik rawajlanıwin támiyinlew usillari »

Jaslar tárbiyasına itibar ,özimizdiń keleshegimizge bolǵan itibar ekenligin hesh qashan esten shıǵarmay bul jolda barlıǵımız birdey háreket qılıwımız lazım.

Jas , hár tárepleme kámillikke erise alǵan, jetik kadrlardı tayarlaw búgingi kúnniń eń áhmiyetli máseleleriniń biri bolmaqta.

Hár bir mámlekettiń keleshegi insanlardıń dóretiwshilik, intellektual hám mádeniy rawajlanıwı jolındaǵı xızmet qılıwshı mámleket mexanizmisiz sáwlelendirip bolmaydı. Sol sebepli bolsa kerek barlıq rawajlangan mámleketlerde birinshi gezekte óz puxaralarınıń mádeniy hám intellektual, fizikalıq ruwxıy salamatlıǵın hám onda social mápler ushın nátiyjeli paydalanıw jolındaǵı izleniwlerge itibardı qaratpaqta.

Temaniń u'yrengenlik dárejesi. Burınǵı SSSR dáwirinde «Pedagogik diagnostika» termini 50-60 jıllarında A.S. Belkin tárepinen túrli jıllardaǵı maqalarda kiritiledi. Pedagogik diagnostikanıń atamaları hám metodologiyası onıń 1979-jılı «shaxslardıń pedagogik qarawsızlıǵı» atlı oqıw qollanbasında aytıp ótilgen.

1987- jılda A.I Kóchetov tariyxı tiykarında «mektepte pedagogik diagnostika», 1988- jılda N.K Golubeniń «Tárbiya protsessin diagnostika hám prognoz qılıw» shıǵarmaları baspadan shıqtı. 1990 jılda Tashkentde K.Z. Záripovtıń «Oqıtıwshılar sheberligin asırıwdıń úzliksiz diziminde pedagogik diagnostika», 1992- jılda Ekanterinburda E.A. Mexailivchtiń « Pedagogik diagnostikanıń teoriyalıq tiykarları» atlı temasında doktorlıq jumısın jaqladı.

Ózbek pedagog- ilimpazları tárepinen pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqitiwshiniń kásiplik rawajlanıwin támiyinlew usillari boyınsha qatar keń qamrawlı didaktikalıq izertlewler alıp barıldı.

Bul izertlewler qatarına O.Musurmonova, B.Xodjaev, S.T.Turgunov, A.Nauruzbaevalar tárepinen alıp barılǵan ilim –izertlew jumısların atap ótsek boladı. Sonday bolsada bul izertlewlerde pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqitiwshiniń kásiplik rawajlanıwin támiyinlew usillari ashıp berilgen bolsa da ayırım maseleleri bayan qilingan.

Mashqalaǵa baylanisli derekler analizi, , pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqitiwshiniń kásiplik rawajlanıwin támiyinlew usillari mashqalası pedagogika hám psixologiya ilimlerinde álle qashan izertlew obektine aylanǵanlıǵına qaramay, onıń tu'rli tárepleri pedagogika páni aldına jańa-jańa waziypalardı qoyadı.

Sonıń ushin da , pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqitiwshiniń kásiplik rawajlanıwin támiyinlew usillari ele de izertlewdi talap etetuǵın aktual mashqala sipatında biziń magistrlik dissertacijamız obektine aylandı.

Izzertlew obekti: mektep oqıwshıları

Izzertlew predmeti: Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqitiwshiniń kásiplik rawajlanıwin támiyinlew usillari

Izzertlew maqseti: Pedagogikalik diagnostika tiykarinda oqitiwshiniñ kásiplik rawajlanıwın támiyinlew usılların anıqlaw hám metodikalıq usınislar islep shıǵıw.

Izzertlew waziypaları:

- Izzertlew mashalasına baylanisli pedagogikalıq , psixologiyalıq, filosofiyalıq ızzertlewlerdi u'yreniw hám temaniñ aktuallıǵın ilimiy teoriyalıq jaqtan dálillew
- Pedagogikalıq diagnostikaniñ mazmunin ashıp beriw
- Oqıw-tárbiya procesinde pedagogikalıq diagnostikaniñ ornin anıqlaw.
- Pedagogikalıq diagnostikawdıñ uliwma funkciyaları hám basqishların asıp beriw
- Pedagogikalıq diagnostikaniñ uliwma metodların asıp beriw
- Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqitiwshiniñ kásiplik rawajlanıwın támiyinlew usılların islep shıǵıw.

Izzertlew gipoteza: Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqitiwshiniñ kásiplik rawajlanıwın támiyinlew usılları tómendegi faktorlarǵa tikkeley baylanisli ekenligin kórsetti:

- Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqitiwshiniñ kásiplik rawajlanıwın támiyinlewge boladı . Balalardıñ jas psixofizikalıq ózgesheliklerin tereñ biliw pedagogikada zárúr boladı. Bunı biliw shaxstıñ jasawı hám hár tárepleme rawajlanıwı ushın qansheli unamli ortalıq bola alıw uqıbın ańlatadı.

Izzertlew metodları : tańlangan mashqala boyınsha pedagogikalıq , psixologiyalıq, filosofiyalıq ilimiy-metodı kalıq materiallardı analizlew, aldingi pedagogikalıq tájiriybelerdi u'yreniw hám uliwmalastiriw, anketa, test, pedagogikalıq tájiriye nátiyjelerin matematikalıq-statistikalıq analizlew.

Izzertlewdiñ metodologiyalıq tiykari: Ózbekistan Respublikasi Konstitutsiyası, Ózbekistan Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev miynetlerinde tálim-tárbiyaǵa boyınsha pikirleri, Ózbekistan Respublikasi "Bilimlendiriw haqqında nızami, "Kadrlar tayyarlaw milliy dásturi".

Izzertlewdiñ ilimiy jańalıǵı: Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqitiwshiniñ kásiplik rawajlanıwın támiyinlew usılları tómendegilerge:

Oqıw-tárbiya procesinde pedagogikalıq diagnostikaniñ ornin duris tusiniwine

Oqitiwshiniñ pedagogikalıq diagnostika metod ha'm metodikalarinan duris paydalanıwına baylanisli

Izzertlewdiñ ilimiy-ámeliy áhmiyeti: Izzertlew nátiyjesinde "Pedagogika teoriyası hám tariyxı ", "Pedagogikalıq diagnostika ha'm korrekciya", pánlerinde paydalanıw boyınsha teoriyalıq bilimler menen bayıtıldı.

Izzertlewdiñ sinawdan ótiwi: Tájiriye sinaw isleri Nókis qalasındaǵı 2-7-18,32,37 sanli mekteplerinde ótrerildi

Dissertatsiyaniñ du'zilisi: Kirisiw, 3 bap, 7 paragraf, juwmaqlaw hám paydalanılǵan ádebiyatlardan turadı.

Pedagogika teoriyası hám tariyxı

qánigeligi

magistranti

Ilimiy basshı:

Jumanova M.

p.i.k. docent Nauruzbaeva A.

Annotation

Theme: "Methods of ensuring the professional development of teaching on the basis of pedagogical diagnostics"

It is never forgotten that the attention to the education of young people is the attention to our own future, we all have to act in the same way. The training of mature personnel, whose age has reached perfection from all sides, is one of the most important issues of today's day. The future of each country can not be expressed without a country that serves the way of human creativity, intellectual and cultural development. It is for this reason that in the first place in all developed countries, the cultural and intellectual physicality of its citizens is focusing on the search for mental health and the use of nationally for its social benefit in it.

Degree of study of the subject. The term "pedagogical diagnostics" in the times of the former USSR was used in 50-60 years. It is introduced by A.S.Belkin in articles of different years. The names of pedagogical diagnostics are also mentioned in his reading Manual of 1979th year "pedagogical vulnerability of individuals". In 1987 "Pedagogical diagnostics in school" based on the history of A.I.Kuchetov in 1988 N.K.Goluben's work "diagnostics and pragnosis of the educational process" was published. In 1990th year in Tashkent K.Z.Zaripov's "pedagogical diagnostics in a serial system to increase the agility of students" Ekaterinburg in 1992 E.A.Mexailivch's doctoral work on the topic "the first rules of pedagogical diagnostics". Uzbek pedagogical scientists conducted a number of extensive didactic studies on the methods of ensuring the professional development of the teacher on the basis of pedagogical diagnostics. Among these studies, O.Musurmonova, B.Xodjaev, S.T.Turgunov, A. Nauruzbaev's by we can mention the research work. However, the difficulty of the methods of ensuring the professional development of the teacher on the basis of pedagogical diagnostics in these studies is that despite the fact that in the pedagogical and psychological sciences became an object of research, different sides of the put new tasks before the pedagogical science. Therefore, on the basis of the pedagogical diagnostics, the methods of ensuring the professional development of the teacher still became the subject of our master's thesis as an actual problem requiring research.

Research subject: schoolchildren

Subject of the study: methods of ensuring the professional development of the teacher on the basis of pedagogical diagnostics.

Purpose of the study: to determine the methods for ensuring the professional development of the teacher on the basis of pedagogical diagnostics and to develop methodological proposal.

Research objectives: to examine the pedagogical philosophic research relevant to the research problem and to prove the relevance of the topic from the scientific theory side.

-To indicate the content of pedagogical diagnostics

-To determine the location of the reading and teaching procedure pedagogical diagnostics

-Increasing all methods of pedagogical diagnostics

-To reveal all the functions and stages of pedagogical diagnostics

-Development of methods for ensuring the development of teacher's professionalism on the basis of pedagogical diagnostics.

Research hypothesis: on the basis of pedagogy, it shows that the methods of ensuring the professional development of the teacher are directly related to the following factors:

-On the basis of pedagogy , it shows that the methods of ensuring the professional development of the teacher's professionalism. Deep knowledge of the young psychophysical characteristics of children means the ability of an individual to become a better intermediate for survival and comprehensive development.

Research methods: analysis of pedagogical, psychological, philosophical scientific-method folk materials on the chosen problem. The study and generalization of pedagogical experiments, questionnaires, tests, mathematical statistical analysis of pedagogical disciplines. The methodological basis of the research the Constitution of the Republic of Uzbekistan, the president of the Republic of Uzbekistan Sh.M.Mirziyoyev's thoughts on education and training, the law of the

Republic of Uzbekistan "On enlightenment", "National programm of training personnel".

Scientific innovations of the study: methods of ensuring the professional development of the teacher on the basis of pedagogical diagnostics to the following to correctly understand the place of pedagogical diagnostics in the educational process.

The teacher's pedagogical diagnostics is connection with the correct use of methods and techniques.

Practical significance of the study : the study is enriched with theoretical knowledge on the use in the subjects "Rule and history of pedagogy", "Pedagogical diagnostics and Correction".

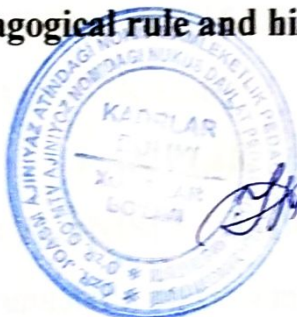
Testing of the studies: the experimental testin work was carried out in schools in Nukus city with the number 2-7-18, 32, 37.

Structure of the dissertation: introduction chapter 3 consists of 7 paragraphs, conclusion and used literature.

Specialty of pedagogical rule and history. Jumanova M

Master's degree

Head of science
Nauruzbaeva A

p.k.docent

MAZMUNI

KIRISIW.....3

I-bap.PEDAGOGIKALIQ DIAGNOSTIKANÍ MAZMUNI

1.1. Pedagogikalıq diagnostika haqqında túsiniq.....8

1.2. Oqıw-tárbiya procesinde pedagogikalıq diagnostika.....12

1.3. Pedagogikalıq diagnostikalawdıń ulıwma funkciyaları hám basqıshları..16

I BAP BOYINSHA JUWMAQLAR

II-bap.PEDAGOGIKALIQ DIAGNOSTIKA TIYKARINDA OQITIWSHINIŃ KÁSIPLIK RAWAJLANIWIN TÁMIYINLEW USILLARI

2.1. Pedagogikalıq diagnostikanıń ulıwma metodları.....27

2.2. Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqıtıwshınıń kásiplik rawajlanıwın támiyinlew usılları.....34

II BAP BOYINSHA JUWMAQLAR

III-bap.PEDAGOGIKALIQ DIAGNOSTIKA TIYKARINDA OQITIWSHINIŃ KÁSIPLIK RAWAJLANIWIN TÁMIYINLEW USILLARÍNA BAYLANÍSLÍ TAJIRIYBE JUMÍSLAR.

3.1. Tájiriybe jumısların ótkeriw metodıkası.....55

3.2. Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqıtıwshınıń kásiplik rawajlanıwın támiyinlew usıllarına baylanıslı tájiriybe jumıslarınıń nátiyjeleri.....61

JUWMAQLAW 83

PAYDALANILĜAN ÁDEBIYATLAR.....87

KIRISIW.

Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev «Eger perzentlerimizge duris tarbiya bermesek, hár kúni, hár minutta onıń júris-turısı, keypiyatınan xabardar bolıp turmasaq, olardı ilim hám kásip-ónerge úyretpesek, múnasip is tawıp bermesek, bul amanattan ayrılıp qalıwımız múmkin»¹-dep jaslar tarbiyası pútkil millet aldındaǵı úlken juwapkershilikli wazıypa ekenligin atap ótti.

Jaslar tarbiyasına itibar, ózimizdiń keleshegimizge bolǵan itibar ekenligin hesh qashan esten shıǵarmay bul jolda barlıǵımız birdey háreket qılıwımız lazım.

Jas, hár tárepleme kámillikke erise alǵan, jetik kadrlardı tayarlaw búgingi kúnniń eń áhmiyetli máseleleriniń biri bolmaqta.

Hár bir mámlekettiń keleshegi insanlardıń dóretiwshilik, intellektual hám mádeniy rawajlanıwı jolındaǵı xızmet qılıwshı mámleket mexanizmisiz sáwlelendirip bolmaydı. Sol sebepli bolsa kerek barlıq rawajlangan mámleketlerde birinshi gezekte óz puxaralarınıń mádeniy hám intellektual, fizikalıq ruwxıy salamatlıǵın hám onda social mápler ushın nátiyjeli paydalanıw jolındaǵı izleniwlerge itibardı qaratpaqta.

Diagnostika barlıq basqarılatuǵın jámiyetlik, óndirislik, texnologiyalıq sistemalar hám processlerdiń ajıralmas, organikalıq kompanenti, olardıń háreketi hám nátiyjeleriniń sapası haqqındaǵı keri informaciya alıwdıń usılı bolıp qaldı.

Siyasiy basshı, alım, ekonomist, injener, konstruktor, operator, vrach, pedagog tárepinen alınǵan keri informaciya tiykarǵı eń maqul sheshimlerdi qabıllaw, normadan shetlewlerdi dereklerdi nuqsanlardı anıqlaw zárurli háreketlerdi kiritiw processke qosımsha resurslardı engizw aqırǵı ónimniń sapasın baqalaw imkaniyatın beredi.

Diagnostika pedagogikalıq processte bir mártelik hám bir zamatlıq qollanılmaydı. Sonlıqtan ol insanılıq ózara tásirlerin, xızmetin qarım-qatnasın, baylanısların, sáwlelendiriwın, ózlestiriwın, dóretiwshiligın organizimniń rawajlanıwın hám psixikasın shaxs qásietleriniń qalıplesiwın ózara tásin bildiredi.

---

¹ Sh.Mirziyoyev Vatanımız taqdiri va kelajagi yo'lida yanada hamjihat bo'lib qatiyat bilan harakatqilaylik. T.,O'zbekiston,2017-21b.

Bul quramalı háreketiń tek aqırǵı nátiyelerin ǵana biliw pedagogqa zárur bolıp qoymastan, ol onda qatnasıwshı insanlardıń názik óz ara qarım-qatnasları háreketlerin kúndelikli ruwxıy-ikramlıq awhalların hám estetikalıq salamatlıǵın qarap kóriwi, seziniwi, tańlay biliw, diagnostılastırıwı zárúr boladı.

Usıǵan baylanıslı pedagogikada diagnostika obektleri tek ǵana sociallıq ortalıq bolıp qalmastan, al bir pútin pedagogikalıq process jáne onıń eń baslı bólimi esaplanadı.

Temaniń úyrengenlik dárejesi. Burınǵı SSSR dáwirinde «Pedagogik diagnostika» termini 50-60 jıllarında A.S. Belkin tárepinen túrli jıllardaǵı maqalarda kiritiledi. Pedagogik diagnostikanıń atamaları hám metodologiyası onıń 1979-jılı «shaxslardıń pedagogik qarawsızlıǵı» atlı oqıw qollanbasında aytıp ótilgen.

Izzetlewler sonı kórsetedi, 80-jıllarǵa shekem, «pedagogik diagnostika» ataması tiykarınan maqalarda, túrli tezislar yáki kem tirajlı toplamlarda ushıraytuǵın, 80-jıldan baslap bolsa, sol waqıtqa shekem pedagogika hám psixologiya pánlerdiń baylanıs tarawı sıpatında qalıplesip, rawajlanıp kelgen, kópshilik óz aldına bilim hám tájriybe tarawı, dep qaramaytuǵın bul taraw eń rawajlanǵan tarawlardan birine aylanbaqta. Buniń tiykarı sıpatında mına dálillerdi keltiriwimiz múmkin.

Ta`jiriybege tiykarlanǵan psixologiyalıq diagnostika pa`n sipatında XIX a`sir aqırında payda boldi. Tap sol da`wirde psixologiyada o`lshew ideyasi ken` tarqaldi. Psixodiognastikanin` ǵa`rezsiz pa`n tarawına aylanıwı alımlardıń insanlar psixikasındaǵı individual parıqlarına qızıǵıwının` artıwı menen baylanıslı.

«1987-jılda A.I Kóchetov tariyxı tiykarında «mektepe pedagogik diagnostika», 1988- jılda N.K Golubeniń «Tárbiya protsessin diagnostika hám prognoz qılıw» shıǵarmaları baspadan shıqtı. 1990-jılda Tashkentde K.Z. Záripovtıń «Oqıtıwshılar sheberligin asırıwdıń úzliksiz diziminde pedagogik diagnostika», 1992-jılda Ekanterinburda E.A. Mexailivichtiń «Pedagogik diagnostikanıń teoriyalıq tiykarları» atlı temasında doktorlıq jumısın jaqladı.

Shet ellerde bul tarawda alıp barılıp atırǵan hám rus tiline awdarılıp, ózbek qánigeleri tanısıw imkaniyatına iye bolǵan islerden K.Ingenkamptiń 1991-jilda baspadan shıqqan «Pedagogik diagnostika»(alımniń jazıwınsha pedagogik diagnostika ataması ol tárepinen 1998 jılı usınıs qılınǵan hám kiritilgen.

Ózbek pedagog-ilimpazları tárepinen pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqıtıwshınıń kásiplik rawajlanıwın támiyinlew usılları boyınsha qatar keń qamrawlı didaktikalıq izertlewler alıp barıldı.

Bul izertlewler qatarına O.Musurmonova, B.Xodjaev, S.T.Turgunov, A.Nauruzbaevalar tárepinen alıp barılǵan ilim –izertlew jumislarin atap ótsek boladi. Sonday bolsada bul izertlewlerde pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqıtıwshınıń kásiplik rawajlanıwın támiyinlew usılları ashıp berilgen bolsa da ayırım máseleleri bayan qılınǵan.

Mashqalaǵa baylanıslı derekler analizi, pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqıtıwshınıń kásiplik rawajlanıwın támiyinlew usılları mashqalası pedagogika hám psixologiya ilimlerinde álle qashan izertlew obektine aylanǵanlıǵına qaramay, onıń túrli tárepleri pedagogika páni aldına jańa-jańa wazıypalardı qoyadı.

Sonıń ushın da, pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqıtıwshınıń kásiplik rawajlanıwın támiyinlew usılları ele de izertlewdi talap etetuǵın aktual mashqala sıpatında biziń magistrlik dissertaciyamız obektine aylandı.

IZERTLEW OBEKTI: mektep oqıwshıları

IZERTLEW PREDMETI: Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqıtıwshınıń kásiplik rawajlanıwın támiyinlew usılları

IZERTLEW MAQSETI: Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqıtıwshınıń kásiplik rawajlanıwın támiyinlew usılların anıqlaw hám metodikalıq usınıslar islep shıǵıw.

IZERTLEW WAZIYPALARI:

-Izertlew mashalasına baylanisli pedagogikalıq , psixologiyalıq, filosofiyalıq izertlewlerdi úyreniw hám temanıń aktuallıǵın ilimiy teoriyalıq jaqtan dálillew

- Pedagogikalıq diagnostikaniń mazmunın ashıp beriw

- Oqıw-tárbiya procesinde pedagogikalıq diagnostikaniń ornın anıqlaw.

- Pedagogikalıq diagnostikawdıń ulıwma funkciyaları hám basqıshların ashıp beriw
- Pedagogikalıq diagnostikanıń ulıwma metodların ashıp beriw
- Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqıtıwshınıń kásiplik rawajlanıwın támiyinlew usılların islep shıǵıw.

IZERTLEW GIPOTEZA: Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqıtıwshınıń kásiplik rawajlanıwın támiyinlew usılları tómendegi faktorlarǵa tikkeley baylanıslı ekenligin kórsetti:

- Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqıtıwshınıń kásiplik rawajlanıwın támiyinlewge boladı. Balalardıń jas psixofizikalıq ózgesheliklerin tereń biliw pedagogikada zárúr boladı. Bunı biliw shaxstıń jasawı hám hár tárepleme rawajlanıwı ushın qansheli unamlı ortalıq bola alıw uqıbın ańlatadı.

IZERTLEW METODLARI : tańlangan mashqala boyınsha pedagogikalıq , psixologiyalıq, filosofiyalıq ilimiy-metodikalıq materiallardı analizlew, aldınǵı pedagogikalıq tájiriybelerdi úyreniw hám ulıwmalastırıw, anketa, test, pedagogikalıq tájiriye nátiyjelerin matematikalıq-statistikalıq analizlew.

IZERTLEWDIŃ METODOLOGIYALIQ TIYKARI: Ózbekstan Respublikasi Konstitutsiyasi, Ózbekstan Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev miynetlerinde tálim-tárbiyaǵa boyınsha pikirleri, Ózbekstan Respublikasi “Bilimlendiriw haqqındaǵı nızamı, “Kadrlar tayyarlaw milliy dásturi”.

IZERTLEWDIŃ ILIMIY JAŃALIǴI: Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqıtıwshınıń kásiplik rawajlanıwın támiyinlew usılları tómendegilerge:

Oqıw-tárbiya procesinde pedagogikalıq diagnostikaniń ornın durıs túsiniwine

Oqıtıwshınıń pedagogikalıq diagnostika metod ha'm metodikalarinan durıs paydalanıwına baylanıslı

IZERTLEWDIŃ ILIMIY-ÁMELIY ÁHMIYETI: Izzertlew nátiyjesinde “Pedagogika teoriyasi hám tariyxi”, “Pedagogikalıq diagnostika ha'm korrekciya”, pánlerinde paydalanıw boyınsha teoriyalıq bilimler menen bayıtıldı. Izzertlew nátiyjeleri oqıw orınları, ata-analar mákan keńesler jumıslarında ámeliy qollanba sıpatında xizmet etedi.

IZERTLEWDIŇ SINAWDAN ÓTIWI: Tájiriybe sinaw isleri Nókis qalasındaǵı 2-7-18,32,37 sanli mekteplerinde ótrerildi

DISSERTATSIYANIŇ DÚZILISI: Kirisiw, 3 bap, 7 paragraf, juwmaqlaw hám paydalanılǵan ádebiyatlardan turadi.

I-bap. PEDAGOGIKALIQ DIAGNOSTIKANIŇ MAZMUNI

1.1. Pedagogikalıq diagnostika haqqında túsiniq

Pedagogikalıq diagnostika - pedagogikalıq xizmet tarawında waqiyalıqtıń mazmunın belgilew, processlerdi hár tárepleme utreniw, pedagogikalıq tásirlerdiń kompleks háreketlerin sawlelendiriwdi ańlatadı.

Baqlanatuǵın yaqı úyreniletuǵın ob`ektlerdiń awhalı haqqında usıl, metod, tillerdiń toplamı arqalı in formaciyalardı alıw processı diagnostika dep ataladı. Diagnostikalıq informaciya ob`ekt arqalı onıń normaǵa sáykes keliwi dárejesi, onıń háreketi, rawajlanıw tendenciyası haqqında ǵımaǵlı wmatlardı ózinde qamtıp alǵan boladı. Ol processke onı toqtatıw yaqı tezletiw, jetilistiriw yaqı korrekciyalaw, tańlaw yaqı sawatlandırıw maqseti menen komponentli aralasıwdı mümkün etip qoyadı.

Diagnoz` termini kesseliktiń mańızın hám xarakterin anıqlawdı bildiretuǵın medicinadan kirip kelgen. Biraq ta diagnoz hám diagnostikada, jámiyetlik turmıstıń óndiristiń, paydalanatuǵınlıǵın ob`ektlerdiń barlıq qubılısları, processleri sapalıq ahwalın anıqlawdı talap etdi.

Sonıń ushında diagnoz túsiniǵi ilim, texnikada, óndirislik ámeliyatta keń qollanıla basladı. Didaktik diagnostika-pedagogik protsessi shólkemlestiriw ushın xizmet qıladı (oqıw protsessiniń shólkemlesken metodikalıq táreplerinen tısqarı). Shaxslardıń awızeki hám jazba juwapları, juwaplarda ǵı tipik qáteleri, olardıń sebeplerin, oqıw xizmetindeǵı unamsız ózgerislerdi, shaxslarda oqıw miynet tárjiybe hám kónlikpelerdiń rawajlanǵanlıǵı dárejesin, tálim alıwǵa qarata diagnostika qılınadı.

Sotsial - pedagogik diagnostika- shaxslardıń pedagogik qarawsızlıǵı, máslaqanlıǵı dárejesi, tárbiyası awır balalardı diagnostika qılıwda sotsial faktorlardı esapqa alıwshı jónelidur. Diagnostika pedagoglar tárepinen mektepten, oqıw jurtnan tısqarıda alıp barıladı. Sol sebepli diagnostika protsessinde sháńaraq sotsiologiyası hám ekonomikası, huqıq sotsiologiyası, dem alıw

sotsiologiyası, ekonomikalıq sotsiologiya sıyaqlı tarawlarda qollanılatuǵın metodlar hám kórsetkishlerdi paydalanıwdı názerde tutadı.

Sotsial psixologik pedagogik diagnostika- bul jónelis sotsiologiyası, sotsial psixologiya, pedagogikanı óz ishine qamrap alǵan bolıp, shaxslar, pedagoglar, atanalar toparların, shaxslarǵa xabar komminikatsiya qurallarınıń (radio, televizor, gazetalar h.t.b.) usınısın, shaxslardıń minnet hám huqıqları, olar ortasındaǵı múnasibetlerdi úyreniwge qaratılǵandu

Balalardıń jas psixofizikalıq ózgesheliklerin tereń biliw pedagogikada zárúr boladı. Bul birinshi gezekte balalar bolıp tabıladı. Ol hár qıylı hizmet túrlerindegi oqıwshılardıń nátiyjeliligini hám qollanıwshılıǵı dárejesi haqqındaǵı olardıń uqıbı, qızıǵıwı, iykemligi hám talantı, qızıǵıwshılıǵı, psixikalıq komplektler hám qızıǵıwshılıqları, jámááttegi awhalı hám ádep- ikramlıq sezimleri haqqındaǵı informacijalardı bilmesten turıp olardıń rawajlanıwın pedagogikalıq basqara alıwı mómkin emes.

Bul tárbiya jámáátiniń shólkemleskenlik hám rawajlanıw keleshegi dárejesiniń sapalıq jaǵdayı haqqında tolıq maǵlıwmatqa iye bolıwdı talap etedi. Bunı biliw shaxstıń jasawı hám hár tárepleme rawajlanıwı ushin qansheli unamlı ortalıq bola alıw uqıbın ańlatadı. Oqıwshılardıń tárbiyalanǵanlıq dárejesi de, tálim beriw nátiyeleri de, ádep-ikramlıq klimatınıń awhalı, jámááttegi balalar arasında ózara qatnaslarıda, olardıń intellektuallıq rawajlanıw dárejesi, kritikalıq, oylawıda diagnostikalıq úyreniwdiń ayırım ob`ektleri sıpatında úyreniledi.

Oqıtıwshınıń ózide pedagogkalıq diagnostikanıń ob`ektti esaplanadı. Onıń mamanlıǵınıń artıwı kásiplik ózin-ózi biliwi, kritikalıq bahalawı ózin-ózi talqılawı hám usı tiykarda ózin-ózi jetilistiriw uqıbı menen kóp jaǵınan anıqlanadı. Pedagogikalıq processtıń tabısı pútin halında jeke adamlardıń kúsh salıwlarına emes, al joqarı kásiplik sheberlikke umtılwshı, pedagogikalıq hám oqıtıwshılar jámáátiniń birge islesiwini táminleytuǵın pedagoglıq jámáátlerdiń durıs isháreketlerine baylanıslı boladı. Mine sonıń ushin da, pedagogikalıq jámáátiniń ózi,

onıń iskerligi hár bir oqıtıwshınıń mamanlıǵın arttırıw talap etetuǵın bunlarına baylanıslıbolǵan, diagnostikanıń ob`ekti bolıp tabıladı.

Pútkil pedagogikalıq processte bir pútin halında diagnostika ob`ekti esaplanadı. Oqıtıwshıǵa, onıń alıp baratuǵın komponentleriniń barlıǵıpaydalıekenligi, tálim hám tárbiyanıń tiykarǵımexanizmleri jetkilikli nátiyjeli payda keltirip atırǵanlıǵın bilip barıw zárur boladı. Bunıń ushın tálim hám tárbiyanıń mazmun, forma metodlarınan ayqın kriteriyası kerek boladı. Sonday-aq, bir pútin pedagogikalıq processtiń ata -analar korpusıhám social ortalıq siyaqlı ahmiyetli komponentleride pedagogikalıq úyreniwdi talap etedi. Balalar menen júrgiziletuǵın oqıw tárbiya jumısın shólkemlestiriw hám korrektirovkalaw sıpatımına usılarǵa kóp jaǵınan baylanıslıboladı.

Diagnostika processiniń sub`ektleri bul jumıs ushın arnawlı tayarlanǵan sociologlar , vrachlar, psixologlar, sonday-aq,oqıw tárbiya birge islewini tikkeley qatnasıwshı-larınıń ózleri de esaplanadı. Qánigeler ulıwmalastırıw sıpatına iye tiykarǵı informaciyanı jıynaydı. Olar balalardıń salamatlıǵın wlıwma jaǵdayın diagnozlaydı, oqıw tárbiya processin shólkemlestiriwdiń nerv sistemasıahwalına tásirin úyrenedi, balalardıń aqlıy is-háreketiniń kórinisin, olardıń uqıp hám kónlikpelerin ashıp beredi.

Jáámáttegi ádep-ikram- psixologiyalıq klimattı, ayırım balalardıń emocional psixologiyalıq ahwalların anıqlaw diognost- qánigelerdiń wazıplarınıń qatarına kiredi. Olardıń járdeminde oqıwshılardıń bahalıq baǵdarlarını, ideal hám umtılıwlarınıń xarakteri anıqlap alınadı.

Bunday informaciya pedagogqa óziniń dáslepki poziciyasınıń anıqlawǵa hám sonıń menen birge usınıtárbiyalıq ózara tásirde hám tásir kórsetiwdi shólkemlestiriw-di turaqlıtúrde esapqa alıwda járdem beredi.

Pedagogikalıq processtiń qatnasıwshıları oqıtıwshılar, tárbiyashılar, dógerek basshıları óz is-háráketlerin durıs alıp barıwın táminleytuǵın kúndelikli informaciyalardıalıwǵa umtıladı.

Pedagoglar, sekciya, studiya basshılarıqalaberse balalardıń ózleri bilimlerdiń qanday ózlestiriwin uqıp hám kónlikpeleri qanday bekkemleniwın oqıtıwshılar hám

oqıwshılardıń qasıyetleriniń jeke ózgeshelikleriniń qanday kózge taslanıwın olar qollanıtıwın jumıs usıllarınıń ómirde qanday, bekkemleniwın, oqıtıwshılar hám oqıwshılardıń qasıyetleriniń jeke ózgeshelikleriniń qanday kózge taslanıwın, olar qollanıtıwın jumıs usıllarınıń ómirde qanday nátiyjeli paydalanıwın biliwge umtıladı. Diagnostikalıq informaciya pedagogikalıq processte ishki tárepinen hám sırttan anıqlangant túsinikli etedi.

Pedagogikalıq protsesstıń nátiyjeliligi pedagogtıń o`z waziypaların jaqsı biliwge, ta`lim hám ta`rbiyanın` hár túrli metodların qollawğa baylanisli xizmetti o`z ishine aladı. Balalardıń bunday jaǵdayları normal jaǵday sıpatında, psixikalıq rawajlanıwındaǵı kemshilik sıpatında shaxs aktsentuatsiyasınıń hár túrdegi ko`rinisi sıpatında klassifikatsiyalanıwı mu`mkin.

A`lbette, pedagogika pa`n sıpatında ta`rbiyashiǵa pedagogikalıq psixologiya tarawındaǵı tayar`retseptlerdı bere almaydı.

Bunday ko`nlikpeler balalar menen tuwrıdan-tuwrı sa`wbet protsessinde, olardıń minez qılıqlarınıń motivlerin, ishki-jeke qa`siyetlerin dodalaw protsessinde iyelenedi.

Bul tuwralı belgili rus pedagogı K.D.Ushinskiy to`mendegishe jazǵan edi: Biz onday yaki bunday qılıq dep tu`sinik bermeymiz. Biz olarǵa: Siz basqarmaqshi bolǵan psixikalıq ha`diyselerdin` nizamlıqların u`yreniwiniń hám olarǵa say ra`wishte ha`reket etin`,- deymiz. Biraq ta`rbiyashılar balalar psixologiyası boyınshabilimlerin ju`da` az qollaydı, tiykarınan oqıwshılar o`zlestirmegenligin de yaki rawajlanıwdan shetletiw yaki buziliwlar ju`z bergende ǵana paydalanıwǵa ha`reket etedi.

Balalardıń shaxs aktsentuatsiyasınıń hár túrli ko`rnisi sıpatlarında sa`wleleniwi mu`mkin. Olardı anıqlaw ushin balalar psixologiyası klinikalıq potopsixologiya hám psixiatriya kibi taarawlardaǵı bilimler talap etiledi.

Bunnan tısqari ta`rbiyashiǵa balalar psixologiyasınıń akseleratsiya (tez jetiliw), pedagogikalıq qarawsızlıq siyaqlı mashqalaların sheshiwine tuwrı keledi.

Oqıwshı ta`lim-ta`rbiyadaǵı qiyınshılıqlar ne ushin hám qanday payda bolıwın tu`siniwı ushin, a`weli bala psixologiyalıq rawajlanıwdın` tiykarǵı nizamlıqların

biliwi ha'm ha'r tu'rli jaǵdaylardı psixologiyalıq diagnostika metodların iyelewi za`ru`r. Oqıwshınıń psixodiagnostikalıq izertlew yaki u`zliksiz baqlaw protsessinde alinatúǵın na`tiyjelerin balalar menen islesiwde qansheli durıs paydalana aliwi da za`ru`r esaplanadı.

1.2. Oqıw-tárbiya procesinde pedagogikalıq diagnostika.

Tálim- tárbiya processinde tiykarǵı wazıypa balalardıń qabiletin hám uqıplılıǵına hár tárepleme rawajlandırıwǵa, olardı shaxsiy qasiyetlerdi qalıptestiriwge qaratılǵan. Pedagogikalıq processtıń nátiyjeliligini bul pedagoglardıń óz tárbiyashıların jaqsı biliwin, óz xızmetinde hám tárbiyanıń hát túrli metodların qollanıwına baylanıslı boladı. Pedagogika pán sıpatında tárbiyashıǵa pedagogikalıq psixologiya sıpatında taraudaǵı tayar «receptlerdi» bere almaydı. Bunday kónlikpeler olarda balalar menen tikkeley qatnas processinde olardıń minez- qulqınıń motivlerin, shaxsiy hám emociyalıq ózgesheliklerin analiz qılıw processinde qalıplestirdi. Biraq tárbiyashılar balalar pedagogikası boyınsha bilimlerin óz xızmetinde oǵanda kem qollanıladı. Tiykarınan olar oqıwshılar sabaqtı ózlestire almaǵanda yamasa rawajlanıwdıń kemshilligi, buzılıwlarıx.t.b. unamsız xáreketler bolǵandaǵana paydalanıwǵa háreket etedi.

Oqıtıwshıt álim hám tárbiyadag`i qıyınshılıqlar ne ushın, qalay payda bolıwın túsiniw ushın, ol eń aldı menen balanıń psixikalıq rawajlanıwın tiykarǵı nızamların biliw hár túrli pedagogikalıq diagnostika metodların iyelewi tiyis. Sonday-aq oqıtıwshınıń ped diagnostikanıń izertlew yamasa barqulla baqlaw processinde alınǵan gáplerdi balalar menen islesiwde qansheli durıs paydalana alıwında zárúrli bolıp esaplanadı.

Sonıqıtanda tálim- tárbiya processiniń nátiyjesin bolıwında ped diagnostikanıń áhmiyeti oǵanda úlken. Pedagogikanıń diognoz (grekshe-anıqlaw, biliw) degen maǵınana bildiredi. Shaxstıń individual psixologiyalıq ózgeshelikleriniń házirgi jaǵdayına baha beriw, rawajlagıwdıń aldın ala aytıp (prognoz) qılıw hám

pedagogikalıq diagnostikalıq tekseriw wazipasınan kelip shıǵıp xarakterdi islep shıǵıwǵa qarartılǵan pedagog hızmetiniń sońǵı nátiyjesi boladı.

Pedagogikalıq diagnostikanıń izertlewler jamiyatında pedagogikalıq diognoz qoyıwdıń e-basqıshıajratıladı.

1. Simptomatikalıq diognozda programması bar bolǵan har qanday EEM orınlaw menen bolǵan izertlewlerden alınǵan nátiyjeler qayta islenedi.

2. Etnologiyalıq diognozda(kelip shıǵıw sebepleri) qandayda bir ózgesheliklerdiń bar ekenligi ǵana anıqlanıp qoymastan, onıń payda bolıw sebeplerde esapqa alınadı.

3. Tipologiyalıq diognozda sınıp atırǵan shaxs túzilisindegi alınǵan nátiyjelerdiń ahmiyeti hám ornıanıqlanadı.

Ped diagnostikalıq izertlew sınaushısınıń ózgnshlikleri, hár qıylıjas dáwiri ushın jetekshi xızmet túriniń tásirine infgormaciya tipologiyalıq xarakteriniń rawajlanıw dárejesine baylanıstırde ayırım ayırmashılıqtarǵa iye ekenligin anıqlaw ushın ótkeriledi. Bul balalar rawajlanıwdıń hár bir jas dáwirinde olar menen islesiwdiń usıllarıhám metodların eksperemental izertlewdiń óz maqsetleri hám wazıparın talap etedi.

Eksperemental izertlewden alınǵan nátiyjeler sem`yada, mektep hám basqa da jámiyetlik jerlerde individualhám toparlıq, tárbiyalıq pedagogikalıq jumıslar sxemasın dúziwde qollanıwıwıwumkin.

Oqıtıwshıóz gezeginde hızmetinde barqulla balalardıń psixofizikalıq rawajlanıw máseleleri menen tikkeley baylanısta boladı.

Onıń waqtınshalıq nátiyjelerge ǵana emes ár qaysıbir fizikalıq, hám ruxiy sıpatlarınıń rawajlanıw dárejesiniń keleshegin aytıp bere alatuǵın nátiyjeler qızıqtıradı.

Mektepterde ped diagnostikalıq izertlewler tómendegi uazıpalardıorınlaydı.

1. Diagnostika ushın zárúrli maǵlıwmatlardıalıw. Bunda balanıń psixikalıq jaǵdayhám jeke ózgesheliklerindegi ayırım belgileriniń kórinisin úyreniw maqsetinde izertlew alıp barıladı. Izertlewlerden alınǵan maǵlıwmatlar járdemshi xarakterge iye bolıp bala minez qulqınıń haqıyqıy baqlanǵan ózgeshelikleri, onıń diagnostikalıq funkciyalarınıń rawajlanıw dárejesi menen salıstırıwda paydalanıladı.

Mısalı` Cabaqta bala dıqqatınıń turaqlıemesligini, dıqqattıń bir jerge jámleniwge qıynalıwı, aqılıy jumıs qabiletiniń tómendegi sharshawıhám basqalarımnen ajralıp turadı. Biraq minez qulqında kórsetilgen belgilerge balanıń minez-qulqınıń zárúriy iri motivleri ierarxiyanıń (basqıshqa-basqısh) ózgeriwiniń nátiyjesi bolıwımúmkin.

Bunda muǵallım shaqstıń normal emes jaǵdaykórnislerinen birine yamasa miy jetispewshiliginen funkcional` belgilerine dus keledi. Eki jaǵdayda hár bir oqıwshınıń ózlestiriw tártibiniń tómenligi sırttan sezilsede ped diagnostikalıq izertlewde úyrenilip atırǵan ózgerislerdiń derekleri, rawajlanıwıhám keleshekte qanday bolıwıpedagogikalıq jaǵday, belgileride úyreniledi.

Pedagogikalıq diagnostikalıq izertlewler balanıń pedagogikalıq funkciyaları rawajlanıwdıń dárejesi, aqılıy rawajlanıw dárejesi, jasıhám maǵlıwmatımnen óz ara baylanısınıń úyreniw ushında ótkerilgen bul izertlewler balada belgili bir qızıǵıwlar, ámeliy tájriybeler barlıǵın anıqlawda hám kásip baqlawda eń áhmiyetli orın iyeleydi.

Pedagogikalıq rawajlanıwdıń ózgeriwshi úyreniw ushın zárúrli maǵlıwmatıtoplaw ushın pedagogikalıq diagnostikanıń metodı arqalı diagnostikalıq izertlew belgisi balanıń psixikalıq rawajlanıw dárejesin, yaǵniy pedagogikalıq diagnostikanıń fizikalıq rawajlanıwın aktual zonası anıqlanǵan usı metodlar arqalı pedagogikalıq diagnostikanıń izertlewdi balanıń psixikalıq turomısı, keleshegi ózgeshelikleri onıń rawajlanıw dáwrinde hám tálim tárbiyanıń processinde úyreniw.

Oyın hám oqıw xızmetinde kóp máртебе ótkerilgen eksperimental pedagogikalıq psixologiyalıq izertlewler balanıń shaqs bolıp qáliplesiwi hám rawajlanıwına belgili bir xızmetiniń tásirini kórsetkishi bolıwımúmkin.

Balada ótkerilgen pedagogikalıq diagnostikalıq izertlewler zárúr prognostikalıq áhmiyetke iye, nege degende qollanıl ǵ an túrli metodlardıń oqıw tárbiyalıq islerge tásirini esapqa al ǵ an ja ǵ ıdayda ǵ ana shaqs rawajlanıw keleshegin anıqlaw múmkinshiligi jaratıladı.

Aqıl ja ǵ man tómenlik dárejesin yamasa basınan ótkerilgen kesellik nátiyjesinde psixikalıq kemshiliklerin anıqlaw ǵ a qaratıl ǵ an pedagogikalıq diagnostikalıq izertlewler arnaúlıyamasa járdemshi meekteplerde oqıwıhaqqında másele sheshilip atır ǵ anda mediciniliq, pedagogikalıq komissiya tárepinen paydalanıw múmkin.

Obektte payda bol ǵ an jeterli dárejede úyrenilmegen jańa psixikalıq ja ǵ daylardıkórip shı ǵ ıw ushın milliy maqsetke pedagogikalıq izertlew ótkeriw kerek boladı. wazipa usınday qoyıl ǵ anda izertlewshi qızıqtır ǵ an másele boyınsha úlken toparlarda izertlewler ótkeriledi.

Bul jerde alın ǵ an nátiyjelerdiń matematikalıq statistikalıq isenimlilikin tiykar ǵ ıáhmiyetke iye boladı.

1.3. Pedagogikalıq diagnostikawdıń ulıwma funkciyaları hám basqishlari

Pedagogikalıq diagnostikaniń kóp sanlıfunciyaları arasınan eń baslıları sıpıtında strategiyalıq informaciyalıq taktikalıq –korrekciyalıq hám prognostikalıqtı kórsetip ótiwge boladı. Strategiyalıq informaciyalıq funciya oqıw tárbiya processiniń pedagogikalıq basshılıǵın balalar haqqındaǵı, pedagogikalıq processtiń barısıhaqqındaǵı bilimler menen diagnostikalıq táminlewden ibarat. Eger ulıwma pedagogika hám psixologiya oqıtıwshıhám tárbiyashılardı balalardıń jumısın shólkemlestiriw, rawajlandırıw nızamlıqların álemge olardıń qatnasıhaqqındaǵı bilimler menen qurallandıırıw, al bul strategiyalıq diagnostika

qatnaslardıń real ahwalı haqqındaǵı bilimler hár bir konkret bala shaxsınıń qalıplesiwi hám psixologiyalıq rawajlanıwdaǵı norma yaqı shetlew haqqındaǵı informaciya beredi. Bunday informaciya pedagogikalıq processtıń qayta kórip shıǵatuǵının, qadaǵalanatuǵın, ámeliy maqsetke baǵdarlangan etip qoyadı. Ol qarsılıqtalıp taslaw rawajlanıwdaǵı sol momenttegi sapa menen sáykes keltiriw, balalar hám jáámátlardi zárórli nárseler pedagogikalıq model menen qabıl etilgen ideal menen tárbiyalaw imkaniyatı beredi.

Stragatiyalıq diagnostik informaciya maqsetli pedagogikalıq sistema, koncepciyalar, teoriyalardıń tálimlik nátiyjelerin, tárbiyalawshılıǵın tekseriw imkanın beredi.

Korrekciyalıq diagnostika qoyadı ómir aǵısında turaqlı tórde uslap turıwǵa imkan beretuǵın informaciyanı, pedagogikalıq processtıń háreketi bolıwın táminlewshiden kelip shıqqan.

Tárbiya hám tálimniń nátiyjeligin táminlew tabıslar hám sátsizlikler haqqındaǵı oqıwshılardıń bilimlerdi yelewdegi, kóz qaralar hám sheshimlerdiń qalıplesiwindegi, ádep-ikramlıǵı hám estetikalıq qatnalardıń, jeke qásiyetleriniń qalıplesiwindegi sátsizlikler haqqındaǵı kóndelikli bilmesten turıp támiynlew múmkin emes. Keń hám tereń maǵlıwmatqa iye bolıw, onıń ómirge, adamlarǵa, ózi-ózine qatnasına korrekcirovka kirgiziw, pedagogikalıq processin barısın, dózilisin hám ayırım formalarınıń mazmunın, tálim-tárbiya metodların oqıtıwdıń, óz poziciyasın hám ózin jetilistiriwdiń real imkaniyatın beredi.

Diagnostikanıń prognostikalıq funkciyası. Pedagogikalıq hám oqıwshılar jáámáatlarınıń, toparları, birlespeleriniń balanıń ayırım shaxsınıń rawajlanıwı tendenciyanıń ańlap alıp, ajırtıw, seziniwden, qwrallandırdıwdan ibarat. Solay etip pedagoglardıń bir-birinen izolociyalanganlıǵın, olardıń tek sabaq oqıtıwǵa oqıwshılar menen qatnasta formalizmge umtılwı dóretiwshi metod birlespelerdiń hálsizleniwi pedagogikalıq basshılıqtıń jaqınlasıp kiyatırǵan krizisli diognalastırıw, onıń oqıwshılardıń oqıtıw hám tárbiyalaw máselelerin nátiyjeli sheshe alıw uqıplılıǵın anıqlaw imkanın beredi. Oqıtıwshılardıń dóretiwshilik pedagogikalıq

jedelligi olardıń izleniwshilikke umtılwı, qızıǵıwı, menen talqılaw óz-ara sabaqqa kiriwi , azarsız san diagnostika nátiyjesinde anıqlanıp , bir tórin oqıw- tárbiya processiniń gormonikalıq rawajlanıwın támiynlewge uqıplı jedel háreket etetuǵın oqıtıwshılardıń konsildatciyasın aldınan kóre biliw imkanın beredi.

Balalar jáámáti diagnostikası haqqında da usınıaytıw mumkin. Ayırım balalardıń jámiyetlik birlespelerden shetlewi, mektep, hám klass islerine formal qatnasta bolıw, mektepten tıs qızıǵıwshılıǵıboyınsha toparlar arasındagıbir-birine baylaıssız tálim hám aldaǵıqarma-qarslıq balalar tárbiya jámáatiniń ıdırap ketiwinen asadıdegen pikirge iytermeleydi hám usısebepli onıń unamlıtásiri keskin támiynlep ketedi. Eger kerisinshe, balalar mektepke umtıladı, olar óz qızıǵıwshılıǵın qandıradı, ulıwma jumıslar bazasında oqıwshılardıń shólkemlestiriwshiligin bekkemlenedi. Ruxıy ádep-ikramlıq emoncianal tósiniwshiligi artadı. Demek insan shaxsınıń ortalıǵın dózetuǵın balalar jámááti bekkemlenedi hám tásirli quralǵa aylanadı.

Prognostikalıq diagnostika hár bir balanıń qalıplesiw processinde de zárórlı boladı. Pedagog balalar menen bolatuǵın kúndelik qatnaslar hám óz-ara tásirler menen qanaatlanıp qalıwı hám sonıń menen birge tárbiyalı bolıp qalıwı múmkin sheklenip qalıwı múkin emes. Individual ózgesheliklerdi tereńnen úyreniw tiykarında oǵan bala shaxısınıń ulıwma baǵdarın onıń hám ayqın bile alıwı,qanday tiykarında` ideyalıq, ideologiyalıq hám emocional tiykarında onıń qalıplesiwi ámelge asadı` balada sanalıegopetik umtılwı basım boladıma , yamasa ádep-ikram jeke hám sonıń menen birge jáámátlik keypiyatlarıayqıe kózge taslanadıma` al óziniń jeke mápin qanday jol menen bolsada qandırıw dep yamasa basqa balalar mápleri arasınan hám olar menen birge izlew dep tósinedi. Ol jámiyetlik mápler menen qızıǵadıma hám social ádillikti izleydime, yamasa bir óspirimniń gazetaǵa jazǵanıday jinayatshılar áleminiń romantikası menen suwǵarılıp ` nızamdaǵı urǵıǵa aylanbaqshı ma`. Qol miyneti menen qızıǵadıma , ustalıq etiwdi unatadıma hám modeller , kórkem zatlar , tayarlawdıma, yamasa tábiyat hám jáámiet turmısın teoriyalıq jaqtan pikirleuge beiyim bes

Usınday diagnostik bilimlersiz hár kimniń qáliplesiwi hám rawajlanıwıóshin tárbiya maqsetlerin konkretlestiriw mumkin emes.

Oqıwshılardıń oqıwdagı tabısları haqqında tárbiyashınıń bilip alıw zárúr` onıń bilim sheńberin keńligi, bilim uqıb jáne kónlikpeleriniń bekkemligi, oylaw óqı`bınıń rawajlanıwı, yadı sóylewi , qabıllawı, kóz aldına keltiriwi sıyaqlı psixik processlerdiń ahwalı haqqında.

Balanıń intellektual rawajlanıwınıń prognostik baǵdarlamasın tek usı tiykarda ǵana dúziwi mumkin boladı. Usınday barlıq prognostikalıq informaciyanıreal iyelep alıw pedagogika arnawlıkúndelik júrgiziwin talap etip, onda bala shaxsınıń rawajlanıwınıń ózine tán tariyxın ańlatatúǵın hár bir ayırım bala haqqındaǵımaǵlıwmatlar konkretlestiriledi.

Balalar, olardıń jáámátleri hám birlespeler haqqındaǵı informaciyanıń tikkeley úyreniw predmeti, baslıderegi ádettegi , kúndelikli, kútilmegen ekstrodingal, ekstremal, qaralmaǵan situaciyalarda iske asırtuǵın háreketleri qılıqlarıesaplanadı.

Birinshi jaǵdayda diagnostik informaciya shaxs, topar, jáámát, intellektual, emocional, shólkemlestiriw imkaniyatlarıhaqqında hám balalardıń ózi kúndelikli turmısta ózin qanday tutıwıhaqqında guwalıq beredi.

Diagnostikalıq maǵlıwmatlar ekinshi jaǵdayda oqıwshılardıń haqıyqatında qanday, balanıń naturısınan sociallıq kelip shıǵatuǵın tárbiyalıq tásir hám óz- ara táhiri qanday dárejede ekinshi bolıp qullanılatuǵın anıqlawǵa imkan beredi. Olar bala shaxsında erkin ádep- ikramlıq erkin óziniń psixolog ahwalların sezimleriniń hám minez qulqın bir pútin halında basqarıw uqıplılıǵın qanday dárejede rawajlandırıwǵa sapalıq tárbiyaǵa mumkin bolǵanın kórsetedi.

Konkret etip aytatuǵın bolsaq diagnostik biliwdiń predmeti balalardıń minez qulqıhám qulıqlarınıń tiykarǵıturmıs kóteriwi qarım -qatnasıesaplanadı, turmıs kóteriwdiń bul tiykarǵımexanizmlerinde qatnasuda adam óziniń qanday jasta bolıwına qaramastan ózin tolıq kórsetedi. Onıń texnikasınıń awhalı toplagan tájribesi genetik uqıbı, nerv emociyallıq reakciyası kórinedi.

Diagnostikanın túpkilikli mashqalası-diagnozlawshı metodologiya hám metodları, hár qanday tolıq emes pikir hám eki oylıtalqılawlardıbiykarlaytuğın iliyimiy tiykarlangan reprezentriv informaciyanıalu imkanın beredi. Metodologiyasıdiognalastırıw adam mańızın túsindiriwdiń principial' poziciyalarınan elestew hám teoriyalarınan, onıń shaxsın hám jekeligin pútkil quramalastırıw hám qırılığında úyrenu jollarınan ibarat bolıwı.

Eger metodologiyanın baslamasıadam tağdiriniń quday tárepinen jazılıpı qoyılğanlıq bolsa, onda birewler talantlıbolıp tuwıladıhám jáámiet turmısında hukimdar boluğa tayarlawdı, al basqalar talantsız, kúshlilerdiń aytqanların orınlawshıboladı. Onda diagnostika mańızihám uqıplıhám uqıpsızlardıılayıqlardı. İlayıqlıemeslerdi talantlıjaqtan, pakizeni pakize emesten ajıratwğa qaratıladı. !ne usınıń menen hár bir topar ushın ayırıksha, sapanıń teń bolğan táreplerdiń jaratılıwıañlanadı.

Ayrım psixolglar talanttıasırıw oğada talantsız benen kúpshilikke qarağanda bay oğada bola alatuğın uqıplıhám jámietti bay etedi, dep dálelleuge urınadı. Talantlılardıń, olardıń pikiri boyınsha, sapallıq teńsizlikke aytarlıqtay sezimtal, ayırıqsha sociallıq qorğawdıtalap etedi. Olar ádep-ikram xuqıqıy qatnasta oğada isenimli hám ádep-ikramlı, jas waqtınan baslap ilim shınarın jeńil asıp ótiwde yaki kórkem ónerdi ielewdi jarqın talanttı, uqıbın kórsete aladı. Barlıq bul talıqlawlar adamdağıqudaylıq baslanıp anıqlawdıń ayqın kreteriyasıhám usıllarınıń bolmağanlığıushın jetkilikli salmaqılılimiy tiykarlawlarğa iye emes, qadiretinde turmıslıq ámeliyat tárepinen tiykarlanadı.

Bala shaxsına itibar bersek, salamat, ádettegidey balalar arasında talantsız natural bolmaydı. Talanttılıq adam áwladınıń hám ondağıhár bir individtiń ajıralmas qásiyeti bolıp tabıladı. !lbette, talanttılıq dárejesi sonıń bağıtı, tereńligi, kórinisiniń kóp tórliligi jeke ózgeshelikleri menen birgelikte oğada kóp túrli hám hár qıylı.

Adam biosocial sistema sıpatında tábiyattan talantlı, óziniń fizikalıq shólkemlestiriwshilik, psixikalıq processlerin, intellektin, emocional, sezim kúshlerin hám estetikalıq qatnasların sheksiz rawajlanıwı imkaniyatıhám social

dún`yaǵa dóretiwshilik penen beyimlesedi, onda tabıslı ózara tásirde boladı. Adam haqqındaǵıházirgi zaman tábiyat pánleri adamlar ádettegidey rawajlanıwıhám jámiyetlik turmısta qatnasıw ushın wlıwma biologiyalıq, wlıwma insaniylik tiykarǵıǵana iye bolıp qoymaydı.

Olar jáne uqıp hám talant penen táminlengen ómir menen --- keliwinde sheksiz kóp sandaǵıindividual social- psixologiyalıq tipler menen dúziletuǵın oǵada kóp túrli hám kóp qırlı genomlar menen sıylanǵan boladı. Tárbianıń wazypasıbalalar áleminde qoylardı-eshkilerden ajıratıw bolmıstan, ol balada onda individual ózine tánlikti hám onıń rawajlanıwıushın ortalıqtıberetuǵın eń áhmiyetlisin hár bir balada ashıwdan ibarat boladı.

Diagnostikalıq informaciya alıw metod hám usıllrı eki tiykarǵı toparǵa bólinedi. Birinshiden balardıń salamatlıǵın, jas hám talantınıń baǵdarıhám dárejesin, induvidual-shaxsiy sıpat hám qásiyetlerin, oqıw-tárbiya processiniń nátiyelerin, jámaáttin emocional ádep-ikramlıq klimattı, oqıtıwshıhám oqıwshılardıń balalar hám ata-analardıń ózara qarım-qatnasın arnawlıúyreniw metodlarınıń jámlemesi dep qarawǵa boladı. Balardıarnawlıúyreniw metodlarıarasında salamatlıq awhallın kompleks medicinalıq tekseriw metodikasıayırıqsha áhmiyetli eseplenedi.

Konkret balardıń anotomiyalıq, fizikologiyalıq, ulıwma biologiyalıq antropologiyalıq jaqtan tereńnen úyrenbesten turıp, maqsetli tárbianıtabıslı shólkemlestriw mumkin emes.

Kompleks medicinalıq tekseriw arnawlı medicinalıq, metodikalar járdeminde bala organizminiń barlıq sistemelariń rawajlandırıwı, olardıń oqıw-tárbiya, processiniń fizikalıq hám psixikalıq awırmalıǵınıń shıdam beriwge tayarlıǵı maǵlıwmatlardıalıw maqseti qoyadı. Bul maǵlıwmatlar oqıtıwshılardıǵa pedagogikalıq processti hár qıylıdárejede, individuallasqan, differenciyalanǵan alıp barıw imkanın beredi. Oqıwshılar quramalılıǵın dárejesi boyınsha hár qıylı oqıw tapsırmalarimenen , olardıorınlaw ushın teńdey bolmaǵan waqıt penen, differenciyalaǵan baxa menen táminleydi.

Bular balalardı medicinalıq tekseriw , olar haqqındaǵı fizik- fiziologiyalıq maǵlıwmatlar oqıw- tárbiya processiniń organikalıq, ajıralmal bólegi bolıp, qılatıǵunın ayqın dálleldeydi. Sonday-aq, organizmniń qarsıloıq kórsetiwshiligini diagnostiklestiriw ayrıqsha medicinalıq pedagogikalıq metodikasızárúr bolıp, al balalardı tekseriw, tıńlap kóriw, olardıسابақта miynet etiwde, dem alıwda, oyında baqlaw óz ishine aladı. Vrach bul jaǵıdayda diagnost sıpatında oqıw-tárbiya processiniń tikkeley qatnasıwshıbolıp qaladı.

Balalarda sociologiyalıq tekseriw metodları arnawlı diagnostikalıq wazıypanıń orınlap balalardıń social awhalıhám ádep ikramlıq psixologiyalıq salamatlıǵıhaqqındaǵımaǵlıwmatlardıtoplaydı. Pedagogikalıq shólkemlestiriwge umtıtıw social diagnostik informaciyanıtalap etedi oǵan erisiw ushın keń sociallıq tekseriw ` sorawlar, anketalar, interviyu ótkerildi, sociometriya qollanılıp, jámááttegi balanıń socialıq statusıanaıqlanadı.

Sonıń menen birge oqıwshılardıń jámiyetlik rasmiy hám rasmiy emes shólkem hám birlespelerde ózlerin kórsetiwler úyreniledi. Social izertlewler hám sorawlar ótkeriw sociologlardan social awhaldı tálim-tárbiyanıń maqsetlerin tereń túsiniw biliwdi talap etedi.

Anketa hám interviyu sorawlar onıń maqsetin gózlegen balalar turmısın oqıwshılardıń individual jeke hám social jámáátlik iskerligin ilimiy pedagogikalıq shólkemlestiriw hám korrekciyalaw ushın zárúrli informaciyalardıala biliwi támiynlew kerek.

Psixologiyalıq diagnostikalıq informaciyalardı alıw usıllarıtálim tárbiya processin jetilistiriw ushın, bala shaxsıhám individualıǵın qalıplestiriw ushın áhmiyetke iye. Olardıń járdemi menen psixikalıq processlerdiń hám awhalardıń bolıp ótiwi individual qalıplesiwin anıqlawǵa erisiledi.

Psixologiyalıq tekseriwler hár qıylitestler arqalı ótkerilip, olar psixologiyalıq situaciyalar ushın arnawlıdózilsede, onda balalar óz betinshe intellektual ádep-ikramlıq yamasa estetikalıq tańlay aladı. Eger testler olar bala taǵdirin aldınan sheshiw hám aldınan anıqlaw, oǵan onıń intellektual, ádep ikramlıq múmkinshilikleri hám social statusıboyınsha húkim shıǵarıw ushın emes, al tek konkret situaciyanı

psixikalıq awhaldıhám berilgen momenttegi ádep ikramlıq sıpatlardıanıqlastırıw usılısıpatında qollanılsa ǵana ózin aqlaydıhám zárúrli boladı. Ine usınday diagnostik psixologiyanın formaciyalarsız pedagog bala shaxsınıń psixologiyasın, ádep-ikramlıq estetikalıq rawajlanıwshıbir nárse islew imkaniyatınan ayırılǵan boladı. Dıqqatın, yadtın, elesletiwdiń, onıń reakciyasınıń tezliginiń awhalıhám kólemi pámlewshiligi, qabıl etiw uqıbı, dóretwshiligi, oylaw iskerliginiń hár qıylı túrlerindegi jańalıqlar haqqında test diagnostik informaciyalar pedagogikanıń processtıń hár bir etapında oqıtıwshıhám tárbiyashıǵa zárúr boladı.

Eger shaxs baǵdarı haqqında, bolmısqa ádnp-ikramlıq hám estetikalıq qatnastıń motiv hám stimullarıhaqqında maǵlıwmatlarǵa iye bolsa olardıń jumısı jáne de ónimlirek boladı.

Dáslepki diagnostik informaciyalar pedagogikalıq wyreniw usıllarımenen dn alınadı. Balalardıtalim-tárbiya processinde, kúndelikli turmıshıq óz-ara qatnaslarında kúndelikli baqlaw keń qollanıladı. Balanıń ádep ikramlıq mańızın ashıwǵa bir pútin shaqsqa hám individualıq sıpatında birinshi dárejeli áhmiyet berilip, buǵan arawlıturmıshıq sonıń ushın ekstremal pedagogikalıq situaciyalar jaratıw menen erisiledi.

Bul situaciyalarda bala álpayımshılıq hám sıqmarlıq eki júzlilik hám ayqınlıq, miyrim shápáát hám qatalıq emocional qatnasqan suwıqanlıq arasında qalıp, olardan sanawlıturde birewin tańlaw aldında turadı. Tańlaw sonday-aq jámiyetlik hám egoystlik mápler haqıyqatlıq hám orınsız teńlemeler, durıs hám ótirik arasında ótkeriledi.

Balanıń jańa, ádettegidey bolmaǵan ózgertilgen sháriyatlardımaśelelerdi sheshiwde, wazıypalardıorınlawda alıp keletuǵın pedagogtıń jumısınıń dóretiwshilik usıllarıbahalıdiagnostik informaciyalardıberedi, sebebi olar ilgeriden balada jasırnıp atırǵan uqıp qásiyet sıpatlardıashıwǵa imkaniyat beredi. Qadaǵalaw jumıslardıdóretiwshilik penen dúzilgen tapsırmalar, kórkem hám ilimiy keń tarqalǵan ádebiyatlarǵa, súwretlew óneri shıǵarmasına jazılǵan, kórkem kino hám dramaturgiya shıǵarmalarına berilgen recenziyalar áhmiyetli boladı.

Balalar bunday situatsiyalarda óziniń fizikalıq ruwxıy kúshin júzege shıǵaradı, qıyınshılıqlardıjeńip ótedi, óz sóz aldında ózin-ózi tastıyqlawına erisiledi.

Pedagogikalıq diagnostikalıq izerlewdiń ekinshi toparı balalar hám pedagogikalıq process jaǵdayların izertlew dawamında hám paralel` úyreniw, tálim-tárbiyanıń barısı haqqında kerı informaciyalar alıwdıń usıllarınıń jámlemesi sıpatında qaraladı. Balalar ómirin hám tálim-tárbiya jumısların shólkemlestiriwdiń kúndelikli barlıq metodlarıǵaltıbay diagnostikalıq barlıq informaciyanıń deregi boladı.

Jámáátti shólkemlestiriw hám tárbiyalaw metodların` birden bir pedagogikalıq talaplardıń perespektivasıoyınları, ózin-ózi basqarıw, jarıs, ózine xızmet kórsetiw, jámáátiń ádep-ikramlıq, estetik klimatı, balalar keypiyatıhám maqsetli umtıwları, olardıń dóretiwshilik uqıpları, jámiyetlik aktivligi, demokratiyalıǵıhám shólkemeskenligi, óziniń puxaralıq minetlerin túsine biliw sonday-aq aktiv jámiyetlik iskerlik stilin hám motivleri haqqındaǵı maǵlıwmatlar menen pedagogtı támiynleydi. Pedagog tárbiyashı ush informaciya arqalı hár bir balanıń rawajlanıwın jámiyette onıń qorgalıwın támiynleydi. Óziniń bar kúsh ǵayratın tolıq ashıwına barlıq imkaniyattıjaratadı.

Balalar menen pedagogikalıq óz-ara tásir jasaw metodlarında áhmiyetli az bolǵan informaciyalardıberedi. Oqıwshılar menen turmıslıq iskerlik óz-ara qatnasta bolıw parallel túrde olardıń iskerlik hám insanıylıq sıpatların ashadı. Birge islesiw, birge orınlaw, olar menen birgelikte dóretiwshilik komunikativlik, úyrsekligine, social paydalımıynetke uqıbın qayırqomshılıǵın ashıwǵa imkaniyatın ashıp beredi.

Háweskerlik usılları oqıwshılardıń iyelew dárejesi pedagog aldında olardıń ruwxıy jetiskenligin, ózin-ózi túsine alıwǵa ishki tayarlıǵın, ádep-ikramlıq, ózin biylew, tańlaw erkinligin juwapker-shiliginiń, ózin-ózin tayarlaw hám jetilistiriw kartinasın ashıp beredi.

Isendiriw, emocional ,qozdırıw, erkin stimulastırıw, úlgi bolıw, marapatlaw, jazalaw jolı menen pedagogikalıq tásir jasaw bala shaqsımańızın hám individuallıǵın, onıń ishki jaǵdayın sırttan, ózin-ózin biylewge uqıplıǵın ózin-ózi talıqlawın, ózin-ózin sınap alıw, ózi menen óshiriwge qarsılıǵın jolshıbay anıqlaydı.

Ol sonday-aq bala erkiniń kúshin yaki hálsizligin ashıp beredi, onıń informaciyalıǵın, alamanniń sanasıhám psixologiyasın manifulyaci menen tastıyqlanǵanlıǵın ashıp beredi. Jolshıbay, túwsilmes opretivlik diagnostik informaciya oqıwshılar menen bolatuǵın kúndelikli qatnaslardı korrekciyalawdı támiynleydi. Olarǵa ishki eń quramalıhám qıyın, taǵıda sırtqı qarılıqlardı jeńip shıǵıwǵa járdem beredi.

Eń sońında oqıtıw metodları jámiyetli diagnostik informaciya beredi. Oqıwshılardıń bilim, uqıp hám kúnlık pelerin tekseriw hám bahalaw metodları, olardıń sáwbet qadaǵalaw jumısı sıyaqlı modifikaciyalawlar bilim alıw awhalıhám balanıń ayırım psixikalıq processlerniń ótiwi haqqında belgili bir informaciyalıq kelsimdi beredi. Biraq bul jerde tosınnan hám ústirtin nárselder kóp bolıp, bunnan haqıyqıy diagnostika jıraqlı bolıwǵa umtıladı.

Oqıwshınıń bilim alıwı hám bilimligi dárejesi haqqındaǵı bas tiykarǵı diagnostik informaciya oqıtıw metodları sisteması menen shólkemlestirilgen tanıp biliw iskerligin, balanıń bir pútin shaxsınıń kórsete biliwi nátiyjesinde ǵana alınıwı múmkin. Jańa materialdı izlestiriw metodları aktivlik oylaw, biykarlaw dárejesin ashıp beredi. Bilim, uqıp hám kúnlık pelerdi qollanıw hám qayta tiklew metodları yadı ańlawshılıǵın oqıwshılardıń intellektual sezim, erik, sóylewin stimullastıradı. Texnikalıq kórkem dóretiwshilik metodları pámleni, ruwxıy izlew hám óz betinsheligin intellektual batılıǵı hám qatańlıǵın rawajlanıw dárejesin anıqlawǵa imkan beredi.

Solay etip pedagogikalıq processtıń organikalıq hám zárúrli elementi esaplanıp, bir pútin pedagogikalıq processtıń bala shaxsınıń bir pútin halında qalıplesiwi haqqında strategiyalıq hám operativ-taktikalıq informaciyanı alıw usılı hám processı bolıp tabladı. Ol tálim-tárbiya jumısına sanalı, maqsetli baǵdarlangan basshılıq etiwdi támiynleydi, oqıtıwshılardıń rawajlanıwınıń tárbiyasın, oqıtıwdi korrekciyalawdı támiynleydi.

BIRINSHI BAP BOYINSHA JUWMAQLAR

Pedagogikalıq diagnostika - pedagogikalıq xızmet tarawında waqiyalıqtıń mazmunın belgilew, processlerdi hár tárepleme utreniw, pedagogikalıq tásirlerdiń kompleks háreketlerin sawlelendiriwdi ańlatadı.

Baqlanatuǵın yaqı úyreniletuǵın ob'ektlerdiń awhalıhaqqında usıl, metod, tillerdiń toplamı arqalı in formaciyalardı alıw processı diagnostika dep ataladı. Diagnostikalıq informaciya ob'ekt arqalı onıń normaǵa sáykes keliwi dárejesi, onıń háreketi, rawajlanıwı tendenciya sıhaqqındaǵı maǵlıwmatlardı ózinde qamtıp alǵan boladı. Ol processke onı toqtatıw yaqı tezletiw, jetilistiriw yaqı korrekciyalaw, tańlaw yaqı sawatlandırıw maqseti menen komponentli aralasıwdı mümkün etip qoyadı.

“Diagnoz” termini kesseliktiń mańızın hám xarakterin anıqlawdı bildiretuǵın medicinadan kirip kelgen. Biraq ta diagnoz hám diagnostikada, jámiyetlik turmıstıń óndiristiń, paydalanatuǵınlıǵın ob'ektlerdiń barlıq qubılısları, processleri sapalıq awhalın anıqlawdı talap etdi.

Sonıń ushında diagnoz túsiniǵi ilim, texnikada, óndirislik ámeliyatta keń qollanıla basladı. Didaktik diagnostika-pedagogik protsessi shólkemlestiriw ushın xızmet qıladı (oqıw protsessiniń shólkemlesken metodikalıq táreplerinen tısqarı). Shaxslardıń awızeki hám jazba juwapları, juwaplardaǵı tipik qáteleri, olardıń sebeplerin, oqıw xızmetindeǵı unamsız ózgerislerdi, shaxslarda oqıw miynet tárjıybe hám kónlikpelerdiń rawajlanǵanlıq dárejesin, tálim alıwǵa qarata diagnostika qılınadı.

Sotsial – pedagogik diagnostika- shaxslardıń pedagogik qarawsızlıǵın, másalaqanlıq dárejesi, tárbiyası awır balalardı diagnostika qılıwda sotsial faktorlardı esapqa alıwshı jónelidur. Diagnostika pedagoglar tárepinen mektepten, oqıw jurttan tısqarıda alıp barıladı. Sol sebepli diagnostika protsessinde sháńaraq sotsiologiyası hám ekonomikası, huqıq sotsiologiyası, dem alıw

sotsiologiyası, ekonomikalıq sotsiologiya sıyaqlı tarawlarda qollanılatusın metodlar hám kórsetkishlerdi paydalanıwdı názerde tutadı.

Sotsial psixologik pedagogik diagnostika- bul jónelis sotsiologiyası, sotsial psixologiya, pedagogikanı óz ishine qamrap alǵan bolıp, shaxslar, pedagoglar, atanalar toparların, shaxslarǵa xabar komminikatsiya qurallarınıń (radio, televizor, gazetalar h.t.b.) usınısın, shaxslardıń minnet hám huqıqları, olar ortasındaǵı múnasibetlerdi úyreniwge qaratılǵandu

Balalar, olardıń jáámátleri hám birlespeler haqqındaǵı informacianıń tikkeley úyreniw predmeti, baslıderegi ádettegi, kúndelikli, kútilmegen ekstrodinal, ekstremal, qaralmaǵan situaciyalarda iske asırıtuǵın háreketleri qılıqların esaplanadı.

Birinshi jaǵdayda diagnostik informaciya shaxs, topar, jáámát, intellektual, emocional, shólkemlestiriw imkaniyatları haqqında hám balalardıń ózi kúndelikli turmısta ózin qanday tutıwı haqqında guwalıq beredi.

Diagnostikalıq maǵlıwmatlar ekinshi jaǵdayda oqıwshılardıń haqıyqatında qanday, balanıń naturısınan sociallıq kelip shıǵatuǵın tárbiyalıq tásir hám óz-ara táhiri qanday dárejede ekinshi bolıp qollanılatusın anıqlawǵa imkan beredi. Olar bala shaxsında erkin ádep- ikramlıq erkin óziniń psixolog ahwalların sezimleriniń hám minez qulqın bir pútin halında basqarıw uqıplılıǵın qanday dárejede rawajlandırıwǵa sapalıq tárbiyaǵa mumkin bolǵanın kórsetedi.

Konkret etip aytatuǵın bolsaq diagnostik biliwdiń predmeti balalardıń minez qulqın hám qılıqlarınıń tiykarǵı turmıs kóteriwi qarım-qatnası esaplanadı, turmıs kóteriwdiń bul tiykarǵı mexanizmlerinde qatnasuda adam óziniń qanday jasta bolıwına qaramastan ózin tolıq kórsetedi. Onıń texnikasınıń awhalı toplagan tájribesi genetik uqıbı, nerv emociyalıq reaksiyası kórinedi.

Diagnostikanıń túpkilikli mashqalası- diagnozlawshı metodologiya hám metodları, hár qanday tolıq emes pikir hám eki oylı talqılawlardı biykarlaytuǵın iliy miy tiykarlangan reprezentiv informacianı alu imkanın beredi. Metodologiyası diognalastırıw adam mańızın túsindiriwdiń principial`

poziciyalarinan elestew hám teoriyalarinan, onıń shaxsın hám jekeligin pútkil quramalastırıw hám qırılıǵında úyrenu jollarınan ibarat bolıwı.

II-bap. Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqıtıwshınıń kásiplik rawajlanıwın támiyinlew usılları

2.1. Pedagogikalıq diagnostikaniń ulıwma metodlari.

Pedagogikalıq diagnostika-baqlaw metodi: Pedagogikalıq diagnostikada baqlaw usılı oqıtıwshınıń oqıtıwǵa múnasibetin, juwapkershiligin, bilimge umtılıwın anıqlaydı. Bunnan kórinedi, oqıtıwshıdaǵı bunday pazıyletlerdi belgilewde onıń xarakteri, minez-qulqı, ulıwma sotsiallıq táreplerine úlken áhmiyet beriledi. Sebebi, oqıtıwshınıń bilim hám kónlikpelerin attestatsiya qılıwda shaxsıy, shańaraqlıq, ádep-ikramlılıq kórsetkishleri áhmiyetli rol oynaydı.

Baha shkalası: Baha epliligi de bala shaxsın, onıń oqıtıwǵa múnasibetin tuwrı belgilewdegi áhmiyetli factor esaplanadı. Onı pedagog alimlar túrli dáwirde túrlishe ańlatqan. Máselen, balalardıń shınıǵıwlar waqtındaǵı qızıǵıw dárejesin 1978-jılda AQSHlıq alım Oini Fittaku tómendegi shkala boyınsha anıqlawdı usınǵan edi.

Heshqanda	Qızıǵıwı	Qandaydur	Úlken	Júdá
y qızıǵıw joq	belgisiz	qızıǵıwshılıqlar	qızıǵıwshılıq	qızıǵıwshań

Óziniń pikirlewindegi oqıtıwshı:

Júdá kritikalı	Kritikalı	Komformǵa	Júdá
+ 2	pikirlewge beymeyil	- 1	komformlı

Óz-ara baylanıshlıqqa meyillik:

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

-----bos-----orta-----kúshli-----

Sonın ushın da, mektep oqıwshılarınıń paydalı jumıs koeffitsienti bala al ǵ an bahalar menen belgilenedi.

Tómen kórsetkish al ǵ an oqıwshı ǵ a kóbirek itibar beriw lazım. Biraq, tiykar ǵ I itibar jaqsı hám bilgish oqıwshı ǵ a qaratıladı.

Bunnan tısqarı oqıwshı 13-15 jasında ózine úlkenlerdey qarım-qatnas qılıwın talap etedi. Biraq, oqıtıwshılardıń ayırımları balada ǵ I bunday psixologiyalıq keypiyatlardı esapqa almay, o ǵ an bala, subekt sıpatında qaraydı. Usı sebepli oqıtıwshı hám oqıwshı ortasında qarama-qarsılıq kelip shı ǵ adı.

Pedagogikalıq diagnostikada soraw metodi, Bul usıl pedagogikalıq diagnostikada burın-burınnan qollanıp klinedi. Ol derlik oqıw, oqıtıw protsesi baslan ǵ annan berli bar bolıp esaplanadı.

Eger diagnostikanıń baqlaw usılında balanıń ádep-ikramlılıq, ruwxıy printsipleri, qızı ǵ lwshılı ǵ I, múnásibeti, pikirlew sheńberi úyrenilgen bolsa, sáwbet, soraw-juwap kóbirek axborot toplaw imkaniyatın beredi. Bunda ol yamasa bul shaxs haqqında obektiv yaki subektiv ma ǵ lıwmat alıw imkaniyatı bar.

Axborot-awızeki, jazba, standartlastırıl ǵ an, jeke, toparlar ǵ a bólingen halda bir yaki birneshe márte soraw tiykarında toplanadı.

Pedagogikalıq diagnostikanıń test metodi. Ádette tekseriwshı tárepinen ámelge asırıl ǵ an barlıq baqlaw forma hám usılları da testke kiredi.

Baqlawdıń test usılı ilimiy tiykarlar ǵ a qurıl ǵ an bolıp, ol belgili talap, nızam-qa ǵ Iydalar tiykarında alıp barıladı.

Test tiykarınan psixolog alımlar tárepinen islep shı ǵ Il ǵ an hám ámeliyatqa usınıl ǵ an. Test pedagogikalıq diagnostika metodları arasında eń qolay esaplanıp, ol hártárepleme sıpatlı ma ǵ lıwmat beriw menen ajıralıp turadı. Test sınawı turaqlı quramalasıp baradı. O ǵ an túrli basqışlarda túrlishe táriyp berip kelingeni. Máselen, nemis alımı Linert “Test shaxstıń túrli ja ǵ dayların jeke ózgeshelik, imkaniyat hám qábiletin anıqlawshı ilimiy metod”-dep táriypleydi.

Test usılı shını menen de pedagogikalıq diagnostika metodu bolıp,ol oqıw protsesiniń nátiyjesin obektiv anıqlap beriwge tiyisli kriteriya bolıp esaplanadı.Ol turaqlı analiz tiykarına qurılıp,áyne usı ózgesheligine kóre,pedagogikalıq protsess nátiyjeleriniń rawajlanıp barıwına járdem beredi.Házir de testler tálimiy juwmaqlar menen birge,texnologiyalıq jaǵdaydı,keleshekti,háreket baǵdarın da belgilep beredi.Soǵan kóre testler tómendegilerge bólinedi:

- 1.Tálimlik jetiskenliklerdi anıqlaytuǵın test;
- 2.Shaxs rawajlanıwı hám onıń imkaniyatların belgileytuǵın test;
- 3.Intellekti anıqlawshı test;
- 4.Ulıwma nátiyjeni belgileytuǵın test;
- 5.Belgili aymaқта,mektepte ol yamasa bul pándi oqıtıw ónimliligin kórsetiwshi test;
6. Professional kásipke meyillik uqıplılıǵın,shaxstıń funksional imkaniyatların anıqlawshı test;
- 7.Shaxs psixologiyasın ashıp beriwshi test;
- 8.Shaxstıń baǵdarlanǵanlıǵın belgilewshi test;
- 9.Shaxstıń qızıǵıwı,meyilligin anıqlap,bul tarawdı rawajlandırıwǵa járdem beriwshi test;
- 10.Klinikalıq test hám t.b.

Joqarıda bayan etilgenindey,test hám bahalaw,hám pedagogikalıq diagnostika esaplanadı.Oqıwshılar bilimin bul usılda bahalaw 1930-jılda baslanǵan.Biraq,keyingi waqıtlarda ol keń engizilmekte.Keleshekte oqıwshılar bilimin bahalawda test,reyting sisteması baslırol atqaradı.5 ballıq bahalaw sisteması oqıwshını hártárepleme bahalawǵa qolaysızlıǵı ushın,onnan waz keshiw pikirindemiz.Test imkaniyatların bayan etiwdi dawam ettiremiz.

Ámeliyatta ózlestiriwge qaratılǵan testler barǵan sayın kóplew orın alıp barmaqta.

Ózlestiriwge qaratılǵan testler:

- ◆belgili predmetti ózlestiriwge qaratılǵan testler;

- ◆ ózbek tilin ózlestiriwge qaratıl ǵ an testler;
- ◆ sulıw jazıwdı belgilewge ba ǵ darlan ǵ an testler;
- ◆ oqıw tezligi hám texnikasın bahalawshı testler;
- ◆ Sóz baylı ǵ In anıqlawshı testler;
- ◆ balanın rawajlanıwın hám mektepke tayarlı ǵ In anıqlawshı testler;
- ◆ balanın intellektual iskerligin anıqlaw ǵ a qaratıl ǵ an testler;
- ◆ balanın didaktikalıq kónlikpe hám epliligin belgilewshı testler hám t.b.

Ózlestiriw ne hám ol qanday aspektlerde kórinedi?

1) Ózlestiriw bul-oqıwshınıń pánlerdi oqıp, úyreniwde erisken nátiyjeleri;

2) Ózlestiriw bul-oqıwshı ǵ a mektep, demek, mámleket hám jámiyet tárepinen qoyıl ǵ an talapqa erisiw;

3) Ózlestiriw oqıwshınıń belgili dáwirde qıl ǵ an miynetiniń juwma ǵ I esaplanadı.

Bizge málim bol ǵ anınday, tálim orayında insan, shaxs turadı hám barlıq tálimlik protsesler onıń qábleti, imkaniyatı, mútájligine qaratıladı. Pedagogikalıq diagnostika bolsa, áne usı umtılıw, miynet, iskerlik nátiyjesin hám jaqsı, hám jaman tárepten belgilep beredi.

Test tiykarında oqıwshı ózlestiriwin anıqlaw pedagogikalıq diagnostikanıń metodı ekenligin joqarıda aytip ótken edik. Iyelengen bilimlerdi salıstırıw, nátiyjeliligin, kemshilik hám qátelerin belgilewde onıń imkaniyatı júdá úlken dárejede. Onı ulıwma orta bilim beriw mektebinde qollaw tálimdi rawajlandırıw jumısına úlken payda keltiredi.

Oli Kyuforker mektepte ámelge asırılatu ǵ in testti 3 kóriniske bóledi.

Olar tómendegiler:

a) ózlestiriwdi belgili bir dáwir ishinde anıqlawshı test (máselen, túrli sertifikatlar alıw ushın tapsırıl ǵ an test);

b) oqıw qollanbasınıń belgili bir bólegi, bólimi, bapta alın ǵ an axborotlardı qay dárejede ózlestirilgenligin anıqlawshı test;

c) oqıw dástúri yamasa sabaqlıqta ğ I bir bólim shını ğ Iwlar ótkerilgennen keying oqıwdı ózlestiriwindegi jetiskenlik hám qáte printsiplerin anıqlaw testi.

Pedagogikalıq diagnostikanıń ólshewi, isenimlilik koeffitsienti hár tárepleme jetiliske hám isenimli bolıwı ushın;

- ◆ qayta testten ótkeriw metodı;

- ◆ ekige bólgен halda parallelli testti ámelge asırıw, sol arqalı alın ğ an ma ğ lıwmattıń isenimliligin tekseriw múmkin.

Anıqlıq, isenimlilikti tekseriw maqsetinde 4 qıylı usıl qollanıladı.

Olar:

- ◆ mazmun tastıyı ğ I;

- ◆ hárqıylı usıllar menen alın ğ an nátiyjelerdi birqıylı kórsetkishke alıp keliw tastıyı ğ I;

- ◆ analizler nátiyjeleriniń mas keliwi tastıyı ğ I;

- ◆ loyihalawdıń tastıyı ğ Inan ibarat.

Pedagogikalıq diagnostikada ámel qılıp atır ğ an test sınavları aymaqlıq diagnostikanı jol ğ a qoyıwda da úlken imkaniyat hám qolaylıqlar ğ a iye. Máselen, keying jıllarda joqarı oqıw orınlarına talabalar qabıl qılıw boyınsha ámelge asırılıp atır ğ an test sınaqları nátiyjelerine kóre tómendegi anıq hám isenimli analizlerge ańsat ğ ana iye bolıw múmkin. Bul test sınavları bizge:

- ◆ qaysı rayon(qala) mekteplerinde qaysı oqıw páni qay ahwalda oqıtılıp atır ğ anlı ğ I belgili boladı;

- ◆ nátiyjede watanımız ayma ğ inda kim qanday islep atır ğ anlı ğ I, kim qanday oqıp atır ğ anlı ğ I málim boladı;

- ◆ shaxstıń óz kemshilik hám juwmaqların belgilep alıw ğ a, qaysı ba ğ darda kóbirek islew lazımlı ğ In anıqlaw ğ a járdem beredi.

Pedagogikalıq diagnostikani tálim tarawınıń qálegen tarawın analiz qılıwda da ámelge asırıw múmkin. Máselen, Xalıq bilimlendiriw ministrli ğ i xalıq táliminiń

aymaqlıq basqarma hám bólimleri iskerligin uzaq jıllardan beri 15 baǵdar boyınsha anıq analiz etip barmaqta. Analiz nátiyjeleri bolsa hárqanday qarama-qarsılıqlarǵa alıp kelmeydi.

Bunnan maqset -kemshilik hám qátelerden tuwrı ámeliy juwmaqlar shıǵarıw, iskerliktiń tiykarǵı hám tuwrı baǵdarın belgilep alıw hám olardıjoq etiwde ayanbay islewden ibarat.

Pedagogikalıq diagnostikadan juwmaqlar

◆jıllıq hám aldınǵı rejelerdi dúziwde qaysı máselelerge kóbirek Itibar beriwdi sanalı túrde belgilep beredi;

◆ hámmege birdey ádalatlı bolıw-shaxsiy múnásibetler menen sinaw nátiyjelerin aralastırılıp jiberilmegende eń isenimli juwmaqlar beredi;

◆oqıwshı tárepinen pútkil oqıw kursınıń qay dárejede ózlestirip algáanlıǵın tuwrı bahalap beredi;

◆oqıwshı hám oqıtıwshı iskerligindegi tipik qáte hám kemshiliklerdi isenimli tárizde ashıp beredi.

Demek, keleside iskerlikti qanday belgilew kerekligi belgili boladı. Pedagogikalıq diagnostika-iskerlik aynası.

2.2. Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqıtıwshiniń kásiplik rawajlanıwın támiyinlew usılları.

Tálim- tárbiya processinde tiykarǵı waziypa balalardıń qabiletin hám uqıplılıǵına hár tárepleme rawajlandırıwǵa, olardı shaxsiy qasiyetlerdi qalıptestiriwge qaratılǵan. Pedagogikalıq processtiń nátiyjeliligini bul pedagoglardıń óz tárbiyashıların jaqsı biliwin, óz xızmetinde hám tárbiyanıń hát túrli metodların qollanıwına baylanıslı boladı. Pedagogika pán sıpatında tárbiyashıǵa pedagogikalıq psixologiya sıpatında taraudaǵı itayar «receptlerdi» bere almaydı. Bunday kónlikpeler olarda balalar menen tikkeley qatnas processinde olardıń minez- qulqınıń motivlerin, shaxsiy hám emociyalıq ózgesheliklerin analiz qılıw processinde qalıplestirdi. Biraq tárbiyashılar balalar pedagogikası boyınsha

bilimlerin óz xızmetinde o ğ ada kem qollanıladı. Tiykarınan olar oqıwshılar sabaqtı ózlestire alma ğ anda yamasa rawajlanıwdıń kemshilligi, buzılıwlarıx.t.b. unamsız xáreketler bol ğ anda ğ ana paydalanıw ğ a háreket etedi.

Oqıtıwshıt álim hám tárbiyadag'ı qıyınshılıqlar ne ushın, qalay payda bolıwın túsiniw ushın, ol eń aldı menen balanıń psixikalıq rawajlanıwın tiykar ğ ı nızamların biliw hár túrli pedagogikalıq diagnostika metodların iyelewi tiyis. Sonday-aq oqıtıwshınıń ped diagnostikanıń izertlew yamasa barqulla baqlaw processinde alın ğ an gáplerdi balalar menen tislesiwde qanshelli durıs paydalana alıwında zárúrli bolıp esaplanadı.

Sondıqtanda tálim- tárbie processiniń nátiyjesin bolıwında ped diagnostikanıń áhmiyeti o ğ ada úlken. Pedagogikanıń diognoz (grekshe-anıqlaw, biliw) degen ma ğ inana bildiredi. Shaxstıń individual psixologiyalıq ózgeshelikleriniń házirgi ja ğ dayına baha beriw, rawajlagıwdıń aldın ala aytıp(prognoz) qılıw hám pedagogikalıq diagnostikalıq tekseriw wazipasınan kelip shı ğ ıp xararkterdi islep shı ğ ıw ğ a qarartıl ğ an pedagog hızmetiniń soń ğ inátiyjesi boladı.

Pedagogikalıq diagnostikanıń izertlewler jamiyatında pedagogikalıq diognoz qoyıwdıń e-basqıshıajıratıladı.

1. Simptomatikalıq diognozda programması bar bol ğ an har qanday EEM orınlaw menen bol ğ an izertlewlerden alın ğ an nátiyjeler qayta islenedi.

2. Etnologiyalıq diognozda(kelip shı ğ ıw sebepleri) qandayda bir ózgesheliklerdiń bar ekenligi ğ ana anıqlanıp qoymastan, onıń payda bolıw sebeplerde esapqa alınadı.

3. Tipologiyalıq diognozda sınılıp atır ğ an shaxs túzilisindegi alın ğ an nátiyjelerdiń ahmiyeti hám ornıanıqlanadı.

Ped diagnostikalıq izertlew sınawshısınıń ózgnshnlikleri, hár qıylıjas dáwiri ushın jetekshi xızmet túriniń tásirine infgormaciya tipologiyalıq xarakteriniń

rawajlanıw dárejesine baylanıstırde ayırım ayırmashılıqtar ǵa iye ekenligin anıqlaw ushın ótkeriledi. Bul balalar rawajlanıwdıń hár bir jas dáwirinde olar menen islesiwdiń usıllarıhám metodların eksperimental izertlewdiń óz maqsetleri hám wazıpların talap etedi.

Eksperimental izertlewden alın ǵan nátiyjeler sem`yada, mektep hám basqa da jámiyetlik jerlerde individualhám toparlıq, tárbiyalıq pedagogikalıq jumıslar sxemasın dúziwde qollanıwımumkin.

Oqıtıwshı óz gezeginde hızmetinde barqulla balalardıń psixofizikalıq rawajlanıw máseleleri menen tikkeley baylanısta boladı.

Onıń waqtınshalıq nátiyjelerge ǵana emes ár qaysıbir fizikalıq, hám ruxiy sıpatlarınıń rawajlanıw dárejesiniń keleshegin aytıp bere alatu ǵın nátiyjeler qızıqtıradı.

Mektepterde ped diagnostikalıq izertlewler tómenдеgi uazıplardı orınlaydı.

1. Diagnostika ushın zárúrli ma ǵ lıwmatlardı alıw. Bunda balanıń psixikalıq ja ǵ dayıhám jeke ózgesheliklerindegi ayırım belgileriniń kórinisin úyreniw maqsetinde izertlew alıp barıladı. Izertlewlerden alın ǵ an ma ǵ lıwmatlar járdemshi xarakterge iye bolıp bala minez qulqınıń haqıyqıy baqlan ǵ an ózgeshelikleri, onıń diagnostikalıq funkciyalarınıń rawajlanıw dárejesi menen salıstırıwda paydalanıladı. Mısalı` Cabaqta bala dıqqatınıń turaqlıemesligini, dıqqattıń bir jerge jámleniwge qıynalıwı, aqılıy jumıs qabiletinin tómenдеgi sharshawıhám basqalarımene ajıralıp turadı. Biraq minez qulqında kórsetilgen belgilerge balanıń minez-qulqınıń zárúriy iri motivleri ierarxiyanıń (basqıshqa-basqısh) ózgeriwiniń nátiyjesi bolıwımumkin. Bunda mu ǵ allim shaqstıń normal emes ja ǵ ıdayıkórnislerinen birine yamasa miy jetispewshiliginen funksional` belgilerine dus keledi. Eki ja ǵ ıdayda hár bir oqıwshınıń ózlestiriw tártibiniń tómenligi sırttan sezilsede ped diagnostikalıq izertlewde úyrenilip atır ǵ an ózgerislerdiń derekleri, rawajlanıwıhám keleshekte qanday bolıwıpedagogikalıq ja ǵ ıday, belgileride úyreniledi. Ped diagnostikalıq

izertlewler balanın pedagogikalıq funkciyaların rawajlanıwdıń dárejesi, aqılı rawajlanıw dárejesi, jası hám maǵlıwmatı menen óz ara baylanısınń úyreniw ushında ótkerilgen bul izertlewler balada belgili bir qızıǵıwlar, ámeliy tájriybeler barlıǵın anıqlawda hám kásip baqlawda eń áhmiyetli orın iyeleydi.

Pedagogikalıq rawajlanıwdıń ózgeriwshi úyreniw ushın zárúrli maǵlıwmatı toplaw ushın pedagogikalıq diagnostikanıń metodlarqalı diagnostikalıq izertlew belgisi balanın psixikalıq rawajlanıw dárejesin, yaǵnıy pedagogikalıq diagnostikanıń fizikalıq rawajlanıwın aktual zonası anıqlanǵan usı metodlar arqalı ped diagnostikanıń izertlewdi balanın psixikalıq turomısı, keleshegi ózgeshelikleri onıń rawajlanıw dáwrinde hám tálim tárbiyanıń processinde úyreniw.

Oyin hám oqıw xızmetinde kóp mártebe ótkerilgen eksperimental pedagogikalıq psixologiyalıq izertlewler balanın shaqs bolıp qalıpsıwı hám rawajlanıwına belgili bir xızmetiniń tási kórsetkishi bolıwı múmkin. Balada ótkerilgen ped diagnostikalıq izertlewler zárúr prognostikalıq áhmiyetke iye, nge degende qollanılǵan túrli metodlardıń oqıw tárbiyalıq islerge tásin esapqa alǵan jaǵdayda ǵana shaqs rawajlanıw keleshegin anıqlaw múmkinshiligi jaratıladı.

Aqıl jaǵınan tómenlik dárejesin yamasa basınan ótkerilgen kesellik nátiyjesinde psixikalıq kemshiliklerin anıqlawǵa qaratılǵan pedagogikalıq diagnostikalıq izertlewler arnauıyamasa járdemshi meekteplerde oqıwı haqqında másele sheshilip atırǵanda medicinilıq, pedagogikalıq komissiya tárepinen paydalanıw múmkin.

Ob`ekte payda bolǵan jeterli dárejede úyrenilmegen jańa psixikalıq jaǵdaylardı kórip shıǵıw ushın milliy maqsetke pedagogikalıq izertlew ótkeriw kerek boladı. Waziypa usınday qoyılǵanda izertlewshi qızıqtırǵan másele boyınsha úlken toparlarda izertlewler ótkeriledi.

Bul jerde alınǵan nátiyjelerdiń matematikalıq statistikalıq isenimlilikin tiykarǵı áhmiyetke iye boladı.

Házirgi zaman jeke psixologiyası, korrekcion pedagogika hám korrekcion rawajlanıwshı tálim sisteması balalardıń psixologiyalıq hám fizikalıq rawajlanıwınıń ózgeshelikterine ayrıqsha itibar qaratuwı menen sıpatlanadı hám rawajlanıwdıń aralas nuqsanlarına iye, ayırım kognitiv funkeiyalardıń hám emocional erk processleriniń qáiplesgenligin iye balalardıń sanıartpaqta. Bunnan 10-15 jil burın bunday koncul`taciyalıq tiykarǵı wazipası balanı arawlı (korrekcion) mektep yaki mektepke shekemgi mákemege jiberiw bolǵan bolsa, al házirde korrekcion tásir kórsetiwdiń mazmunın hám metodların anıqlaw, individual korrekcion baǵdarlamalar istep shıǵu wazipası qoyılıp atır. Bul balalardı, olardı shólkemlesken oqıtıw processine shekem emes, al korrekcion tásir kórsetiw baǵdarlamasın anıqlaw hám onı belgili bir hám turaqlı túrde korrekciyalaw, oqıtıw processin hám hár bir bala rawajlandırıwın ushın, oqıtıw processinde balalardı úyreniw zárúrligin keltirip shıǵaradı.

Bul rejeniń xalıqlıq baslawısh tálimde tarqatılıwı múmkin. Mektep tálimine biyimlesiwge yamasa tálim baǵdarlamalarınń ózlestiriwge qoyılatuǵın balalar ushın balalardı diferencial oqıtıw forması sıpatında orta mekteplerde hár túrli korrekciyalıq klasslar tipi`teńlestiriw klasları, kompleksciyalawshı oqıtıw klassları tástıyqlandı. Bul kategoriyadaǵı balalarda differenciyalıq oqıtıwdıń ádewir progressiv forması korrekcion rawajlanıwshı oqıtıw (KRO) klassları esaplanadı. Olar orta mektep baǵdarlamasın menen sáykeslendirip dúzilgen. Bul tálim sistemasınıń tálim tárbiya sistemasınıń shólkemlestiriw koncepciyası hám KRO klassları haqqındaǵı ireje RUMZ menen birgelikte XBM niń tálim komiteti tárepinen islep shıǵılǵan.

Mektepke shekemgi hám mektep baǵdarlamasın ózlestiriwge qoyılatuǵın balalardıń dáslepki diagnostik-konsul`taciyalıq tekseriw ótkeriw KRO klassları haqqındaǵı irejege muwapıq Rayono hápteliginde dúzilgen psixikalıq, medicinalıq, pedagogikalıq oraylar juwapkershiligine júklenedi. Bul jaǵıdayda korrekcion

rawajlanıwsh tálím sistemasında ğı hár bala ushın zárúrli aqır ğ isheshimdi municipiolitet yamasa okurug, mekemeler aralıq, psixologiyalıq, medicinalıq konsul'taciya qániygeleri beredi. Bunan keyingi balanı dinamikalıq baqlaw, korrekciyalıq ba ğ darlama dúziwge járdem beriw. Biraq tekseriw ótkeriwdiń praktikası kópshilik ja ğ ıdaylarda tekserwdiń avtonomiyalı ğ inan derek beredi ya ğ nıy tekseriw juwmaqları hár qıylı qániygeler menen kelisilmesten alınadı. Bala hár bir qániyge tárepinen tekserilgenligi 'individuallastırw' túsini ği menen shatastırw ğ a bolmaydı, birden-bir psixikalıq, medicinalıq, pedagogikalıq konsul'taciya sheń berinde ótkerilmeydi. Balanıń awhalı haqqında kompleks birgeliktegi talıqlaw ótkeriwde uqıpsızlıq konsemizm sheshimlerine, aqır aqıbette alda ğ ı korrekcion jumıslar nátiyjeligin tiygizbesten qaldırmaıdı.

Pedagog tárbiyashılar kópshilik ja ğ daylarda balanıń psixologiyalıq rawajlanıwınıń sıpatı, wlıwma ba ğ darıhám metodlarıhaqqında ayqın túsini ğ ke iye bolmaydı, talqılaw, klinikalıq, sonday-aq, psixologiyalıq diognoz qoyıw sistemasimenen tanıs emes boladı.

Korrekcion rawajlanıwshı tálímge mútáj balalar dıagnozlawdıń áhmiyetli diagnostikalıq kórsetkishleri hár qıylı tarawda qánigeleri-nevrolog, balalar psixiatri, korrekcion pedagogika qánigeleriniń kórsetip berilgen belgileri esaplanadı.

Balanıń aktual rawajlanıw dárejesin nerv-psixologiyalıq sferasınıń ahualın adekvat bahalaw imkanın beretu ğ in qosımsha tarawlardıń ma ğ lıwmatların esapqa alıw menen birgelikte medicinalıq hám psixologiyalıq, pedagogikalıq diagnostrlaw keń qollanıladı.

Bunday maqsetler hám wazıypalar qoyıw massalıq tálím sistemasıbazasında da arnawlıkonsul'taciya yamasa tálím orayısheń berinde psixologiyalıq, medicinalıq, pedagogikalıq konsul'taciya ótkeriwdiń sáykes metodika hám materialların hám jań a texnologiyaların talap etiledi.

Jánede korrekcion rawajlanıwshıtálim sistemasında islewshi qániygeler ushın metodikalıq hám shólkemlestiriwshilik járdemlerdiń jetispewshiligi baslanadı.

Ayrım islenbe hám materiallar psixologiyalıq, pedagogikalıq, medicinalıq sociallıq oraylarınń tálim, salmatlıq hám sociallıq qorǵaw shólkemlerinde psixologlar, logopediya, basqa qániygelerdiń sonıń ishinde KRO klasslarında balalar menen psixologiyalıq, medicinalıq, pedagogikalıq sistemasında islewdi shólkemlestiriwshilerge tabıslislew ushın jetkiliksiz. Oqıwshıtárbiyashılardıń balalar menen korrekcion pedagogikalıq islesiwiniń nátiyjeligi onıń kásiplik pedagogikalıq tayarlıq dárejesine onıń jeke sıpatlarına baylanıslı bolmastan al bir qatar ob`ektiv hám sub`ektiv social pedagogikalıq shariyatlarǵada baylanıslıboladı. Minez qulıq hám rawajlanıwdaǵınuqsanıbar balalar menen bolatuǵın pedagogikalıq process ayqın belgili bolǵanda. Bul psixologiyalıq pedagogikalıq qublıstıń túsiniń apparatı hám parametrleri islep shıǵılǵanda, korrekcialıq iskerlikti shólkemlestiriw diagnostikasıislep shıǵılǵanda tek sondaǵana bul jumıstıń jummaǵı oqıtıwshı tárbiyashıǵa hám ol tárbiyalaytuǵın bala ekewine de tabıslı alıp keledi.

Sonday bolsa da ayrıqsha pedagogikalıq itibar talap etetuǵın balar menen ótkeriletuǵın korrekcion pedagogikalıq iskerlikti alıp barıwdıházirgi dáwir basqıshında bir qansha mashqala hám sheshimi tabılmaǵan máseleler bar.

Rawajlanıwda hám minez qulqında bolǵan máseleler menen baylanıslıbolǵan birdey qublıstıbelgilew ushın kópshilik jaǵıdaylarda úlgermewshi balalar, bilim tómen oqıwshılar simotikalıq keyin qalǵan, pedagogikalıq talap qoyılǵan psixologiyanıń rawajlanıwında kemshiligi bolǵan balalar sıyaqlıhár qıylıtúsinińler qollanıladıbul balalardıń qay jerde hám qay klassta oqıwıyaki kerek ekenligin túsiniwde de anıqlıq joq. Klasslar mektepte biyimlesiw klassları, pedagogikalıq qollaw klassları hám korekcion rawajlanıwshı tálim klassları mekteplerinde ashılıp atır. Hár bir pedagogikalıq jámáát hám oqıtıwshı

tálim mekteplerin demokratiyalastırıw sharayatında onda dóretiwshilik, hár qanday pedagogikalıq mashqalasin sheshimin tabıwda orginallıq huqıqına iye boladı. Sonın menen birge ayrıqsha pedagogikalıq itibardıtalap etetu ğ in balalar ushin arnawlıklasslar ashıw mashqalasinın ózi tartılıbolıp atır. Anamal balalardıtálim tálim tárbiya processinde igregaciyalaw hám integraciya processi korrekcion pedagogikada tabıslıúyrenilip otır.

Agregaciya processiniń táreptarları rawajlanıwıhám minez qulqında nuqsanıbol ğ an balalardı, sheklew ajıratıwdıolar menen maqsetli korrekcion jumıslar ótkeriwdi jaqlap shıqpaqta integraciya processiniń táreptarlarıbalalar menen korrekcion ilajlardımassalıq mekteplerde ulıwma tálim klasslardın ádettegi iskerlik sháriyatlarında ótkeriwde buyırtpa berip otır. Birinshisinde basqa usılda ilimiy tiykarlanadı, olardıń nátiyjeligi eksperementte dálilenip otır.

Arnawlı klasslardın eki tipı kompensaciyalawshı hám korrekcion rawajlanıwshı tálim klassları ulıwma tálim mektepleriniń jumıs ámeliyatında bar. Bul klass oqıtıwshılarıyaması olar ğ a uqsas islewshiler onın iskerliginń maqsetiniń an lawıóz korrekcion jumıslarınıń , bul klass oqıwshılarımenen ótkeriwdegi wazıypaların túsiniwi, bul klasslar ashılıw hám iskerlik alıp barıw ózgesheliklerin túsiniw alıw kerek.

Orta tálim máselesi sharayatında adaptaciyanın aldın alıw ğ a imkan beretu ğ in tálim- tárbiya ba ğ darlamasına sharayatlar dúzip beriw kompensaciyalıq tálim klassların ashıwdın maqseti boladı. Al korrekcion rawajlanıw ushin tálim klassların ashıwdın maqseti rawajlanıwdın mashqalalarıbar balalar ushin optimal pedagogikalıq shariyatlardıtámiynleytu ğ in bir pütün sistemaniulıwma tálim máselelerinde shólkemlestiriwden ibarat boladı.

Eki ja ğ idayda da bul klasslar iskeoliginiń áhmiyetli wazıypasioqıwda hám mektepke úyreniwde qıynalatu ğ in balalardıń fizikalıq hám nerv psixologiyalıq salamatlı ğ in qor ğ aw hám bekkemlewden ibarat boladı, sonday-aq olardıń mektepke shekemgi rawajlanıwın pedagogikalıq kóz-qarastan

kompensaciyalawshıóz-waqtında social-miyнет biyimlesiwi, oqıwdan aldın ğıasqılınlardın ornın toltırıwdan, emocional-jekelik sferasınıń unamsız ózgesheligin jeń ip ótiw, oqıwshılardıń oqıw iskerligin normalawdan, olardıń miynetke uqıbın arttırıwdan hám biliw iskerligin jedellestiriwden ibarat boladı.

Korrekcion rawajlanıwshı tálimge mútáj balalardıanıqlawda áhmiyetli diagnostik kórsetkishler hár qıylıtaraw nevrologiya, nekropotologiya, korrekcion pedagogika qánigelerin kórsetip bergен belgiler esaplanadı. Tálim alıwda qıynalatu ğın balalardıtekseriwdiń házirgi zaman tendenciyasıbul processti qatań renglementlestiriwden hám mediklerdiń absalyut temasınan alıp shı ğıw menen sıpatlanadı. Birgeliktegi medicinalıq hám psixologiyalıq, pedagogikalıq diagnostikalastırw keń qollanıлмақта, sebebi bunda sol tarawdıń basqa qániygeleri de qatnastırılıp, balanıń aktual rawajlanıw dárejesin hám nerv-psixologiyalıq awhalın adekvat bahalaw imkaniyatıtuwıladı.

Psixologiyalıq, medicinalıq, pedagogikalıq konsilium konsul`taciya hám onıń strukturalıq shólkemlesiwi birden-bir komplekstiń dúziwshileri hám sonıń menen birge jetkilikli erkin klinik, psixologiyalıq, logopediyalıq hám pedagogikalıq bilimler túrinde bolıwımúmkin. Sheshimi hár túrli ma ğlıwmatlardıulıwmalastırıw ğa, integrallasqan túrde diagnoz qoyıw hám balanıindividual psixologiyalıq ózgesheligin anıqlaw ğa imkan beretu ğın belgili bir máselelerdi kóterip shı ğıw olardıń hár birinde belgilenip beriledi. Psixologiyalıq, medicinalıq, pedagogikalıq qollap quwatlawdıń bas ideyasın oqıwda qıynalatu ğın balalar ushın, olardıń jas hám individual` tipologik ózgesheliklerine, semotikalıq hám nerv psixologiyalıq salamatlı ğıawhalına sáykes optimal pedagogikalıq sháriyatlarda támiynleytu ğın bir pútin sistemanıjaratıw ekenligine kelip shı ğıp psixologiyalıq, medicinalıq, pedagogikalıq konsemizm yaki koncul`tasiyanıń iskerliginń tiykar ğıwazıypalarıkorrekciyalıq rawajlanıwıjumıslarınıń jolların hám quralların anıqlaw, balanı, onda kognetiv, matorlıq samotikalıq emocional jáne óz-aralıq hám minez qulqında ğıolqılıqlar hám

nuqsanlardıń ańqlaw tiykarında balanıń oqıtıw imkaniyatın ańqlawdan ibarat dep kórsetiw múmkin.

Hár bir qániyge, óz komponentciyasısheń berindegi máselelr sheshimin tabıw ǵa baǵdar tuta otırıp, óziniń menshikli túsinigi, sonıń menen birge rawajlanıw kvalifikaciyasınıń bir pútin kartinasınıń , bir quramlıq bólegin hám keleshekte tálim beriw hám tárbiyalaw planında onıń múmkinshiliklerin boljawın kiritedi. Solay etip diagnoz qoyıwda sheshiwshi rol` shıpkaker (psixikator, nevrolog hám t.b.) ge tiyisli, intelektual rawajlanıw dárejesin hám ózgesheliklerin, emocional erk sferası ózgesheliklerin, jeke ózgesheliklerin ańqlaw, psixolog peregrativke kiredi. Rawajlanıwdıń áhmiyetli komponenti bol ǵan sóylewdi kvalifikaciyalaw pedagog (qıyın shariyatlarda defektolog) penen birgelikte logoped juwapkershiliginde bolıp, balanıń imkaniyatına, tálim mekemesi tipine aytalıqtay sáykes keletu ǵın bala ushın adekvat tálim sharayat hám formaların ańqlaydı.

Psixologiyalıq, medicinalıq, pedagogikalıq konsul`taciyanı barlıq ilajları belgili bir principierge baǵınırıwı zárúr. Olardıń komplekslik áhmiyetlisi esaplanadı. Bul qublıstıń tiykar ǵı talabı balanıń úyreniw barısında hár qıylıqániygeler pedagog, logoped, psixologlar hám shıpkakerlerdiń tuǵız baylanıslı belgilep beriwden ibarat boladı. Izertlewdiń hár qıylı metodların hár qıylıqániygeler tárepine qollanıwı balanıń rawajlaw ózgesheligi awhalın bir pútin úyreniwdiń bir bólegi bolatu ǵın tereń sipecifikalıq juwmaqlardı alıw ǵa imkan beredi. Hár qıylı kóz-qaras (hár túrli qániygeler) tan balanı bahalaw-steregnozik principi usınan kelip shıǵadı.

Úyreniwdiń bir pútinlik principi áhmiyetli. Balanı psixologiyalıq shólkemlestiriwdiń ayrım tárepleri (psixologiyalıq processler biliw iskerligi, emocional bir pútin rawajlanıw) bir-birinen ajratıp qoymastan al shaqstıń onıń fizikalıq halda motivaciyalıq islenbelerden kelip shıǵıp barlıq psixologiyalıq sıpatların birgelikte, bir pútin halında iske asırıladı.

Bul rejenin maǵlıwmatlarına muwapıq balanın biliw hám emocional-erk sferesinin qalıpleswinin hár qıylısıpatlarınan bahalaw ushın anaw yaki mınaw diagnostik ilaj yaki metodikanın paydalanıw múkinshilign anıqlaydı.

Sola etip, qáiygenin instrumenlerini (psixolog, logoped, pedagogtin) yarım funkcional integrativ imkaniyatlarǵa aıye boladı, tekseriw waqtın kemitedi, balanın samotik hám psixofizik strukturasını strukturalıq-dinamikalıq úyreniw pricipi ayqın túrde usıdan kelip shıǵıp balaawhalının hár bir konkret ózgesheligi jas sáykesligi kóz-qarasınan rawajlanıwdın belgili bir izbe-izligi menen, balanın iskerligin anaw yaki mınaw xarakteristikasının qalıpleswinin birden-bir `ansambil`ne` kiretuǵın ol yaki bul funkciyasının óz-ara tásiri hám geteroxronikasıhár túrli waqt menen sáykeslikte úyrenedi.

Bul principin esapka alıutek ayırım nuskalardıǵana belgige koymastan, al olardıń kelip shıǵu sebeplerin de anıqlaydı, tekseriletuǵın funkciyalardıpsip jetiluin hór qılıuaqıtta bolıxóm ozara tósiri situaciyasında olardıbirinshi, ekinshi, úshinshi dep baxalaw aytarlıqtay óxmieli boladı. Organikalıq tábiyatqa aıye bolǵan birinshi dep tabılǵan shetlewlerdi ,olardan kelipshıǵatuqın ekinshi hám úshinshi ajratıw korrekcion ilajlardıdurıs sholkemlestiriw hám olardıń nátiyeliligin ajratıw imkanın beredi. Bul principler menen sáykes halda barlıq qánigeler, birinshi gezekte adekvat diagnostik jumıstıotkeriw ushın mektep psixalogiyasını sonday metodın tóminlew menen anıqlanadı.

Psixalogiyanın diyagnostikalıq hám oǵan sáykes psixologiyanın tekseriw ótkeriw texnologiyası birden-bir metodikalıq tiykarda qurılǵan. Sonın menen birge bir qatarda balalardıń hár qıylıjasına mólsherlengen metodikanıózine qamtıp alǵan boladı.

Balanı onı balalardıń anaw yaki mınaw kategoriya toparına kiriwi menen balanın aktual rawajlanıwı dárejesin diferencial diagnostikalaw hám balanın anıqlanǵan imkaniyatlarına sáykes tálim baǵdarlamasınıń tańlaw mudamıádewir

quramalıdiagnostik másele bolıp tabıladı. Bul másele konsilium qánigeleri tárepinen ádewir tabıslıshesheimin taba aladı, eger diagnostik tekseriwdi ótkeriw uaqıtında úsh kriteriydi(bul reje kóp sanlı baqlawlar tiykarında keltirip shıǵarılǵan hám psixolog N.Ya. Semago tárepinen rawajlanıwında hár qıylı tiptegi núsqalarǵa iye balalardı anıqlawdıń tiykarǵı principileriniń biri sıpatında qalıplestirilgen) tikarǵı kriteriy dep esapqa alǵan jaǵdaydı, al olar balanıń anaw yaki mınaw tálím mashrutın ol eki tiptegi tálím mekemesi sheń berinde olardıń mektep kompanentın tabıslıozlestimriw imkaniyatın anıqlaydı, tekseru procesinde orın tutınıdın ódekvatlıǵı esaplanadı. Nátijelerge bolǵan onıń sınshılıǵı, diagnostikalıq máselelerdi sheshiwdiń tiyisli bolıwı, minez qılıqtıń pedagogikalıq kriteriya bolǵan anıq bilim alıwınıń tabıslılıǵın anıqlaydı.

Bul kriteriyalar bala iskerligin konsilium qánigeleri tárepinen talıqlawda teń dey esapqa alındı. Shıpaker-psixolog adekvatlılıq kórsetkishlerin tiykarǵı dep úlken dárejede esapqa alıw zárúr bolıp, onıń kvalifikaciyası tekseriletuǵın balanıń awhalınıń psixopatologiyalıq ózin kórsetiwlerine súyenedi.

Mektep baǵdarlamasın ózlestiriw planında balanıń imkaniyatın anıqlaytuǵın áhmiyetli kriteriya klass pedagog hám oqıtıwshı logoped ushın onıń tálím alıwshılıq dárejesi esaplanadı.

Barlıq úsh kriteriy psixologqa balanıń awhalına difodirencial tallaw ótkeriw imkanın hám tekseriw nátiyjelerin tastıyqlaw, psixolik diagnoz qoyıwda sol balanıqaysıbir toparǵa kiritiwdi isenimli tiykarlaw imkanın beredi. Bala isháreketiniń bul kórsetkishlerinin esapqa alıw KRO klasslarına jiberiletuǵın balalar differencial diagnostikalıq nátiyjeligin ádewir arttırıw imkanın beredi. Koncul`taciya procesiniń tikkeley ózgesheligi konsul`taciya alatuǵın balanıń qızıǵıwshılıǵın saqlaw principi menen anıqlanıp, ol balanıń oqıwıhám rawajlanıwı, úyde hám mektepte tárbiyalanıwıhám emleniwi ushın adenvat sháriyatlardı anıqlaw hám shańaraq aǵzalarınıń itibarına jetkeriw sıpatında

túsiniledi. Diagnozdi dúris qoyıu zárurli bol ǵ anı menen ,bunıń ushın jetkilikli emes. Balanı adekvat túrde onıń psixofiziologiyalıq imkaniyatlarına muwapıq oqıtıw zárurligin ata-analarǵ a túsindiriw kerek.

Psixomedecinalıq konsul'taciya otkeriwi tomendegi eki principi usınnan kelip shıǵ adı. Ulıwmalıq qatınasın diognozdıń ayautılıq formalı hám barlıq basqışlarda ata analar hám barlıq qánegeler menen psikokorrektiyalıq jumıslardı alıp barıw. Bul eki principe konsul'taciyanıń nátiyeliligin támiynleydi.

Diagnoz hám qániygeler sheshimin ata-analar menen sáwbette tek aytıp ǵ ana qoymastan, bala rawajlanıwında ǵ inuqsanlardıń psixologik strukturalıq ashıp beriw hám onıń rawajlanıwınıń ózgeshelikleri haqqında olar ushın túsinikli tilde aytıp beriw, únemli pazıyletlerin kórsetip beriw, olardıń balasınıń qanday amawlısabaqlar zárúrli, qaysıqániyegerge qosımsha múrájjet etiw kerekligin, olar menen úy sharayatında qanday - bolıw kerekligin, nege itibardıqaratıw zárurligin túsindiriw kerek. Bunnan basqa, konsul'taciya processin hár bir shań araqtıń turmıs sharayatın, onıń quramın, mádeniy dárejesin esapqa al ǵ an halda ótkeriw zárúr, sonda usınıs hám keń esler shań araq ushın qol jetpey bolıp qalmaydı, ata-analarda balasıekinshi bir gúnalıday seziliwi hám óziniń qolınan kelmeslik sezimi tuwılmaydı.

Psixologiyalıq medicinalıq pedogogikalıq konsul'taciyanıń ulıwma kompleksinde jetekshi rol` psixologik úyreniwge tiyisli boladı. Joqarıda keltirilgen princip hám kriteriylerdi tolıq kólemde qollanatu ǵ in psixologiyalıq tekseriw intellektual rawajlanıwdıń sapalıq hám tolıq emes halda sanlıq bahaların, emocional erk hám jeke ózgesheliklerin tekseriwdi, aqılıy jeke uqıplılı ǵ in úyreniwdi, dıqqatın jámlew hám tutıp turıw imkaniyatların óz ishine aladı. Psixologiyalıq tekseriwde ba ǵ darlamalastırıwshıhám qada ǵ alaw funkciyalarınıń qalıpleskenlerin tekseriwge áhmiyetli orın beriledi. Bunday tekseriw tálim mekemesiniń túrin hám tipin

anıqlawdı, sonday-aq, bala menen ótkeriletu ğın korrekcion jumıstıń individuallastırıw dárejesin orınlawdıń irgetasıesaplanadı.

Pútkil konsul'taciya procesin real halda dúziw balanıhár bir qániygeniń individual tekseriw menen anıqlanadı. Bul reje korrekcion rawajlandırıw tálim klasslarına jiberilgen balalardıń qıyınshılıqların anıqlawda negizgi bolıp esaplanadı.

EKINSHI BAP BOYÍNSHA JUWMAQLAR

Pedagogikalıq diagnostikada baqlaw usılı oqıwshınıń oqıw ğa múnasibetin,juwapkershiligin,bilimge umtılıwın anıqlaydı.Bunnan kórinedi,oqıwshıda ğI bunday pazıyletlerdi belgilewde onıń xarakteri,minez-qulqı,ulıwma sotsıallıq táreplerine úlken áhmiyet beriledi.Sebebi,oqıwshınıń bilim hám kónlikpelerin attestatsiya qılıwda shaxsıy,shańaraqlıq,ádep-ikramlılıq kórsetkishleri áhmiyetli rol oynaydı.

Baha shkalası:Baha epliligi de bala shaxsin,onıń oqıw ğa múnasibetin tuwrı belgilewdegi áhmiyetli factor esaplanadı.Onı pedagog alimlar túrli dáwirde túlishe ańlatqan.Máselen,balalardıń shını ğIwlar waqtında ğI qızı ğIw dárejesin 1978-jılda AQSHlıq alım Oini Fittaku tómendegi shkala boyınsha anıqlawdı usın ğan edi.

Sonıń ushın da,mektep oqıwshılarınıń paydalı jumıs koeffitsienti bala al ğan bahalar menen belgilenedi.

Tómen kórsetkish al ğan oqıwshı ğa kóbirek itibar beriw lazım.Biraq,tiykar ğI itibar jaqsı hám bilgish oqıwshı ğa qaratıladı.

Bunnan tısqarı oqıwshı 13-15 jasında ózine úlkenlerdey qarım-qatnas qılıwın talap etedi.Biraq,oqıtıwshılardıń ayırımları balada ğI bunday psixologiyalıq keypiyatlardı esapqa almay,o ğan bala,subekt sıpatında qaraydı.Usı sebepli oqıtıwshı hám oqıwshı ortasında qarama-qarsılıq kelip shı ğadı.

Pedagogikalıq diagnostikada soraw metodu, Bul usul pedagogikalıq diagnostikada burın-burınnan qollanıp kelineği. Ol derlik oqıw, oqıtıw protsesi baslan ǵ annan berli bar bolıp esaplanadı.

Eger diagnostikanıń baqlaw usılında balanıń ádep-ikramlılıq, ruwxıy printsipleri, qızı ǵ lwshılı ǵ I, múnásibeti, pikirlew sheńberi úyrenilgen bolsa, sáwbet, soraw-juwap kóbirek axborot toplaw imkaniyatın beredi. Bunda ol yamasa bul shaxs haqqında obektiv yaki subektiv ma ǵ lıwmat alıw imkaniyatı bar.

Axborot-awızeki, jazba, standartlastırıl ǵ an, jeke, toparlar ǵ a bólingen halda bir yaki birneshe márte soraw tiykarında toplanadı.

Pedagogikalıq diagnostikanıń test metodu. Ádette tekseriwshi tárepinen ámelge asırıl ǵ an barlıq baqlaw forma hám usılları da testke kiredi.

Baqlawdıń test usılı ilimiy tiykarlar ǵ a qurıl ǵ an bolıp, ol belgili talap, nızamqa ǵ Iydalar tiykarında alıp barıladı.

Test tiykarınan psixolog alımlar tárepinen islep shı ǵ Il ǵ an hám ámeliyatqa usınıl ǵ an. Test pedagogikalıq diagnostika metodları arasında eń qolay esaplanıp, ol hártárepleme sıpatlı ma ǵ lıwmat beriwi menen ajralıp turadı. Test

sınawı turaqlı quramalasıp baradı. O ǵ an túrli basqıshlarda túrlishe táriyp berip kelingен. Máselen, nemis alımı Linert “Test shaxstıń túrli ja ǵ dayların , jeke ózgeshelik, imkaniyat hám qábiletin anıqlawshı ilimiy metod”-dep táriyp leydi.

Test usılı shını menen de pedagogikalıq diagnostika metodu bolıp, ol oqıw protsesiniń nátiyjesin obektiv anıqlap beriwge tiyisli kriteriya bolıp esaplanadı. Ol turaqlı analiz tiykarına qurılıp, áyne usı ózgesheligine kóre, pedagogikalıq protsess nátiyjeleriniń rawajlanıp barıwına járdem beredi. Házir de testler tálimiy juwmaqlar menen birge, texnologiyalıq ja ǵ daydı, keleshekti, háreket ba ǵ darın da belgilep beredi. So ǵ an kóre testler tómendegilerge bólinedi:

1. Tálimlik jetiskenliklerdi anıqlaytu ǵ in test;
2. Shaxs rawajlanıwı hám onıń imkaniyatların belgileytu ǵ In test;
3. Intellekti anıqlawshı test;

4. Ulıwma nátiyjeni belgileytu ǵ in test;
5. Belgili aymaqta, mektepte ol yamasa bul pándi oqıtıw ónimliligin kórsetiwshi test;
6. Professional kásipke meyillik uqıplılıǵ In, shaxstıń funksional imkaniyatların anıqlawshı test;
7. Shaxs psixologiyasınıń ashıp beriwshi test;
8. Shaxstıń baǵ darlanǵ anlıǵ In belgilewshi test;
9. Shaxstıń qızıǵ Iwı, meyilligin anıqlap, bul tarawdı rawajlandırıwǵ a járdem beriwshi test;
10. Klinikalıq test hám t.b.

Pedagogikalıq rawajlanıwdıń ózgeriwshi úyreniw ushın zárúrli maǵ lıwmattı toplaw ushın pedagogikalıq diagnostikanıń metodiarqalı diagnostikalıq izertlew belgisi balanıń psixikalıq rawajlanıw dárejesin, yaǵ nıy pedagogikalıq diagnostikanıń fizikalıq rawajlanıwın aktual zonası__anıqlanǵ an usı metodlar arqalıped diagnostikanıń izertlewdi balanıń psixikalıq turomısı, keleshegi ózgeshelikleri onıń rawajlanıw dáwrinde hám tálim tárbiyanıń processinde úyreniw.

Oyin hám oqıw xızmetinde kóp mártebe ótkerilgen eksperimental pedagogikalıq psixologiyalıq izertlewler balanıń shaqs bolıp qalıpsiwi hám rawajlanıwına belgili bir xızmetiniń tásiiri kórsetkishi bolıwımúmkın. Balada ótkerilgen ped diagnostikalıq izertlewler zárúr prognoztikalıq áhmiyetke iye, nge degende qollanılǵ an túrli metodlardıń oqıw tárbiyalıq islerge tásin esapqa alǵ an jaǵ ıdaydaǵ ana shaqs rawajlanıw keleshegin anıqlaw múmkınshiligi jaratıladı.

Aqıl jaǵ inan tómenlik dárejesin yamasa basınan ótkerilgen kesellik nátiyjesinde psixikalıq kemshiliklerin anıqlawǵ a qaratılǵ an pedagogikalıq diagnostikalıq izertlewler arnaúlıyamasa járdemshi meekteplerde oqıwıhaqqında másele sheshilip atırǵ anda medicinilıq, pedagogikalıq komissiya tárepinen paydalanıu múmkın.

Ob`ekte payda bolǵ an jeterli dárejede úyrenilmegen jańa psixikalıq jaǵ daylardıkórip shıǵ ıw ushın milliy maqsetke pedagogikalıq izertlew ótkeriw

kerek boladı. Waziypa usınday qoyılǵanda izertlewshi qızıqtırǵan másele boyınsha úlken toparlarda izertlewler ótkeriledi.

Bul jerde alınǵan nátiyjelerdiń matematikalıq statistikalıq isenimlilikin tiykarǵı áhmiyetke iye boladı.

Házirgi zaman jeke psixologiyası, korrekcion pedagogika hám korrekcion rawajlanıwshı tálim sisteması balalardıń psixologiyalıq hám fizikalıq rawajlanıwınıń ózgesheliklerine ayrıqsha itibar qaratıwı menen sıpatlanadı hám rawajlanıwdıń aralas nuqsanlarına iye, ayırım kognitiv funkciyalardıń hám emocional erk processleriniń qalıplesgenligin iye balalardıń sanıartpaqta. Bunnan 10-15 jil burın bunday koncul`tatciyalıq tiykarǵı wazıpası balanı arawlı(korrekcion) mektep yaki mektepke shekemgi mákemege jiberiw bolǵan bolsa, al házirde korrekcion tásir kórsetiwdiń mazmunın hám metodların anıqlaw, individual korrekcion baǵdarlamalar istep shıǵu wazıpası qoyılıp atır. Bul balalardı, olardıshólkemlesken oqıtıw processine shekem emes, al korrekcion tásir kórsetiw baǵdarlamasın anıqlaw hám onıbelgili bir hám turaqlıtúrde korrekciyalaw, oqıtıw processin hám hár bir bala rawajlandırıwın ushın, oqıtıw processinde balalardıúyreniw zárúrligin keltirip shıǵaradı.

Psixalogiyanıń diyagnostikalıq hám oǵan sáykes psixologiyanıń tekseriw ótkeriw texnologiyası birden-bir metodikalıq tiykarda qurılǵan. Sonıń menen birge bir qatarda balalardıń hár qıylıjasına mólsherlengen metodikanıózine qamtıp alǵan boladı.

Balanı onı balalardıń anaw yaki mınaw kategoriya toparına kiriwi menen balanıń aktual rawajlanıwı dárejesin differencial diagnostikalaw hám balanıń anıqlanǵan imkaniyatlarına sáykes tálim baǵdarlamasınıń tańlaw mudamıá dewir quramalıdiagnostik másele bolıp tabıladı. Bul másele konsilium qánigeleri tárepinen ádewir tabıslıshesheimin taba aladı, eger diagnostik tekseriwdi ótkeriw uaqtında úsh kriteriydi(bul reje kóp sanlı baqlawlar tiykarında keltirip shıǵarılǵan hám psixolog N.Ya. Semago tárepinen rawajlanıwında hár qıylıt

tiptegi núsqalar ǵa a iye balalardı anıqlawdıń tiykar ǵı principleriniń biri sıpatında qalıplestirilgen) tikar ǵı kriteriy dep esapqa al ǵ an ja ǵ daydı, al olar balanıń anaw yaki mınaw tálim mashrutın ol eki tiptegi tálim mekemesi sheń berinde olardıń mektep komponentin tabıslıozlestimriw imkaniyatın anıqlaydı, tekseru procesinde orın tutınıdın ı odevvatlı ǵ ı esaplanadı. Nátijelerge bol ǵ an onıń sınshılı ǵ ı, diagnostikalıq máselelerdi sheshiwdiń tiyisli bolıwı, minez qılıqtıń pedagogikalıq kriteriya bol ǵ an anıq bilim alıwınıń tabıslılı ǵ ın anıqlaydı.

Bul kriteriyalar bala iskerligin konsllium qánigeleri tárepinen talıqlawda teń dey esapqa alındı. Shıpaker-psixolog adekvatlılıq kórsetkishlerin tiykar ǵ ı dep úlken dárejede esapqa alıw zárúr bolıp, onıń kvalifikaciyası tekseriletu ǵ ın balanıń awhalıń psixopatologiyalıq ózin kórsetiwlerine súyenedi.

Mektep ba ǵ darlamasın ózlestiriw planında balanıń imkaniyatın anıqlaytu ǵ ın áhmiyetli kriteriy klass pedagog hám oqıtıwshılogoped ushin onıń tálim alıwshılıq dárejesi esaplanadı.

**III-Bap.PEDAGOGIKALIQ DIAGNOSTIKA TIYKARINDA
OQITIVSHINIŃ KÁSIPLIK RAWAJLANIWIN TÁMIYINLEW
USILLARINA BAYLANISLI TAJIRIYBE JUMISLAR.**

3.1.Tájiriybe jumislarin ótkeriw metodikasi.

1.Shaxs este saqlawı ózgesheliklerin piktogramma,ya ğ nıy súwretli assotsiatsiyalar metodı arqalı úyreniw ushin metodika.

Piktogramma .

Tuwrıdan-tuwrı este saqlaw ózgesheliklerin piktogramma,ya ğ nıy súwretli assotsiatsiyalar metodı arqalıda úyreniw múmkin.Piktogramma eksperimental-psixologiyalıq izertlew usılı sıpatında birinshi márte L.V.Zankov (1935) tárepinen qollan ğ an.Sınalıwshı anıq sózdi súwrettegi kórinis arqalı eslep qalıwı kerek.Sınalıwshı sóz hám kórinis ortasında ğ I baylanıstı oylap tabıw kerek, bul bolsa keyinshelik sózdi qayta eske túsiriwge járdem beredi.

Súwret hám sóz ortasında ğ I assotsiativ baylanıstı júzege keltiriw protsesinde insan sonday mazmunlı baylanıslardı tańlaydı,onıń pikirinshe,bul súwretler sózdi eslep qalıw ushin jetkilikli boladı(A.R.Luriya,19ú7).Sonıń ushin da bul metodika arqalı izertlew ótkeriw tek ğ ana assotsiativ,tuwrıdan-tuwrı este saqlaw ózgesheliklerine emes,pikirlew iskerlikli xarakteri,túsinikli oylawdıń rawajlanıwı dárejesi haqqında da biliw imkanın beredi (S.V.Longinova,S.Ya.Rubinshteyn,1972,B.G.Xersonskiy,1988).

Metodikaniń mazmunı sonnan ibarat,sınalıwshı anıq bir sózdi, túsinikti eslep qalıp,ózi mustaqıl súwret sxema sızadı.Bul sızıl ğ an súwret yamasa sxema keyinshelli sózdi-túsinikti eske túsiriwge járdem beriwi kerek.Óz aldına hárip usınıs etilmeydi.Tájiriybe ótkeriw ushin aldinnan tayarlan ğ an qa ğ az beti yamasa qálem kerek boladı.Keyinirek sınalıwshını tómendegi sózlerdi esitiw hám este saqlap qalıw ğ a hám tapsırmalardı orınlaw ğ a usınıladı. “Men sizge sózlerdi aytaman,siz bolsańız olardı jaqsıraq eslep qalıw ushin kishirek súwret sızıp aliń.Súwret Salıw tezligi hám súwrettiń sıpatı sizdi qáweterlendirmesin.Tiykar ğ Isı,siz keyin súwretke

qarap turıp,eslep qalıw ushın sózler berilgenligin aytsañız boldı.Sózler yamasa birikpeler tómendegiler bolıwı múmkin:

Watan	Taw
Ushıw	Waqıt
Rawajlanıw	Baxıt
Raxat	Oqıw
Qorqınış	Jırtqısh
To ğ ay	Jol
Quwat	Iyman
Kesellik	Aktyor
Quwanış	Insaniyat
Terek	Ósek gápler

4. Sensomotor tásirleńiw hám dıqqattı úyreniw ushın metodikalar.Segen doskası metodikası.Koss kubikleri metodikası.Link kubı.Meyli testi járdeminde kóriw hám esitiw este saqlawın úyreniw.Kórip este saqlan ğ an nárseni qayta tiklew.Kishi toparlarda islew ushın 4 kishi topar ğ a bólinedi hám olar ğ a tómendegi tarqatpa materiallar berilip,bul máseleler boyınsha konferensiyalar tayarlaw tapsırıladı.**Konferensiya** tayarlaw ushın 20 minut hám hárbir topar shı ğ Iwı ushın 4 minuttan,shı ğ Iwlar oylasıwı ushın 4 minut ajratıladı.

Sensomotor tásirleńiw hám dıqqattı úyreniw ushın metodikalar.Túrli jas dáwirindegi balalar toparın tekseriwde psixodiagnostika metodikaları óz ózgesheliklerine iye.Máselen: bóbeklik dáwirindegi balardı tekseriwde sensomotor háreketlerdi úyreniwge hám gózlengen metodlar qollanıladı.3 jastan ú jasqa shekemgi bol ğ an balardı tekseriwde ápiwayı háreketlerdi yamasa awizeki qollanbalardı orınlaw ğ a qaratıl ğ an tapsırmalar beriledi.Qálem,qa ğ az,plastilin hám basqa oqıw quralları qollanılatu ğ In tapsırmalar bala úlken bol ğ an sayın qıyınlastırılıp barıladı.

Balalardı psixologiyalıq tekseriwde shet hám burınǵı sovet psixologları paydalanǵan dástúriy metodikalardı kórip shıǵamız.

Insannıń sensomotor tarawı tiykarǵı nerv protsesleri háreketshenligi tipin, Iqtıyariy dıqqat dárejesin, jumısqa qábiletlikti xarakterleydi. Bizge belgili, bala ómiriniń dáslepki jıllarında fizikalıq hám ruwxıy sıpatlarınıń rawajlanıwda sensomotor iskerlik bas miy iskerliginde shártli reflector qurallarınıń bekkemleniwine imkan beredi (Ya.P. Frumkin, S.M. Livishin, 1979). Olar sonıń menen birge temperament, erk, sezim ózgeshelikleriniń hám de biliw psixikalıq protseslerdiń rawajlanıwına imkan beredi (I.A. Golubeva, 1980. I.B. Ayurova, 1986). Máselen, 1-2 jaslı balalar sensomotor tarawın tekseriwde dástúriy metodlardan paydalanıp, ol yamasa bul háreket eplilikleirniń qanday formalanǵanlıǵına, olar belgili jas dáwirindegi ortasha kórsetkishke qanshelli maslıǵına itibar beriledi. Kóbinese bul izertlewler balalar motor háreketi rawajlanıwındaǵı keshigiw barlıǵı keyinshelik balanıń barlıq psixikalıq rawajlanıwında keshigiw júz beriwiniń obektivi sıpatında qaralıwı kerek.

Sonıń menen birge, erte júrgen bala óz teńlesleri barlıq tárepten qaldırıp ketedi, dep oylaw da qáte esaplanadı. Bala ómiriniń birinshi eki jılındaǵı ulıwma fizikalıq rawajlanıw balanıń keying aqlıy rawajlanıwın belgilemeydi (R.H. Myussen, 1987).

Balanıń sensomotor tarawda rawajlanıw dárejesi haqqında onıń átirapındaǵı túrli predmetler, tiyranınan, oyınshıqlar menen háreket qılıw ózgeshelikleri Derek berip turadı. Oyınshıqtan diagnostikalıq qural sıpatında paydalanıw onıń dógerek-átiraptaǵı hádiyselerdi biliwge umtılwı hám iskerlik dárejesi hám de predmetlerden paydalanıwda ámeliy kónlikpelerdiń barlıǵın anıqlap beredi.

Úlkenirek balalardı tekseriwde konkret psixologiyalıq metodikalardan paydalanıw múmkin. Sebebi, tap sol dáwirde baslap, sózli tapsırmalardı orınlaw boyınsha jol-jobalardı túsine baslaydı, onda zárúr jeke sıpatlar formalanǵan boladı, biliwge qızıǵıw rawajlanǵan boladı, ol úlkenler menen birge eksperimental

psixologiyalıq izertlewlerde uzaqlaw qatnasıw jaǵdayında boladı.

Segen doskası. Bul metodika oligrofenopedagogika tiykarshılarınan biri. Segen tárepinen islep shıǵılǵan bolıp, balanıń formalardı parıqlaw uqıplılıǵın anıqlawǵa, motorika ózgesheliklerin úyreniwge qaratılǵan (N.A. Shivarev, 1970). Qattı qaǵaz yamasa kartonǵa figuralar sıziladı.

Keyin olardı abaylılıq penen qırqıp alınadı. Hár bir variant bir-birinen quramalılıǵı menen ajralıp turadı.

№1 doskada 10 hárqıylı pútin figuralar bar; №2 doskada 2 figura bolıp, olardıń hár biri eki hám úsh bólimnen ibarat; №3 doskada hár biri eki hám úsh bólimnen ibarat 4 figura; №4 doskada eki bólimnen ibarat 5 figura bar.

Balaǵa 10 sekund dawamında doska kórsetiledi. Keyin doskadaǵı I formalar stol ústine túsetilip qılıp awdarıladı. Eksperimentator olardı aralastırıp, hár bir formanı óz ornına qoyıwdı baladan soraydı. Tájiriye basında eksperimentator 2-3 úlgini kórsetip beriwı múmkin. Keyin balanıń tapsırmanı qanday orınlap atırǵanlıǵın diqqat penen baqlaydı. Bunda bala “sınaw hám qáte qılıw” sıyaqlı háreketler qılama, formalardı ornına qoyıwda bala diqqat-itibar berip, baqlawı kerek. Birinshi tapsırmanı orınlaǵannan soń, keying qıyınlaw tapsırmaǵa ótıledi. Sınalıwshınıń hár bir tapsırmanı orınlaw waqtı, onıń qılǵan háreketleri arnawlı qararǵa jazıp barıladı. Sınalıwshı tapsırmanı ózi orınlay almasa, bir minuttan soń oǵan járdemlesiwı múmkin. Bul metodika júdá ápiwayı bolıp, 3 jastan úlken balalardı tekseriwde paydalanıw múmkin. Balalar figuralardı oyın dep qabil qılıp, bul tapsırmanı qızıǵıp oynaydı.

Formalardı jaylastırıw boyınsha tapsırmalardı orınlaw qararı.

Doska №	Sınalıwshı háreketleri	Kórsetilgen járdem túri	Tapsırmanı orınlaw waqtı

Koss kubikleri.

Bul metodika 1923-jılda S.S.Koss tárepinen usınıl ğ an bolıp,keńislikte is tutıw,dıqqat,ziyreklik,qurıw-buzıw ózgesheliklerin úyreniwge gózlengen.Bul metodika D.Vekslerdiń (1939,1955) metodikasına aqıldı tekseriw subtesti sıpatında kirgizilgen.

Ádette onı úlkenlerdi tekseriwde qollaydı,biraq bunday tapsırmalardı balalar da qızı ğ Ip oynaydı.Balalar berilgen úlgisine kóre kubiklerden formalar jasawı kerek.

Tájiriye ótkeriw ushın bir qıylı boyal ğ an plastmassa yamasa a ğ ash kubikler kerek boladı.Kubiklerdiń úlkenligi 3x3sm,forması hám reńI hárqıylı formalar sızıl ğ an 10 súwret zárúr.

Sınalıwshı ushın kórsetpe : “Sonday formanı tórt kubikten so ğ ip kór”. Súwrettiń birinshi úlgisi kórsetiledi hám sınalıwshı usın ğ an formalardı kubiklerden so ğ Ip baslaydı.

Kubiklerdi súwrettiń ústine qoyıp,tapsırmanı orınlaw qada ğ an etiledi.Waqıt esapqa alınadı.Tapsırmanı orınlawdıń anıqlı ğ Ina hám uzaqlı ğ Ina baylanıslı túrde mu ğ darlıq baha qoyıladı.

Baqsha jasında ğ I hám baslawısh klassta ğ I balalar tapsırmanı orınla ğ anda azlaw járdem beriw múmkin.Bala eger qıynalsa, 1-2 formanı so ğ Ip kórsetiw múmkin.Bunda eksperimentator tek ğ ana so ğ ip kórsetpey,qurıw printsipin de túsindiredi.Formanı so ğ ip bol ğ annan keyin eksperimentator kubiklerdi buzıp taslaydı hám sınalıwshı ğ a mustaqıl kubiklerdi so ğ Iwın aytadıIzertlew qararında kórsetilgen járdem hám orınlan ğ an waqıtı jazıp qoyıladı.

Link kubi.

Bul metodika dıqqat turaqlılı ğ in,ziyrekligin,sezimlik reaksiyanı anıqlaw ğ a imkan beredi.Tájiriye ótkeriw ushın 3x3sm,úlkenlikte birqıylı 27 kishi kubiklerden ibarat kub kerek.Kishi kubiklerdiń tárepleri 3 qıylı (qızıl,jasıl,sarı) reńlerge boyal ğ an boladı,olardan sırtqı tárepinen birqıylı reńdegi úlken kubik

jasaw múmkin bolsın.

Bala ğ a birqıylı reńli kub kórsetiledi (máselen qızıl'),soń buzıp taslap,tap sondayın jáne qurıw kerekligi aytıladı.Eksperimentator qosımsha túrde bala ğ a ,eger ol qızıl tárepin ishte qaldırsa ,onda qızıl reń sırtqı tárepte jetispewi aytıladı.Tapsırmanı orınlaw waqtında sınılıwshınıń zıyrekligine ,tez orınlawına ,sezimlerde áhmiyet beriledi.

Meyli testi járdeminde kóriw hám esitiw este saqlawın úyreniw.

R.Meyli testi 19ú1-jılda islep shı ğ arıl ğ an bolıp,7-14 jaslı balalar hám úlkenlerdiń kóriw hám esitiw este saqlawın úyreniwde qollanıladı.Izertlew eki basqıshtan ibarat:

Birinshi basqıshta súwrette kórsetilgen predmetlerdi miyde alıp qalıw yadı úyreniledi.

Ekinshi basqıshta izertlewshi oqıp Bergen sózlerdi,predmetlerin esitip este alıp qalıw qábleti úyreniledi.Bul izertlewler bir kúnde ótkerilmeydi.Este saqlawdıń úyrenilip atır ğ an Meyli testi ushın qoz ğ alıwshı material-keste.

Izertlew basqışları

Súwretle rdiń 1-seriyası	Súwretlerdi ń 2-seriyası	Sózlerdiń 1-qatarı	Sózlerdiń 2- qatarı
Másh	Shı ğ anaq	Karton	Keste
Eshek	Krovat	Vagon	Hápte
Gilt	Truba	Diyxan	Swm
Arba	Almurt	Pianino	Ġar ğ a
Qońıraw sha	Sipse	Ayaq kiyim	Jaqtılıq

hám ta ğ I basqa hámmesi bolıp ú sózler toplamı bar.

Tájiriye ótkeriw ushın túrli predmetler súwretlengen ú0 súwret eki seriyada hám ú0 sózler toplami-2 qatarda kerek boladı.

Kóriw yadı úyrenilip atır ğ anda tómenedegi qollanba beriledi: “Házir men sizge túrli predmetler súwretlengen kórinislerdi kórsetemen,siz olardıń atın qálegen

tartipte aytasiz." "Súwretlerdin hárbiri 2 sekund kórsetiledi, 10 sekund tánepisten keyin sınılıwshı predmetlerdi de,súwrette joq bol ǵ an qosıp qoyıl ǵ an predmetlerdin atın jazıp baradi.Súwretlerdin 2-seriyası basqa kúni ,sózler qatarı basqa kúnleri ótkeriledi.Sınılıwshı ǵ a tómendegi qollanba beriledi: "Men házir sizge sózler qatarın oqıp beremen,siz bolsa esitip bol ǵ anıńIzdan soń ,olardı qálegen tartipte ma ǵ an aytıp beresiz."Izertlewshı izertlew qatarına sınılıwshı aytqan barlıq sózlerdi tákirarlan ǵ anlardı da joq sózlerdi qosıp qoy ǵ anlardı da jazıp baradı.Alın ǵ an nátiyjeler protsentlerde mu ǵ darlıq ólshew arqalı qılınıwı múmkin.

Kórip este alıp qalın ǵ an nárseni qayta tiklew.

Kóriw yadı ózgesheliklerin D.Veksler (1945) usın ǵ an metodika járdeminde úyreniw múmkin.Bul metodika este saqlaw shkalasın metodika úyreniw subtestlerinen biri sanaladı.Sınılıwshı ǵ a túrli geometriyalıq formalar súwretlengen súwretlerge qaraw usınıadı.Hárbir súwret sınılıwshı ǵ a 10 sekund kórsetiledi.Keyin sınılıwshı taza aq qa ǵ az ǵ a kórgen nársesin qayta eske túsiriw,sızıw kerek.Tájiriye nátiyjelerin mu ǵ darlıq analiz qılıw múmkin.

Forma A: 1) eki kesiliken sızıq hám eki bayraq -1 ball; 2) tuwrı jaylastırıl ǵ an bayraq-1 ball.

Sızıqlar kesiwde tuwrı múyesh-1ú ball.Eń joqarı -3 ball.

Forma B: 1) úlken kvadrat eki diametr menen -1 ball; 2)úlken kvadratta 4 ,kishi kvadratta 4 kishi kvadrat -1ball; 3) ishki diametr barlıq kvadrat ishki kvadratshalar menen-1 ball; 4)kvadratshalarda ǵ I 4 noqatlar -1 ball; 5) anıq bólistirgenlik-1 ball.

Sınılıwshı alıw múmkin bol ǵ an eń joqarı; baha 5 ball hám oń yaki shep tárepleri eske túsirilgende eń joqarı baha 3 ball ǵ a teń esaplanadı.

Forma G: 1) úlken tuwrı múyesh ishinde kishi tuwrı múyesh -1 ball; 2)ishki tuwrı múyeshitiń hámme ushları sırtqı tuwrımúyesh ushları menen birlestirilgen-1 ball; 3) kishi tuwrı múyesh úlken tuwrı múyeshite anıq jaylastırıl ǵ an-1 ball.

Eń joqarı baha 3 ball.Eń joqarı nátiyje -14 ball.

Bul metodikadan balalar baqshalarınıń úlken hám tayarlaw toparı balaların

hámde baslawish klass oqıwshıların tekseriwde paydalanıw múmkin. Bul tapsırmalardı orınlaǵannan soń balalardı tek ǵana geometriyalıq formalardı este alıp qalıwı hám onı eske túsiriw qábiletleri haqqında ǵana emes, bálkim este saqlaw boyınsha súwret sızıw eplilikleriniń formalanǵanlıǵı, sensomotor iskerlik jaǵdayı haqqında da bile alıwǵa imkan beredi.

Pedagogikada hár qıylıjas dáwirinde shaxstıń ózgeshiliklerin hám psixikalıq rawajlanıw dárejesin anıqlaw ushın túrli eksperemental pedagogikalıq metodlardan paydalanıladı.

Pedagogikalıq izertleulerde paydalanılǵan metodikalar hár qıylıxızmet processinde shaxstıń pedagogikalıq ózgeshelikleriniń kóriniuin anıqlaudan ibarat.

Balalar pedagogikasında eksperemental metodikalardı islep shıǵıw hám sınıqtan ótkeriw psixologlar hám pedagoglardıń tiykarǵı wazıpası. Eksperemental wazıypalar jıyındısı balanıń psixikalıq rawajlanıwınıń aqıl dárejesin onıń mektepte oqıwǵa yamasa basqa da xızmetke tayarlıǵın anıqlawǵa arnalǵan. Máselen, mektepte oqıwǵa tayarlıqtı bildiriwshi belgiler tómendegiler:

- A) Psixik processlerdiń erkinligi.
- V) Aqılıy is qabiletiniń jeterlishe dawamıylıǵı.
- G) Jańa bilim hám kónlikpelerdiń maqsetke baǵdarlanǵan tárizde ózlestiriw múmkinshiligi.
- D) Bir nársege byuiliwge qızıǵıwdıń barlıǵı.
- E) Dógerek átiraptaǵı waqıya hám hádiyselerdi ajırata biliw hám wlıumalastırıa biliw.
- J) Pikirley biliwi x.t.b.

Joqarıda kórsetilgen belgilerdiń bar ekenligi pedagoglar tárepinen tárbiya processinde túrli didaktikalıq hám xabarshıusıllar járdeminde ámelge asırıladı. Eksperemental izertleu sharayatında (waqtında) joqarıdaǵı belgilerdiń bar ekenligi sózli, predmetli hám psixometrik metodikalar járdeminde orınlanadı. *ar bir konkret

alınған мағлұматлардың сипатталып қалуы және оларды басқа
тесттерден алынған нәтижелер менен байланыстыру үшін болды.

Педагогикалық диагностикада методиканың жемістілігі ең маңыздісі болып
қарастырылады. Түсініктілігі айтқанда бұл түсінік тестте алынған нәтиже қаншалы
сенімділігінің көрсетеді. Һәр қандай методиканың тесттің сенімділігін үйреніліп
алынған педагогикалық қасиеттердің олардың сәулеленуі және
қолданылуының сипатын анықтауға және мағлұматтар жиындарының сипатында қарау тиіс.

Усындай етіп мақсатке мувапік таңланған методика және тесттер психикалық
көрсеткіштердің толық және Һәр тәрепке үйренілуінің мүмкіншіліктерін береді.

Балаларда педагогикалық ізертлеулер өткеріп тәжірибесінің алынған нәтижелерге
қарай қолданылып алынған педагогикалық диагностиканың методдарының тәрізінде
Һәр қылып психикалық процестерді үйретіп методикасынан ажыратып мүмкін. Мәселен
Баланың есте сақлауына қандай тек бір метод тияқарында жуымақ шығарып мүмкін
емес. Оның үшін методикалар жиынына қолданып керек. Сондай-ақ бір уақытта Һәр
бір экспериментал методикалар өзіннің тияқарығына қарағанда тисқарығына
шақтың белгілі бір қасиетін үйреніуден тисқарып психикалық басқа қасиеттердің
және іс-әрекетінің анық және мағлұматтар береді. Мәселен балаларға берілген он
сөзді Һәр қылып адалығына қарап тек оның ядта сақлауына қандай ғана емес ол еркін
диққатлы іс-әрекеттің мақсатіне қарағанда баланың анық және іс-әрекетінің себептері
хақында білесе
болды.

Тәрбиеші ізертлеуші ізертлеу үшін белгілі методиканы таңлауда көрсетпелі
азырақ өзгертінінің өзінде методиканың бағдарлылығын кетіп есте түтіп керек.
Вазыпаны орындауға кірісіуден алдын баланың оған берілген көрсетпесі дұрыс
түсінігенлігіне сенім пайда етіп керек. Орынлап алынған вазыпаның
жақсартылуына қарап және іс-әрекетінде анық және байланысты болды. Педагогикалық
психологиялық ізертлеудің сипатлылығы экспериментте қолданылатын методикалар

shama baylanish boladi. Biraq mektep jasında ǵabalada izertlew ótkerigende olardıń
sharshawın esapqa alıw kerek.

Sonlıqtan da bir izertlew ótkergende, izertlew wazıypasına baylanış tárizinde
tańlan ǵan bu metodikadan paydalanıw usınıladı. Bir neshe basqışta
ótkeriletu ǵın izertlewlerde kóbirek metodikalarda paydalanıw múmkin. Sonday-aq
eksperimental usılların jaqsıyelewde kerekli boladı.

Izertlewshi tájriybe waqtında bala menen qanshelli qatnasta bolsa, bala
tapırmanışonshama jaqsıorınlaydı.

Izertlew ótkeriw ushın eksperimental metodikalardı tańlawda tómendegilerdi
ııbar ǵa alıw zárúr.

A) izertlewdiń maqseti psixikalıq rawajlanıw dárejesin anıqlaw, onıń jasına
maǵlıwmatına sáykesligi, jeke qásiyetlerdi anıqlaw.

B) Sinawshınıń jası, turmıs tájriybesi oǵan berilip atır ǵan tárbıyalıq ámelge
asırılıw jaǵıdayı.

V) Balanıń eksperimental izertlewge biyimlesiwi qatnasqa kirisiwi tańlan ǵan
eksperimental psixologiyalıq metodikalardıń balaǵa qıyınshılıqlardıń artıp
barıw dárejesinde beriw kerek. Bala iskerliginń qásiyetlerin oyın hám oqıw
sharaayatında analiz qılıw. Mektep, shańaraq jaǵıdayına kóniligiw, kónlige
almashlıq dárejesin anıqlaw, balanıń ishiki dúnyasınıń túsiniw alıw yaki túsiniw
almawı. Jeke qásiyetleri hár tárepleme rawajlanıwda oǵan hár qanday járdem
kórsetiwden ibarat.

A) Izertlewshi qararların biliw hám anıq dúziw.

B) Óz dıqqatın balan wazıypanıqanday oırnlap atır ǵanlı ǵıhám minez qulqın
baqlaw ǵa qaratıl ǵan.

V) Bala menen jaqsıqatnasta bolıw, onıń barlıq aytqanın jazıp bala
haqqında ǵıayırım reakciyalardı durıs bahalaw qásiyetin qabiletin joytpaw hám
taǵıbasqalar.

Baslawish klass oqıwshılarimenen izertlew ótkergende olar menen solay islesiw kerek. Izertlew nátiyjesinde tájriybege qızıǵıw izertlewshige isenim hám óz ishki dúnyasını ashıw payda bolsın. Sonıda aytıw kerek barlıq balalar tekseriwge qızıǵadı. Biraq ayırım jaǵıdayda olar qayta izertlewge qatnasıwǵa bastartadı.

Kóbine bul jaǵıday qatardaǵılarǵa qaraǵanda jaman nátiyjeler alǵanda yamasa eksperimentallıq tárepinen ayırıqsha sóz etkende payda bolıwımúmkın bunday balalarǵa ózgeshe qatnasta bolıw orınlı. Olar arızınaǵan sebep ushın maqtawǵa mıtáj.

Eksperemental diagnostikalıq izertlew nátiyjelri isenimli bolıw ushın onıótkeriwde belgili sxemaǵa ulıwma jobaǵa ámel qılıw kerek.

Dáslep izertlewde balanın ómiri fizikalıq hám psixikalıq rawajlanıwın ózgeshelikleri shańaraqta mektepte tálim hám tárbiyanın social diagnostikalıq sharayatların súwretleytuǵın materiallar menen tanstırıwdan baslaw kerek. Izertlewshige bala tuwılıwınan (anasında júklilik taksikozlarıbolǵanlıǵı, shala tuwılıwıh.t.b) úsh jasqa sheke bolǵan dáwirde rawajlanıwdın ózgeshelikleri haqqında maǵlıwmat zárúr. (nevralogiya hám denesinde kesellik bar bolıwtutlıǵıw, bas miyi hám oraylıq miy nerv sistemasıkeselligine, bala qashan júrip baslaǵan, sóylep baslaǵan mektepke keliwden aldın qanday rawajlanǵan. Usı maǵlıwmatlardı ata analar menen sáwbetlesiwde, bala jeke dápter menen tanısıwda olar menen ayırıqsha sóyleskende alıw múmkın. Bala rawajlanıwıhaqqındaǵı maǵlıwmatlardıxronologiyalıq izbe-izlikte kórsetiw maqsetke say boladı.

Oqıwshının mektepke keliwi menen jańa maǵlıwmatlardıqosıp baradıbul oǵan oqıwshının fizikalıq diagnostikalıq rawajlanıwına baqlaw imkaniyatın beredi.

Oqıwshının individual psixikalıq ózgesheliklerin hám minez qulqın oyın xızmetinde, ped psixalogiyalıq eksperemental sharayatlarda baqlap úyreniw múmkın. Baqlawda alınǵan maǵlıwmatlar aldınan tayarlanǵan izertlewler

qararına jazdırılıdı. Eksperemental pedagogikalıq izertlew sharayatında da baqlaw processı erkin boladı. Kúndelikli jumıs jaǵıdayda pedagog erkli tárizde baqlaydı.

Psixodiagnostikada qa`biletler mashqalası. Adamnıń qanday da bir xızmetke uqıbi bar ekeni tuwralı aytıwǵa ne tiykar bola aladı. Buǵaneki ko`rsetkish, xızmetti men`geriw tezligi ha`m jetiskenliklerdin` sapası tiykar boladı. Egerde adam, birinshiden, qanday da bir xızmetti tez ha`m tabisli men`gerse, tiyisli uqıplardı ha`m ko`nligiwlerdi basqalarǵa qaraǵanda an`sat iyelep alsa, al, ekinshiden, ortasha da`rejeden anaǵurlimjoqarı jetiskenliklerge erisse, oni uqıplı dep esaplaydı. Bul nedenǵa`rezli boladı. ne ushin basqa da barlıq ten` jaǵdaylarda bir adamlar basqa bir adamlarǵa qaraǵanda qanday da bir xızmetti tezirek ha`m an`satıraq men`gerip aladı ja`ne onda ko`birek tabislarǵa erisedi. Ma`selen ha`rbir xızmet adamnıń psixikalıq protsesslerine analizatorlardın` jumısına, ta`sirshen`lik tezligine, jeke kelbetinin` qa`siyetlerine belgili bir talaplardı qoyatuǵında bolıp otıradı. Bir adamlar tiyisli sipatlarǵa iye bolıwı, al basqa birewlerinde olar bosan` rawajlanǵan bolıwı itimal. Egerde adamlar tiyisli xızmettin` talaplarına en` ko`p da`rejede juwap beretuǵın jeke-psixologiyalıq o`zgesheliklerge iye bolsa, usı na`rsenin` o`zi olar usı xızmetke uqıplı degendi bildiredi. Uqıplılıq - bul adamnıń usı xızmettin` talaplarına juwap beretuǵın ha`m oni tabisli tu`rde orınlap shıǵıwınin` sha`rti bolatuǵın jeke-psixologiyalıq o`zgeshelikleri boladı. Shaxstın` uqıpları ha`m zeyinleri. Ziyreklik haqqında tiykarǵı tu`siniklerdi belgilewde «uqıplılıq` tu`siniginen kelip shıǵıw qolaylıraq. Uqıplılıq tu`siniginde oni praktikalıq aqıllı kontekstte qollanǵanda menin`she u`sh qa`siyet kiredi.

Birinshiden, uqıplılıq degen bir adamdı ekinshisinen o`zgeshelendiretuǵın jeke-psixologiyalıq ayırmashılıqlar ko`zde tutiladı, barlıq adamlar ten`dey bolǵan qatnasta, qa`siyetler haqqında is ju`rgen jerde hesh kim uqıplılıq haqqında so`z aytpaydı. Ekinshiden, ulıwma barlıq jeke o`zgesheliklerdi uqıplılıq dep atamaydı, al tek qanday da bir is-ha`reketti yamasa ko`plegen isha`reketlerdi orınlawda

tabisliliqqa qatnasi barlarin na'zerde tutadi. Qizbaliq, uyan'liq, asiqpay ha'reket etiw siyaqli ayirim adamlardin' jeke o'zgesheligi bolgan qa'siyetler uqiyliliq dep atalmaydi, sebebi qanday-da bir is-ha'rekettin' orinlaniwinin' tabisliligi sha'rti dep qaralmaydi.

U'shinshiden, uqiyliliq tu'sinigi sol adamda burinnan islep shilgan bilim, ko'nlikpe yamasa bilimnen ibarat emes. Biraz waqitlari ustaz oqiwshisinin' jumisina kewli tolmaydi, al bul oqiwshinin' bilimi basqa oqiwshilardikinen kem emes, biraq ustaz basqa balalardin' usinsha bilimne de qanaatlanadi. O'z narazilig'in ustaz bilayinsha tu'sindiredi, oqiwshi jeterlishe shugillanbay atir, eger ol ko'birek shugillansa «usunday uqiylarin diqqatqa alip» ol bunnanda ko'birek bilimge iye bolar edi. Bul misal, turmista uqiyliliq degenimizde a'dette bar ko'nlikpe, bilim ha'm uqiylardan ibarat bolmagan, biraq bul bilim ha'm ko'plikpelerdi iyelewdin' an'sat ha'm tezligin ko'rsetedi.

Bizler uqiylti individtin' (jeke shaxstin') tuwma mu'mkinshilikleri sipatinda tu'sine almaymiz, sebebi uqiylti biz «adamnin' jeke-psixologiyaliq o'zgesheligi» dep aniqlama berdik, al bul keyingisi bolsa o'z-o'zinen tuwma bola almaydi. Tek anatomo-fiziologiyaliq o'zgeshelikler g'ana yag'niy uqiylardin' rawajlanivi tiykarinda jatirgan tuwma bola aladi, uqiylardin' o'zi bolsa barliq waqitta rawajlaniw na'tiyjesi boladi.

Solay etip, uqiylti adamnin' tuwma o'zgesheligi sipatinda tu'sinigi biykar etildi, biraq uqiylti rawajlandiriwdin' ko'pshilik jag'daylarinda bir neshe tuwma o'zgeshelikler bar ekenligin biz biykarlamaymiz.

Ayirim waqitlari «ta'biy giy», «ta'biyattan berilgen» h.t.b so'zler menen bildiriletug'in «tuwma» tu'sinigi-jiyi praktikaliq analizde uqip penen baylanistiriladi.

Barliq jag'daylarda bizler uqiylardin' o'zinin' tuwmaligin emes, al olardin' rawajlaniwinin' tiykarinda jatirgan zeyinlerdi na'zerde tutamiz. Tuwma zeyinler haqqinda so'z ete otirip bizler na'silden o'tetug'in zeyinler haqqinda

aytpaymiz. Bul eki tu'sinikti uqsasliqta bar bolgan ka'teshilikler ju'da' ken' tarqalgan. «Tuwma» so'zin aytiv, «na'silden o'tken» degen so'zdi aytqan menen ten' dep shamalaydi. Bul albette qa'te. O'ytkeni tuwiliwdan aldın jatırda rawajlanıw da'wiri bar. «Tuwmalıq» ha'm «tuwma»so'zleri psixologiyaliq a'debiyatta usi belgi qa'siyet na'silden o'tiw joli menen ata-babalarinan o'tken ekenligine haqiyqiy tiykar

bolgan ja'gdayda, bunda da tek gana bul qa'siyet ta'rbiya yamasa u'yretiw na'tiyjesi emes ekenligin ko'rsetiwdi qa'legende yamasa bul qa'siyet organizmnin' ayirim biologiyaliq ha'm fiziologiyaliq o'zgesheliklerine barip taqalatu'g'inli'gin ko'rsetiwdi qa'legende qollaniladi. Solay etip, «na'silden o'tken» so'zi tek gana tuwma emes, al biologiyaliq, fiziologiyaliq h.t.b.so'zlerdin' sinonimi boladi.

Tuwma zeyinler tu'sinigi hesh bir ja'gdayda da «na'silden o'tken zeyinlerG tu'sinigi menen bir ma'niste emes. Uqiyliliq o'z negizi boyınsha dinamikaliq tu'sinik. Uqiyliliq tek ha'rekette, tek rawajlanıwda bar. Psixologiyaliq planda uqiyliliq haqqında, ol o'z rawajlanıwına shekem qalay jasawi haqqında, sonday-aq, o'z rawajlanıwın toqtatqan, o'zinin' toliq rawajlanıwına jetkenligi haqqında aytıp bolmaydi.

Qa'biletlerdin' o'zgeriwi ha'm diagnostikaliq ko'rsetkishler. Absolyut esitiw balada dawis ba'lentligin biliw ma'selesine shekem uqip sipatında bolmagan. Bugan shekem tek anatomo-fiziologiyaliq fakt sipatında zeyin bolgan. O'zine ta'n muzika uqiyliligi- absolyut esitiw dep ataladi, yagniy bunday uqipqa iye adam ba'lentligi belgili bolgan basqa dawislar menen salıstırmay-aq, ayirim dawislardin' ba'lentligin bile aladi. Absolyut esitiwde «tuwma uqiyliliq»yagniy tiykarında tuwma zeyinler jatirgan tipik misalin ko'riw ko'riwge tiykarlar bar. Biraq absolyut esitiw bolmaganı, basqa uqiylar g a-salıstırmali esitiw, tembrli esitiw h.t.b su'yene otirip basqa ja'gdaylarda absolyut esitiw tiykarında a'melge asirilatu'gin sonday bir uqipty islep shigiwdi

an'latadi. Dawis ba'lentligin billwdin' psixologiyaliq mexanizmi eki ja ğ dayda eki tu'ri boladi biraq praktikaliq na'tiyjeleri ayirim ja ğ daylarda birdey boliwi itimal. Sol waqit yamasa da'wir de bul tu'siniklerge biraz o'zgerisler kiritedi. Misali «muzikali talantlilik» tu'sinigi bir dawisli muzikadan basqasin bilmegen xaliqlardikine salistir ğ anda bizler ushin basqasha ma'nige iye. Tariyxiy rawajlaniw muzikaliq talantliliqti o'zgeriwdi de ko'rsetedi. Demek «talantlilik» tu'sinigi oni ja'miyetlik-miyetlik praktikasinin' konkret, tariyxiy rawajlanip atir ğ an formasi menen o'z-ara baylanispay ma'nige iye emes. Ja'ne bir en' a'hmiyetli ja ğ daydi atap o'temiz. Talantlilikqan tabis emes, al usi tabisqa erisiw mu'mkinshiligi ğ a'rezli. Ha'tteki ma'selenin' psixologiyaliq ta'repi menen sheklene otirip soni aytip o'tiwimiz kerek, qa'legen is-ha'reketti tabisli orinlaw ushin tek ğ ana talantlilik emes, al tiyisli ko'nlikpe ha'm uqiylilqlar ğ a iye boliw talap etiledi. Adam qanshelli fenomenal ha'm muzikaliq talantqa iye bolmasin, eger ol muzika ğ a oqimasa ha'm muzikali is-ha'reket penen turaqli tu'rde shu ğ illanbasa, ol opera dirijeri yamasa estrada pianisti funktsiyasin atqara almaydi. To'mendegi eki ja ğ day arasinda u'lken ayirmashiliqbar bul adam o'z talanti menen minanday is-ha'reket tu'rlerin tabislirap atqariw mu'mkinshiligine iye» ha'm «bul adam o'z talanti menen minanday is-ha'reketke beyim». Talant is-ha'reketti tan'lawdin' aniqlawshi belgilewshi birden-bir faktori esaplanbaydi (al klassliq ja'miyette ol ko'pshilikte uliwma sayla ğ a ta'sir etpeydi), sonday-aq is-ha'reketti orinlawda tabisliligi belgilewshi birden-bir faktor bolip ta esaplanbaydi.

Uqiylilic - bul adamnin' usi xizmettin' talaplarina juwap beretu ğ in ha'm oni tabisli tu'rde orinlap shi ğ iwinin' sha'rti bolatu ğ in jeke-psixologiyaliq o'zgeshelikleri boladi. Ta'biyiy, tuwma faktorlar uqiylardi rawajlandiriwdaqanday da bir rol' atqaradi ma. Ayirim ilimpazlar adam uqiylarinin' tuwma, tuqim quwip kelip shi ğ iwin moyinlaydi. Olar uqiylardin' tu'ri de, olardin' tuwil ğ an ku'ninen baslap aldin-ala belgilengen boladi, bul ta'biyattin' o'zine ta'n

siyli ğ i dep esaplaydi. Ilimiy psixologiya bul naduris ko'z-qarasti pu'tkilley biykarlaydi. Ta'lim-ta'rbiya beriw, adamnin' turmis ha'm xizmet sha'rayatlari onin' uqiqlarin aktiv tu'rde qa'liplestiredi. Biraq bul, ta'biyi, biologiyaliq faktorlar uqiqlardin' qa'liplesiw protsessinde uliwma hesh qanday rol' atqarmaydi, degendi bildirmeydi. Uqiqlardi rawajlandiriwdin' bunday aldın-ala ta'biyi sha'rtlerin zeyin dep ataydi.

Zeyin-adamlar arasinda ğ i jeke ta'biyi ayirmashiliqlardi ju'zege keltiretu ğ in miydin', nerv sistemasinin', analizatorlardin' geypara ta'biyi anatomiyaliq-fiziologiyaliq o'zgeshelikleri boladi. Qolayli zeyinler ha'm en' qolayli turmis ja'ne xizmet sharayatlarında balanin' uqiqlari, ma'selen, sazendelik, a'debiy ko'rkemlik-su'wretlew, matematikaliq uqiqlari o ğ ada erte qa'liplesiw ha'm o ğ ada tez rawajlanip ketiwı itimal (al bul na'rse geyde uqiqlardin' ta'biyi bolip ko'riniwine alıp keledi) V.A.Motsart da'slepki muzikalıq p'esaların 3-5 jasında do'rete basladı.

Ataqli su'wretshi K.P.Bryullov 9 jasar sha ğ inda su'wretshilik Akademiyasına oqiw ğ a kirdi, A.S.Pushkin 8 jasinan, N.A.Nekrasov 9 jasinan qıñuq jaza basladı. Uqiqlardin' joqari da'rejede rawajlanıwın talant dep ataydi. Talant-bul bir ja ğ inan, belgili bir xizmetti ayriqsha tabisli, tvorchestvolıq tu'rde orinlaw ğ a mu'mkinshilik beretu ğ in uqiqlardin', ekinshi ja ğ inan, usi xizmetke beyimliktin', o ğ an degen o'zine ta'n za'ru'rliktin', u'shinshi ja ğ inan, qatti miynet su'ygishliktin' ha'm tabanliliqtin' en' qolayli birigiwi boladi. talant tek ilim ha'm iskusstvo tarawında ğ ana emes, al insannin' ha'rqanday xizmetinde ju'zege keliwi itimal. Sonliqtan emlewshi vrach ta, mu ğ allim de maman rabochiy da talantli bola aladi.

3.2. Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqıtıwshiniń kásiplik rawajlanıwın támiyinlew usıllarına baylanislı tájiriye jumislariniń nátiyjeleri.

Jeke adamdı pedagogikalıq uyreniwde kóplegen diagnostikalıq metodikalar qollanıladi. Máselen. S. Ya. Rubenshteyn 1970 B. Z. Zigarnik 197ú V. M. Blexer qouy. E. T. Sokolova 1980/ Ya. S. Burlachuk S. M. Morozov 1989. Biraq balalar rawajlanıwın pedagogikalıq diagnostika qılıw máselelerine arnalǵan ámeliy usınıslar oǵada kóp. I. A. Sikorskiy 1901/ K. N. Kornilov 1921 I. V. Kruk 1983/ A. S. Spivakovskaya 1988 Pedagogika inistitutıstudentleri ushın pedagogikalıq xızmet ámeliyatında qollanıw mumkin bol2an onıń diagnostikalıq metodların beretuǵın oqıw qurallarıjoq. Pedagogika boyınsha bar bolǵan oqıw qurallarıstudentlerdi balalardıń diagnostikasın uyreniw metodhám metodikalarımennen oǵada az dárejede baylanıstıradı.

Birinshi balasın dáwirdegi pedagogikalıq diagnostikasın hár qıylıjas dáwirlerde bala rawajlanǵan baxlawda imkan beretuǵın ashıq psixikalıq rawajlanıw shegarasına sáykes yamasa sáykes emesligine anıqlaw, bar shegaradan shetke shıǵıwshıanıqlaw onıdurıslawdıń individual sharaların plavnlastırıw hám aldın alıw boyınsha qurallar hám metodlarınan turadı. Hár qıylıjas dáwirlerdegi balalar toparın tekseriwde sensomotr háreketlerin wyreniuge tiykarlanǵan metodlar qollanıladi. Máselen balanıń basın uslap turıwı, predmetlerdi uslawı, otırıwı, burılıp qarawı, predmet izinen kózi menen qarwıh.t.b.

3 jastan7 jasqa shekemgi balalardı tekseriwde ápiwayıháreketlerdi yamasa awız eki qollanbalardı orınlawǵa járdem beriw mumkin. Oqıwshı tapsırmanı orınlaǵanda onıń háreketlerin, qátelerin, dıqqat qásiyetlerin baqlap jazıp baradı. Baslawısh klass oqıwshılarında tapsırmanı orınlawda qatege jol qoyadı, biraq olar bul tapsırmanıtezirek orınlaydı. 10-11 jasar balalar qollanbanıjaqsıtusinedi, óz qátelerin ózleri ańlaydı. Tikkeley este alıp qalıw processlerin piktogramma, yaǵnıy suuretli associalar metodıarqalıda uyreniw mumkin.

Piktogramma pedagogikalıq izertlew usılısıpatında birinshi ret L.S. Zunnov (qoeo) tárepinen qollanılǵan. Sınalıwshısóz hám kózdi suwrettegi xáwlesi arqalıeslep qalıwshıkerek. Sınalıwshı sóz hám suwret ortasındaǵıqatnastıoylap

tabıw kerek, bul bolsa keyin ala sózdi eske tusiriwge járdem beredi. Súwret hám sóz ortasında ǵı assosiativ qatnastıbólistiriw processinde insan sonday mazmunlıqatnaslardı tańlaw kerek onıń pikirinshe bul súwretler sózdi eslep qalıw ushın kerek boladı. Sonlıqtanda bul metodika arqalı zertlew ótkeriw tek ǵı ana assosiativ, tikkeley este saqlaw qásiyetlerine ǵı ana emes, pikirlesiw xızmetiniń xarakteri, tusinikli sanasınıń rawajlanıw dárejesi haqqında biliw imkaniyatın beredi.

Insanniń biliw iskerliginde qıyal, sana, sezim, sóylew hám basqa, zárur bol ǵı an psixikalıq processler tiykar ǵı orındııyeleydi. Har qanday aqıl iskerligi biliwge tájriybege hám dóretiwshilik qıyal, sana sezimine tiykarlanadı. Jańa nárseni jaratıw insandıaldıń ǵı ózlestirilgen predmet hám waqıyalar haqqında kóz aldında keltirmey iske aspaydı. Sana seziminiń zárur operacijaları analiz hám sintez, ulıwmalastırıw bolıp hár qanday aqıl iskerliginde óz-ara baylanısp keledi.

Insan aqıl iskerliginiń qásiyetleri basqa joqarı psixologiyaniń funkciyaları ad, seziw, sezim, jeke adamniń individual`-psixologiyalıq ózgeshelikleri qızı ǵı w hám mutájligi, qabıleti hám bilimleri, kónlikpeleri hám ádetleri menen menen tı ǵı iz baylanıslı `.

Biliw iskerligin qalıplestiriwde tómendegi sana sezim túrleri parıqlanadı. Kishi balalar ǵı a say kórgizbeli háreket sana sezimi, obrazlı sana-sezim, abstrakt sana-sezim.

Oqıwshılarda biliw iskerligi ápiwayı ámeliy háreketlerdi orınlawda kórinedi. Sana sezim qásiyetlerin uyreniw metodikaları túrli didaktikalıq qurallar jıyındısıń óz ishine aladı. Bul qurallar baslan ǵı ish mektepte túrli psixikalıq processlerdi rawajlandırıwda paydalanadı zertlewlerdi hár qıylı shet el metodikaları hám arnawlı testler járdeminde ótkeriw mumkin.

Gruppalar boyınsha klassifikaciya qılıw metodikasını birinshi márte K. Goldzsteyn (1920) tárepinen usınıs etilgen bolıp, qosımsha A. S. Vıgotskiy (1934) hám B. G. Zeygarnik (1958) tárepinen zertlengen. Metodika ulıwmalastırıw abstraktlastırıw processleri dárejesin wyreniu ushın qoldanadı.

Sunday- aq tájriybe ja ğ daylarında tapsırmanorınlap atır ğ anda sınaushınıń minez- qulqıqásiyetleri onıń qátelerge bol ğ an qatnasıqanday j ğ r dem bergendede olardıbaqlau talabıkóríledi.

Tájriybe ótkeriw ushın hár qıylıpredmetlerdi ósimliklerdiń, hayuanlardıń suwretleri kórsetilgen kvartochkalar kerek boladı.

Onda suwretlerde B. G. Zigarnik usınıs etken. Reńli bezew turli ornalastırıwshısáwleleniw dárejeleri sáulelengen bolıwıkerek. Bul metodika formasında predmetlerdiń , ósimliklerdiń, haywanlardıń atlarıkartochkalar ğ a jazıl ğ an bolıwıkerek. Bul auız eki variantıulkenirek e-r klass oqıwshılarditekserip qollanıw mumkin.

Solay etip metodikanıń birinshi variantıpredmetli klassifikaciya, ekini variantıauız eki klassifikaciya dep atalıp bul eki variantta balalardıń ulıwmalastırıw, jańa tusiniklerdi qalıplestiriw qábileti anıqlanadı.

Sınalıwshı ğ a tómenдеgi qollanba beriledi ` Házir siz turli predmetler ósimlikler, hayuanlar dógerek átirapında ğ a barlıq nárseler suwretlengen.

Kartochkalar toplamın alamız soń olardıqaysınársege kiroiwine qaray gruppalar ğ a ajıratamız keyin zertlewshi kartochkalardıalıp sınaushıdan onda ne suwretlengenligin haqqında soraydı. Durıs juwap al ğ annan keyin onıbir tárepke qoyıp qoyadı. Keyin náubettegi kartochkanıalıp onda ne suwretlengeneligi anıqlaydı. Bul suwretler bir- birewine qosımsha uqsaslı ğ in pari qılıwın , bir gruppa ğ a kiritiliwin anıqlaydı. Sınalıwshıkórsetpeni tusinip kartochkalardı ğ árezsiz gruppalar ğ a ajırata basla ğ annan soń izertlewshi tárepinen kórsetiletu ğ in járdem toqtatıladı.

Klassifikaciya metodına awız eki metodıqanday da joqarıda ğ isiyaqlıkórsetpe beriledi. Bunda izertlewshi sınalıwshı ğ a predmetti belgilerdi hám qásiyetlerdi kórsetip bir gruppa ğ a kiritiw kerekltgi haqqında jol joba beriliw kerek. Predmetli klassifikaciya boyınsha tájriybeler, ush gruppada orınlanadı.

Ekinshi basqish sınıwshı óz háreketlerin tuwırlaw ǵa kiriskennen baslanadı. Sınıwshı kórsetilgen járdemdi qanday qabal qılıwına, uqsas qátelerdi tuwırlay alıwına itibar qaratıladı. Bul basqish uzaq uaqıt dauam etedi.

Intellekti tekseriwdiń eń keń taral ǵan metodınıń biri amerikalıq pedagog hám psixolog D. Vexsler (1949) tárepinen islep shı ǵ arıl ǵ an oqıwshılar intellektiń ólshew shkalası. Bul metodika qour jılda soń ǵ ıret bes jastan on bes jasqa shekemgi bol ǵ an balalardı tekseriw ushın ózgeriwler kiritiledi.

B.G.Ananyev metodikasi mektebi pedagog psixologlar tárepinen intellekt rawajlanıwın uzaq jıllar uyreniwde sonday-aq balalarda rawajlanıwdan shetke shı ǵ arıwlar hám arqada qalıwları differencial diagnostika qılıwdı keń qollan ǵ an.

Intellektual kórsetkishler- Verval hám nevrál shkalası bolıp bólinedi.

Ulıwma belgili subtesti. O ǵ ada ápiwayı ma ǵ lıwmatlar hám bilimlerden xabarlardı tekseredi. 30 sawal beriledi. Hár bir durıs jauap bir ball mengeng baxalanadı. Máselen. Háptede neshe kun bar. Jıldıń tórt máwsimlerin aytı n.

Ulıwma ziyreklik subtesti. Atamaldıń mazmunıt olıq tusiniwshiniń tolıq pikirlew qábiletin sociallıq shegaralarınıń tusiniwin baqlaydı. Sınıwshıdan suwretlengen ja ǵ dayda mumkin bol ǵ an sheshimler haqqında juwap beriw talap etiledi. qr sorau ǵ a jauap beriledi, jauaptıń anıqlı ǵ ma qaray baxa qoyıladı, 0, 1,2..

Rene-jil metodikasi bul proektiv metodika bolıp, balalar ha`m u`lkenler su`wretlengen kartochkalardan, soday-aq balanin` ha`r qiyli protsesslerdegi minez-qulqi qa`siyetleri haqqindag`i ha`r tu`rli sorawlardan ibarat tapsirmialardan quram tapqan. Su`wretlerdin` mazmuni ha`r tu`rli, sebebi bul ana-ata, ag`a-u`ke, apa-sin`li ha`m basqa tuwisqanlardan ibarat shan`araq bolip, olar bir stol a`tirapında jaylasqan, sonday-aq qala sirtina qidiriwg`a shiqqan, yaki qanday da bir na`rse sebepli urisip atirg`an yaki u`lkenlerdin` so`zlerin tan`lap atirg`an

balalar topari da boliwi mu`mkin h.t.b. Su`wretler shkala ko`rniste bolip, olardin` o`zine mas belgiler ha`m kereksiz, alıs detallar tu`sirilip qaldirilg`an,

bundagi maqsat sinali atirgan adami kartochkada su'wretlengen balalar menen uqsasliq protsesslerin an' satlastiriwdan ibarat.

Metodika menen islewdi baslawdan aldin balag'a onnan kartochkalarg'a aytilgan sorawlarg'a juwap qaytariwdi kutip atirganin ma'lim etedi. Bala kartochkalardi ko'zden o'tkizedi, psixologtin sen kartochkada su'wretlengen qaysi jerde turwdi qaler edin, degen sorawina juwap beredi.

Ma'selen ata-anan, tuwisqanlar otirgan stol a'tirapinda qay jerde otirgan bolar edin; ol ta'jriybe o'tkizip atirgan adamg'a ol yamasa bul jag'imli yaki jag'imsiz protsesste o'zin qanday tutiwin aytip beredi h.t.b.

Su'wretlerdi qolda uslag'an halda o'tkiziletug'in bunday sa'wbet aqirinda bala menen soraw juwap o'tkiziw kerek, bunnan go'zlngen maqsat sinali atirgan bolsa izertlewdin birinshi yariminda ma'lim etpgen barliq ta'replerin aniqlap aliwdan ibarat. Bular tek g'ana aniqsiz bolip qalg'an ayirim ia'sirlerin, sonday-aqbalanin turmistag'i bazi bir na'zik ta'replerin bilip aliwdan ibarat. Bulardi izertlewdin birinshi yariminda psixolqqa tek esletip o'tken bolwi mu'mkin. Sonin menen birge bala sanali tu'rde aytpag'an zatlardi ha'dden tis sorastirmaw kerek.

Qiziqtirip atirgan sorawlarg'a juwapti basqa metodikalar menen (ma'selen, oyinlar menen) islew na'tiyjeleri, sonday-aq ata-analar, oqitwshilar, ta'rbiyashilar, emlewshi shipaker menen sa'wbetlerden tabiw mu'mkin.

Solay etip, metodika ja'rdeminde balanin a'tirapin qorshap turg'an adamlarg'a ha'm ha'diysegerge bolgan mu'na'sebet haqqindag'i xabarg'a iye boliw mu'mkin. Balanin qa'siyetlerinin sonday za'ru'rli ta'repleri, bilimge qizig'iwshilig'i da'rejesi, adamlar menen baylanista boliwg'a umtiliw, basqalardan o'zin shetke tartiwi, jalg'iz ju'riwshge umtiliw, balalar

toparinda u'stin boliwg'a qizig'iw, minez-qulqinin sotsial uqsasliq da'rejesi, ha'r tu'rli waziypalarda belsendiligi yaki menmenliktin bar ekenligi, balanin erkinlik da'rejesi ha'm shaxstin basqa bir qatar sipatlari ju'zege shig'adi. Metodika menen islesiw waqtinda bala neler haqqinda ko'birek ha'm ko'terin'kilik penen aytilwi, sa'wbette nelerdi shetlep o'tiwin de esapqa aliw za'ru'r. ha'r tu'rli

temalardi dodalaw dawaminda balanin` dawsisinin` ku`shi, bet ju`zinin` mimkalarina da itibar beriw kerek.

O`zine onsha isenbeytug`in balalar, a`sirese u`lkenlerge jag`iwg`a umtilatug`in balalar, pedagog yaki psixolog onin` pikirleri ha`m ha`reketlerine qanday

mu`na`sebette bolip atirg`anlig`in bilip aliwg`a urnatug`in balalar solay etedi.

Jaqsı mu`na`sa`betten ruhlang`an bala o`zin ku`shli ha`m erkinirek tutadi, a`sirese eger psixolog penen baylanis izertlew baslaniwinan aldinan yaki basqa metodikalar menen islesiw protsessinde ornatilg`an bolsa, usınday protsess keshedi. Bazi bir balalar metodikada ilgeri su`rilgen temalardi u`lkenler menen birgelikte a`lbette dodalawg`a qizig`adi.

Basqalarg`a ha`mli sorawlarg`a g`a`rezsiz ra`wishte juwap beriw qolayliraq, al bazilarg`a bolsa psixologtin` ko`zinen jiraqta turip juwap tabiw an`satiraq tu`yiledi. Bulardin` ha`mmesi bala haqqindag`i qimmatli xabarlar bolip esaplanadi.

Sipat ta`repten baha beriw menen bir qatarda psixolog mag`liwmatlardi mug`darli ta`repten ha`m ashiq sa`wlelendiriw imkaniyati da bar, bul jag`iday balalardin` u`lken toparada aling`an mag`liwmatlardi salistiriwda, sonday-aq bo`lek aling`an ha`r bir sinaliwishinn` aniq ko`rsetkishlerin dodalaw ushin kerekli qural esaplanadi.

Balanin` mu`na`sebetleri sistemasin ko`rsetip beretug`in ha`m qarap shig`ilg`an metodika ja`rdeminde aling`an psixologiyaliq materialdi ekitoparg`a bo`liw mu`mkin.

A) Balanin` basqalar menen mu`na`sa`betin jiynaqlapberetug`in ko`rsetkish:

1. Anasina mu`na`sa`beti.
2. Atasina mu`na`sa`beti
3. Bala ta`repien erli-zayip sipatında sa`wlelenetug`in ata ha`m anag`a mu`na`sa`beti.
4. Ag`a inileri ha`m apa-sin`lilerine mu`na`sa`beti.

5. Kempir apasi ha`m atsina mu`na`sa`beti.

6. Mug`allimine (ta`rbiyashisina yaki bala ushin u`lken jastag`i shaxis bolg`an basqa

abiroyli adamg`a) mu`na`sa`beti.

7 Balanin` qa`siyetlerin jiypaqlawshi, onin` ha`r tu`rli mu`na`sa`betlerinde ko`rinetug`inko`rsetkishler, ekileniwshi xabar bolip, oni sinalip atirg`an bala haqqinda to`mendegi metodika

ja`rdeminde aliw mu`mkin:

8. Balanin` qizig`iwshiliq da`rejesi. Balalar toparinda u`stin boliwg`a umtiliw mu`na`sa`beti.

9. U`lken topardag`i basqa balalar menen baylanista boliwg`a mu`na`sa`beti.

10. Basqalardan ajiralip qaliw da`rejesi. Jalg`izliqqa umtiliw da`rejesi.

11. Balanin` minez-qulqinin` sotsial bir tu`rlilik da`rejesi.

Balanin` mu`na`sa`betleri sistemasin jiynaqlap, aniqlap beretug`in shkalalardin` eki topari ha`m ol menen baylanisli bolg`an jeke mu`na`sebetlerdin` shkalalari dizimge aliw betinde ko`rsetilgen. Barliq ko`rsetkishler de jaqsi ha`m jaman belgige iye. Ko`rsetkishler jaman belgige iye bolg`anda esaplaw shkala boyinsha nol`den pa`ske qarap baradi.

Ha`r bir shkala boyinsha ballardi ja`mlew ha`m olardi dizimge aliw bette joqarig`a yaki pa`ske qarap (to`men belgige iye bolg`anda) grafikaliq esaplaw «`dawamli shkalag`a isleytug`in «`tapsirmalardin` en` ko`p sanina tiykarlanip a`melge asiriladi. Balanin` anasina mu`na`sebetin ko`rip shig`iwda biz metodikanin` jigirma tapsirmasina iyemiz.

Olardin` nomerleri a`-kestede sanap o`tilgen. Usi tapsirmalar ana menen baylanisli bolg`an mashqalalarg`a tuwridan tuwri baylanisli. Ma`selen, a`-kartochkasinda bala anasi su`wretlengen jerdin` qasinan o`zine jer tan`laydi, bunda shan`araqtin` basqa ag`zalarin biykar etedi. Psixolog izertlew waqtinda yakionnan keyin dizimge aliw beti shkalasinda jaqsi ta`repke qarap joqarig`a bir belgi qoyadi, bunda balanin` shan`araqtig`i basqa ag`zalar arasinda anani tan`lawina jaqsi sezim

tu's beredi . Nol`den pa`ske qoyilatug`in belgi bala usi aniq protsesste to`men mu`na`sebet bildirgende qoyiladi .

Bala menen sa`wbetlesiw protsessinde psixolog usi shkalaboyinsha dizimge aliw betinin` joqarisina yaki to`menine ju`da` ko`p belgiler ko`p qoyadi ha`m bunda bazi da maksimalg`a ballg`a jetip bariwi, ma`selen, «`Anasina mu`na`sebeti «` shkalasinda 7, 17 yaki 20 jaziwi mu`mkin. Qalg`an basqa shkalalar boyinsha da materialg`a dizim islewi beriw tap sog`an uqsas ta`rizde boladi. To`mende shkalalardan ha`r birine tiyisli bolg`an tapsirmalardin` nomerleri keltirilgen.

12 Minez qulqinin` sotsial mu`na`siplik da`rejesi.

1	Shkalanin` ati	Tapsirmalar.	Uliwma ball
2	Anasina bolg`an mu`na`sebet.	1-5,8-15,17-19,40-42, 38	20
3	Atasina bolg`an mu`na`sebet	. 1-5,8-15,17-19, 37, 40-42	20
4	Bala erli-zayip sipatinda qabil etiw anag`a ,atag`a mu`sebeti.	1-4,6-8,14,17,19,40	11
5	Ag`a-ini ha`m apa-sin`lilerge bolg`an mu`na`sebeti.	1,2,4,6,8-19,40,42	18
6	Kempir apa ha`m atag`a bolg`an mu`na`sebeti.	1,4,7-13,17-19,40-41	14
7	Dosqa, jora-joldasqa bolg`an mu`na`sebeti	1,4,8-19, 25, 30, 33-35, 40	20
8	Qizig`iwshan`liq da`rejesi	5,9,11,13,17-19, 26, 28-30,	6

9	U'stemlikke umtiliw	32	
0	Balanin'u'lken topardag'i baylansqa umtiliw da'rejesi	20,21,39	3
		16,22-24	4
1	O'zin shetke aliw da'rejesi	14-16, 22-24, 29, 30, 40-42	11
2	Minez qulqinin' sotsial mu'na'siplik da'rejesi.	25,28,32-38	9

JUWMAQLAW

Hár bir mámlekettiń keleshegi insanlardıń dóretiwshilik, intellektual hám mádeniy rawajlanıwı jolındaǵı xızmet qılıwshı mámleket mexanizmisiz sáwlelendirip bolmaydı. Sol sebepli bolsa kerek barlıq rawajlangan mámleketlerde birinshi gezekte óz puxaralarınıń mádeniy hám intellektual, fizikalıq ruwxıy salamatlıǵın hám onda social mápler ushın nátiyjeli paydalanıw jolındaǵı izleniwlerge itibardı qaratpaqta.

Diagnostika barlıq basqarılatuǵın jámiyetlik, óndirislik, texnologiyalıq sistemalar hám processlerdiń ajıralmas, organikalıq kompanenti, olardıń háreketi hám nátiyjeleriniń sapasıhaqqındaǵıkeri informaciya alıwdıń usılıbolıp qaldı.

Siyasiy basshı, alım, ekonomist, injener, konstruktor, operator, vrach, pedagog tárepinen alınǵan keri informaciya tiykarǵıeń maqul sheshimlerdi qabıllaw, normadan shetlewlerdi dereklerdi núqsanlardıanıqlaw zárurli háreketlerdi kiritiw processke qosımsha resurslardıengizw aqırǵıónimniń sapasın baqalaw imkaniyatın beredi. Diagnostika pedagogikalıq processte bir mártelik hám bir zamatlıq qollanılmaydı. Sonlıqtan ol insanılıq ózara tásirlerin, hızmetin qarım qatnasın, baylanısların, sáwlelendiruwin, ózlestiriwin, dóretiwshiligin organizimniń rawajlanıwın hám psixikasın shaxs qásietleriniń qalıplesiwin ózara tásin bildiredi.

Didaktik diagnostika-pedagogik protsessi shólkemlestiriw ushın xızmet qıladı (oqıw protsessiniń shólkemlesken metodikalıq táreplerinen tısqarı). Shaxslardıń awızeki hám jazba juwaplardı, juwaplardaǵı tipik qáteleri, olardıń sebeplerin, oqıw xızmetindegi unamsız ózgerislerdi, shaxslarda oqıw miynet tárjiybe hám kónlikpelerdiń rawajlanǵanlıq dárejesin, tálim alıwǵa qarata diagnostika qılınadı.

Sotsial –pedagogik diagnostika- shaxslardıń pedagogik qarawsızlıǵı, máslaqanlıq dárejesi, tárbiyası awır balalardı diagnostika qılıwda sotsial faktorlardı esapqa alıwshı jónelisdur. Diagnostika pedagoglar tárepinen mektepten, oqıw jurtnan tısqarıda alıp barıladı. Sol sebepli diagnostika protsessinde sháńaraq sotsiologiyası hám ekonomikası, huqıq sotsiologiyası, dem alıw

sotsiologiyası, ekonomikalıq sotsiologiya sıyaqlı tarawlarda qollanılatu ǵ ın metodlar hám kórsetkishlerdi paydalanıwdı názerde tutadı.

Sotsial psixologik pedagogik diagnostika- bul jónelis sotsiologiyası, sotsial psixologiya, pedagogikanı óz ishine qamrap al ǵ an bolıp, shaxslar, pedagoglar, atanalar toparların, shaxslar ǵ a xabar komminikatsiya qurallarınıń (radio, televizor, gazetalar h.t.b.) usınısın, shaxslardıń minnet hám huqıqları, olar ortasında ǵ ı múnasibetlerdi úyreniwge qaratıl ǵ an .

Balalardıń jas psixofizikalıq ózgesheliklerin tereń biliw pedagogikada zárúr boladı. Bul birinshi gezekte balalar bolıp tabıladı. Ol hár qıylı hızmet túrlerindegi oqıwshılardıń nátiyjeliligin hám qollanıwshılı ǵ ı dárejesi haqqında ǵ ı olardıń uqıbı, qızı ǵ ıwı, iykemligi hám talantı, qızı ǵ ıwshılı ǵ ı, psixikalıq komplektler hám qızı ǵ ıwshılıqları, jámááttegi awhalı hám ádep- ikramlıq sezimleri haqqında ǵ ı informaciyalardı bilmesten turıp olardıń rawajlanıwın pedagogikalıq basqara alıwı múmkin emes.

Bul tárbiya jámáátiniń shólkemleskenlik hám rawajlanıw keleshegi dárejesiniń sapalıq ja ǵ dayı haqqında tolıq ma ǵ lıwmatqa iye bolıwdı talap etedi. Bunı biliw shaxstıń jasawı hám hár tárepleme rawajlanıwı ushın qansheli unamlı ortalıq bola alıw uqıbın ańlatadı. Oqıwshılardıń tárbiyalan ǵ anlıq dárejesi de, tálim beriw nátiijeleri de, ádep-ikramlıq klimatınıń awhalı, jámááttegi balalar arasında ózara qatnaslarıda, olardıń intellektuallıq rawajlanıw dárejesi, kritikalıq, oylawıda diagnostikalıq úyreniwdiń ayırım ob`ektleri sıpatında úyreniledi.

Oqıtıwshınıń ózide pedagogkalıq diagnostikanıń ob`ektti esaplanadı. Onıń mamanlı ǵ ınıń artıwı kásiplik ózin-ózi biliwi, kritikalıq bahalawı ózin-ózi talqılawı hám usı tiykarda ózin-ózi jetilistiriw uqıbı menen kóp ja ǵ inan anıqlanadı. Pedagogikalıq processtıń tabısı pútin halında jeke adamlardıń kúsh salıwlarına emes, al joqarı kásiplik sheberlikke umtılwshı, pedagogikalıq hám oqıtıwshılar jámáátiniń birge islesiwın táminleytu ǵ ın pedagoglıq jámátlerdiń durıs is-háreketlerine baylanıslı boladı. Mine sonıń ushın da, pedagogikalıq jámáátiniń ózi,

onıń iskerligi hár bir oqıtıwshınıń mamanlıǵın arttırıw talap etetuǵın buınlarına baylanıslıbolǵan, diagnostikanıń ob`ekti bolıp tabıladı.

Diagnostika processiniń sub`ektleri bul jumıs ushın arnawlı tayarlanǵan sociolloglar , vrachlar, psixologlar, sonday-aq,oqıw tárbiya birge islewini tikkeley qatnasıwshı-larınıń ózleri de esaplanadı. Qánigeler ulıwmalastırw sıpatına iye tiykarǵı informaciyanı jıynaydı. Olar balalardıń salamatlıǵın wlıwma jaǵdayın diognostirleydi, oqıw tárbiya processin shólkemlestiriwdiń nerv sistemasıahwalına tásirin úyrenedi, balalardıń aqiliy is-háreketiniń kórinisin, olardıń uqıb hám kónlikpelerin ashıp beredi. Jáámáttegi ádep-ikram- psixologiyalıq klímatti, ayırım balalardıń emocional psixologiyalıq ahwalların anıqlaw diognost- qánigelerdiń wazıplarınıń qatarına kiredi. Olardıń járdeminde oqıwshılardıń bahalılıq baǵdarlarınıń, ideal hám umtılıwlarınıń xarakteri anıqlap alınadı.

Bunday informaciya pedagogqa óziniń dáslepki poziciyasınıń anıqlawǵa hám sonıń menen birge usınıtárbiyalıq ózara tásirde hám tásir kórsetiwdi shólkemlestiriw-di turaqlıtúrde esapqa alıwda járdem beredi.

Juwmaqlap aytqanda oqıwshılardıń oqıw-biliw,tarbiyalaw processlerin diagnostikalaw oqıtıwshınıń kásiplik rawajlanıwın támiyinleydi.

Paydalanilgan ádebiyatlar.

1. Ózbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – T.Ózbekiston, 2014.
Sh.Mirziyoyev Tanqidiy taxlil, qat'iy tartib –intizom va shaxsiy javobgarlik- xar bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi. T.2017
2. Sh.Mirziyoyev. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Ózbekiston 201ú
3. Sh.Mirziyoyev Konun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash- yurt tarakkiyoti va xalq farovonligining garovi Ózbekiston 2017
4. Sh.M.Mirziyoev Fizikaliq hám ruwxiy jetik jaslar-iygilikli maqsetlerimizge jetiwde tayanishimiz hám súyenshimiz boladı Erkin Qaraqalpaqqstan gazetasi № 8485 s 4.07.2017
5. Sh.M.Mirziyoev «Kitap ónimlerin basip shi g ariw hám tarqatiw sistemasin rawajlandiriw kitap oqiwdi ham kitap qumarliq madeniyatin arttiriw jáne ugit násiyatlaw boyinsha kompleksli ilajalar ba g darlamasi haqqında» qararı Erkin Qaraqalpaqstan gazetasi, 117s 1ú 09 2017
6. Karimov I.A. Ózbekiston: milliy istiqlol, iqtisod, siyosat, mafkura. 1-jild. – T.: Ózbekiston, 199ú. – 3ú4 b.
7. Karimov I.A. Bizdan ozod va obod Vatan qolsin. 2-jild. T.: Ózbekiston, 199ú. 380 b.
8. Karimov I.A. Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir. 3-jild. T.: Ózbekiston, 199ú. – 3úú b.
9. Ingenkamp K. Pedagogicheskaya diagnostika. M., 1991
10. Karimova O. Oila huquqi asoslari – T.: 2003
11. Ochildiev A. Milliy g oya va millatlararo munosabatlar. – T.: Ózbekiston, 2004.
12. Mavlonova R., Rahmonqulova N., Normurodova B. Tarbiyaviy ishlar metodikasi. – T.: Tib-kitob, 2010.
13. Ishmuxammedov R., Abduqodirov A., Pardayev A. Tarbiyada innovatsion texnologiyalar/ – T.: Fan va texnologiya, 2010.

14. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. – М.: Гуман. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – КН.
15. Общая педагогика / Под. ред. В.А. Сластенина. – М.: ВЛАДОС, 2003.
16. Рахмонова V.S. Logopediya va defektologiya asoslari. —Т.: TDPI, 1993.
17. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. —Т.: Moliya, 2003.
18. Usmanova M.N. Pedagogicheskoe testirovanie. Т.: Adolat, 1995.
1. Jóraev A.J. Tarbiyaviy darslarni wtish. Т.: “Óqituvchi”, 1994.
2. Munavvarov A.K. Oila pedagogikasi. Т.: “Óqituvchi”. 1994.
22. Mirqosimov M. Maktabni boshqarishning nazariy va pedagogik asoslari. Т.: 1994 у.
23. Ochil S. Mustaqillik va tarbiya masalalari. Т.: Ózbekiston”, 1995.
- Psixologicheskaya diagnostika: Uchebnoe posobie. /Pod red. K.M.Gurevicha, E.M.Borisovoy. 2-e izd., ispr. - М., 2000.
24. Psixologicheskaya diagnostika: Uchebnoe posobie. /Pod red. K.M.Gurevicha, E.M.Borisovoy. 2-e izd., ispr. - М., 2000
25. Popov G.X. Óquvchining shaxsiy ishini tashkil etish. Т.: “Óqituvchi”, 1992
26. R.Yu.Toshimov, E.Ć.Ćoziev Psixodiagnostika va amaliy psixologiya. Т. 2004.
27. Solixwjaeva S.S. Bolalar va wsmirlar gigienasi. Т.: “Ibn Sino”, 1991.
28. Uzoqov X., Ğozieva E., Tojiev A. Oila etikasi va psixologiyasi. Т.: “O’qituvchi”. 1992.
29. Farobiy A.N. Fozil odamlar shahri. Т.: A.Qodiriy, 1993.
30. Frolov P.T. Yosh direktor maktabi. Т.: “Óqituvchi”, 1991.
31. Hayitov O.E., Lutfullaeva N.X. «Psixodiagnostika va amaliy psixologiya». - Т. 2005.
32. Safo Ochil. Mustaqillik ma`naviyati va tarbiya asoslari. Т.: “Óqituvchi”, 1995.
33. Mahkamov U. Ahloq-odob saboqlari. Т.: “Fan”, 1994.
34. Farberman B.L. Sostavlenie pedagogicheskix testov. —Т.: 1993.

Ájiniyaz atındaǵı Nókis Ma'mleketlik Pedagogikalıq Institutı
Pedagogika teoriyası hám tariyxı qánigeligi magistranti Jumanova
Mohiraniń: « Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqitiwshiniń kásiplik
rawajlanıwın támiyinlew usillari » atlı temada Pedagogika teoriyası hám
tariyxı qánigeligi magistri dárejesin alıw ushın jazg'an dissertaciyasına
İLİMİY BASSHININ' JUWMAQLANǵAN PİKİRİ

Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev «Eger perzentlerimizge durıs tarbiya bermesek, hár kúni, hár minutta onıń júris-turısı, keypiyatınan xabardar bolıp turmasaq, olardı ilim hám kásip-ónerge úyretpesek, múnasıp is tawıp bermesek, bul amanattan ayrılıp qalıwımız múmlin»-dep jaslar tarbiyası pútkil millet aldındaǵı úlken juwapkershilikli wazıypa ekenligin atap ótti.

Jaslar tarbiyasına itibar ,óзимizdiń keleshegimizge bolǵan itibar ekenligin hesh qashan esten shıǵarmay bul jolda barlıǵımız birdey háreket qılıwımız lazım.

Jas , hár tárepleme kámillikke erise alǵan, jetik kadrlardı tayarlaw búgingi kúnniń eń áhmiyetli máseleleriniń biri bolmaqta.

Hár bir mámlekettiń keleshegi insanlardıń dóretiwshilik, intellektual hám mádeniy rawajlanıwı jolındaǵı xızmet qılıwshı mámleket mexanizmisiz sawlelendirip bolmaydı. Sol sebepli bolsa kerek barlıq rawajlanǵan mámleketlerde birinshi gezekte óz puxaralarınıń mádeniy hám intellektual, fizikalıq ruwxıy salamatlıǵın hám onda social mápler ushın nátiyjeli paydalanıw jolındaǵı izleniwlerge itibardı qaratpaqta.

Diagnostika barlıq basqarılatuǵın jámiyetlik, óndirislik, texnologiyalıq sistemalar hám processlerdiń ajıralmas, organikalıq komponenti, olardıń háreketi hám nátiyjeleriniń sapası haqqındaǵı keri informaciya alıwdıń usılı bolıp qaldı.

Bul waziypalardı amelge asiriw maqsetinde magistranti Jumanova Mohiraniń: « Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqitiwshiniń kásiplik rawajlanıwın támiyinlew usillari » atlı temada jazg'an dissertaciyası hazirgi kúnnin' aktual' mashqalalarınańına bag'ishlang'anlıǵın da'lilleydi.

Jumistin' Kirisiw bo'liminde izerlew ob'ekti, maqseti ,wazıypaları ilimiy jan'alıg'ı, teoriyalıq tiykarları ko'rsetip o'tilgen.

Dissertaciya jumısının'1-babi « Pedagogikalıq diagnostikanin' mazmuni dep atalıp ,bul jerde

pedagogikalıq diagnostika haqqında tu'sinik, oqıw-tárbiya procesinde pedagogikalıq diagnostika, pedagogikalıq diagnostikawdıń uliwma funkciyalari hám basqishlari i ma'selelerine toqtap o'tilgen ha'm tiyisli juwmaq shig'ara alg'an.

Dissertaciya jumısının' 2-babi « Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqitiwshiniń kásiplik rawajlanıwin támiyinlew usillari» - dep atalıp bul jerde pedagogikalıq diagnostikaniń uliwma metodlari ,pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqitiwshiniń kásiplik rawajlanıwin támiyinlew usillarına toqtap o'tilgen ha'm tiyisli juwmaq shig'ara alg'an.

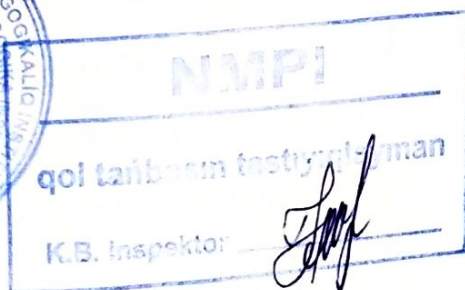
Dissertaciya jumısının'3-babi « Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqitiwshiniń kásiplik rawajlanıwin támiyinlew usillarına baylanisli tájiriye jumislari» dep atalıp bul jerde tájiriye jumislarin o'tkeriw metodikasi, pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqitiwshiniń kásiplik rawajlanıwin támiyinlew usillari.boyınsha tájiriye jumislariń nátiyjeleri sa'wlelengen.

Jumanova Mohiraniń: « Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqitiwshiniń kásiplik rawajlanıwin támiyinlew usillari »atli temada Pedagogika teoriiyası hám tariyxı qánigeligi magistri dárejasin alıw ushin jazg'an dissertaciyası magistrlik dissertaciya talaplarına juwap beredi ham jaqsı bahalanıwg'a ılayıq dep esaplaymız.

Ilimiy basshi:

A.S. Nauruzbaeva p.i.k. docent A.S.Nauruzbaeva

Ájiniyaz atındaǵı Nókis Ma'mleketlik Pedagogikalıq Institutı
Pedagogika teoriyası hám tariyxi qánigeligi magistranti Jumanova
Mohiraniń: « Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqitiwshiniń kásiplik
rawajlanıwin támiyinlew usillari » atlı temada Pedagogika teoriyası hám
tariyxi qánigeligi magistri dárejesin alıw ushın jazg'an dissertaciyasına

RÁSMİY OPPONENT RECENZİYASI

Diagnostika barlıq basqarılatuǵın jámiyetlik, óndirislik, texnologiyalıq sistemalar hám processlerdiń ajralmas, organikalıq komponenti, olardıń háreketi hám nátiyjeleriniń sapası haqqındaǵı kerı informaciya alıwdıń usılı bolıp qaldı.

Siyasiy basshı, alım, ekonomist, injener, konstruktor, operator, vrach, pedagog tárepinen alınǵan kerı informaciya tiykarǵıeń maqul sheshimlerdi qabıllaw, normadan shetlewlerdi dereklerdi núqsanlardıanıqlaw zárurli háreketlerdi kiritiw processke qosımsha resurslardı engiziw aqırǵı ónimniń sapasın baqalaw imkaniyatın beredi.

Diagnostika pedagogikalıq processte bir mártelik hám bir zamatlıq qollanılmaydı. Sonlıqtan ol insanılıq ózara tásirlerin, hızmetin qarım qatnasın, baylanısların, sáulelendiriuin, ózlestiriwin, dóretiwshiligin organizimniń rawajlanıwin hám psixikasın shaxs qásietleriniń qalıplesiwin ózara tásirin bildiredi.

Bul waziypalardı amelge asiriw maqsetinde magistranti Jumanova Mohiraniń: « Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqitiwshiniń kásiplik rawajlanıwin támiyinlew usillari » atlı temada jazg'an dissertaciyası hazirgi kunnin' aktual' mashqalalarınańına bag'ishlang'anlıǵ'ın da'lilleydi.

Jumıstın' Kirisiw bo'liminde izerlew ob'ekti, maqseti ,waziypaları ilimiy jan'alıǵ'ı, teoriyalıq tiykarları ko'rsetip o'tilgen.

Dissertaciya jumısın'ın'1-babi « Pedagogikalıq diagnostikanin' mazmuni dep atalıp ,bul jerde

pedagogikalıq diagnostika haqqında tu'sinik, oqiw-tárbiya procesinde pedagogikalıq diagnostika, pedagogikalıq diagnostikawdıń uliwma funkciyalari hám basqishlari i ma'selelerine toqtap o'tilgen ha'm tiyisli juwmaq shig'ara alg'an.

Dissertaciya jumısının' 2-babı « Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqitiwshiniń kásiplik rawajlanıwın támiyinlew usillari» - dep atalıp bul jerde pedagogikalıq diagnostikaniń uliwma metodlari ,pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqitiwshiniń kásiplik rawajlanıwın támiyinlew usillarına toqtap o'tilgen ha'm tiyisli juwmaq shig'ara alg'an.

Dissertaciya jumısının'3-babi « Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqitiwshiniń kásiplik rawajlanıwın támiyinlew usillarına baylanisli tájiriye jumislari» dep atalıp bul jerde tájiriye jumislarin o'tkeriw metodikasi, pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqitiwshiniń kásiplik rawajlanıwın támiyinlew usillari boyınsha tájiriye jumislariń nátiyjeleri sa'wlelengen.

Jumanova Mohiraniń: « Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqitiwshiniń kásiplik rawajlanıwın támiyinlew usillari »atli temada Pedagogika teoriyası hám tariyxi qánigeligi magistri dárejasin alıw ushın jazg'an dissertaciyası magistrlik dissertaciya talaplarına juwap beredi ham jaqsı bahalanıwg'a ılayıq dep esaplaymız.

Ra'smiy opponent: p.i.k. docent A.Tlegenov

Ајинияз аtıндағы NMPIti magistratura bólimi, 5A110901 – pedagogika teoriiyasi hám tariyxı jónelisiniń magistrantı Jumanova Mohiraniń « Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqıtıwshınıń kásiplik rawajlanıwin támiyinlew usılları » dep atalğan magistr dárejesin alıw ushin jazılğan dissertaciya jumısına t.i.k., doc G.I.Xodjametovadan

Sin pikir

Ped diagnostikalıq izertlew sınavshısınıń ózgnshnlikleri hár qıylı jas dáwiri ushin jetekshi xızmet túriniń tásirine informaciya tipologiyalıq xarakteriniń rawajlanıw dárejesine baylanıslı túrde ayırım ayırmashılıqtarğa iye ekenligin anıqlaw ushin ótkeriledi. Balalardı rawajlandırıwdıń hár bir jas dáwirinde olar menen islesiwdiń usılları hám metodların eksperemental izertlewdiń óz maqsetleri hám wazıparın talap etedi. Joqarıdağı talaplar boyınsha dissertaciya jumısında sıpatlamalar berilip ótilgen

Pedagogikalıq diagnostikanıń izertlewler jamiyatında pedagogikalıq diognoz qoyıwdıń basqışları tómendegishe ajratılğan.

1. Simptomatikalıq diognozda programması bar bolğan har qanday EEM orınlaw menen bolğan izertlewlerden alınğan nátiyjeler qayta islep shıgarılğan.

2. Etnologiyalıq diognozda (kelip shıǵıw sebepleri) qandayda bir ózgesheliklerdiń bar ekenligi ǵana anıqlanıp qoymastan, onıń payda bolıw sebeplerde esapqa alınğan.

3. Tipologiyalıq diognozda sınalıp atırǵan shaxs dúzilisindegi alınğan nátiyjelerdiń ahmiyeti hám ornı anıqlanǵan.

Dissertaciya jumısında izertlew obykti, predmeti durıs qoyılǵan, wazıypaları hám maqsetlerine erise alǵan. Pedagogikalıq metodologiya tiykarında jumıs alıp barılǵan, ádebiyatlardan nátiyjeli paydalana alǵan..

Dissertaciya jumisiniń forması, mazmunı jaǵınan durıs jazılǵan, bárshe standart talaplarǵa juwap beredi. Biraq, azı kem orfografik hám stilistik qátelikler ushrasadı. Bul, qátelikler dissertaciya jumisiniń sıpatın páseytirmeydi.

Pedagogika teoriyası hám tariyxı jónelisiniń magistrantı Jumanova Mohiraniń « Pedagogikalıq diagnostika tiykarında oqıtıwshınıń kásiplik rawajlanıwin támiyinlew usılları »dep atalǵan magistr dárejesin alıw ushın jazılǵan dissertaciya jumısı 3 bapтан ibarat bolıp kirisiw, jumıstıń sıpatlaması, juwmaqlaw hám paydalanılǵan ádebiyatlar diziminen ibarat. Dissertaciya jumısı talaplarǵa juwap beredi dep esaplap dissertaciya jumısın qorǵawǵa usınıs etemen.

t.i.k., doc Xodjametova Gúlchira Ilishevna:

